

Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry

Psikoloji ve Psikiyatride
Güncel Araştırma ve İncelemeler

Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry

Psikoloji ve Psikiyatride Güncel Araştırma ve İncelemeler

CRRPP

Yayıncı/Publisher

Anadolu Psikoterapi Derneği/Anatolian Psychotherapy Association

İmtiyaz Sahibi/Concessionaire

Mehmet KAVAKLI

Dergi Hakkında/About the Journal

Psikoloji ve Psikiyatride Güncel Araştırma ve İncelemeler (Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry-CRRPP) aralık ve haziran ayları olmak üzere yılda iki kez yayımlanan süreli, açık erişimli, bilimsel hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. CRRPP başta psikoloji ve psikiyatri olmak üzere, hemşirelik, çocuk gelişimi, sosyal hizmet gibi farklı alanlardan orijinal araştırma makalelerini, derleme çalışmalarını ve olgu sunumlarını kabul etmektedir.

Yazışma Adresi/Corresponding Address

ed.crrpp@gmail.com

Editör Kurulu/Editorial Board

Editör/Editor in Chief

Prof. Dr. Mehmet AK • Necmettin Erbakan Üniversitesi • drmehmetak@gmail.com

Yardımcı Editörler/Associate Editors

Doç. Dr. Şakir GICA • Necmettin Erbakan Üniversitesi • sakirgica@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAVAKLI • Necmettin Erbakan Üniversitesi • mehmetkavakli15@gmail.com

Öğr. Gör. Osman Oğulcan TÜRKMEN • Gümüşhane Üniversitesi • osmanturkmentr@gmail.com

İngilizce Dil Editörü/English Language Editor

Doç. Dr. Şakir GICA • Necmettin Erbakan Üniversitesi • sakirgica@hotmail.com

Türkçe Dil Editörleri/Turkish Language Editors

Prof. Dr. Mehmet AK • Necmettin Erbakan Üniversitesi • drmehmetak@gmail.com

Prof. Dr. Şahin KESİCİ • Necmettin Erbakan Üniversitesi • sahinkesici@erbakan.edu.tr

İstatistik Editörleri/Statistics Editors

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAVAKLI • Necmettin Erbakan Üniversitesi • mehmetkavakli15@gmail.com

Öğr. Gör. Osman Oğulcan TÜRKMEN • Gümüşhane Üniversitesi • osmanturkmentr@gmail.com

Alan Editörleri/Section Editors

Sosyal Psikoloji Alan Editörü/Social Psychology Section Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TEMEL • Gümüşhane Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji AD • ahmettemel41@gmail.com

Klinik Psikoloji Alan Editörü/Clinical Psychology Section Editor

Dr. Öğr. Üyesi Özge ENEZ • İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Psikoloji Bölümü • ozge.enez@medeniyet.edu.tr

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Alan Editörleri/Psychological Counseling and Guidance Section Editors

Prof. Dr. Şahin KESİCİ • Necmettin Erbakan Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik AD • sahinkesici@erbakan.edu.tr

Doç. Dr. Hatice İrem ÖZTEKE KOZAN • Necmettin Erbakan Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik AD • iozteke@erbakan.edu.tr

Psikiyatri Alan Editörleri/Psychiatry Section Editors

Prof. Dr. Filiz İZCİ • İstanbul Erenköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi • filizizci@yahoo.com

Uzm. Dr. Ümit Haluk YEŞİLKAYA • | Schizophrenia and Bipolar Disorder Program, McLean Hospital, Harvard Medical School, MA, USA | uyesilkaya@mclean.harvard.edu • İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim Araştırma Hastanesi • halukyesilkaya@gmail.com

Dergi Sekreteryası/Journal Secretariat

Arş. Gör. Hanife Başak ALTUNBEK • İstinye Üniversitesi • basak.altunbek@istinye.edu.tr

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Abdesslam ALNADAF • Al Ain Üniversitesi, Ürdün

Prof. Dr. Adem AYDIN • Konya

Prof. Dr. Ahmet AKIN • İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR • Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Edwin BELL • Winston Salem State Üniversitesi, ABD

Prof. Dr. Faruk UĞUZ • Konya

Prof. Dr. Fatma Gül CİRHİNLİOĞLU • Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi

Prof. Dr. İsmet KIRPINAR • Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Kâmil Nahit ÖZMENLER • Gülhane Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Mine ŞAHİNGÖZ • Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Murad ATMACA • Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU • Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa KOÇ • Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Nazmiye KAYA • Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Neslihan AKKİŞİ • Okan Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk AKÇA • *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Prof. Dr. Özkan GÜLER • *Selçuk Üniversitesi*

Prof. Dr. Sinan YETKİN • *Gülhane Tıp Fakültesi*

Prof. Dr. Zümra ATALAY • *MEF Üniversitesi*

Doç. Dr. Ayşe Bikem HACIÖMEROĞLU • *Hacettepe Üniversitesi*

Doç. Dr. Bülent Devrim AKÇAY • *Gülhane Tıp Fakültesi*

Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN • *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Doç. Dr. Ümit IŞIK • *Isparta*

Doç. Dr. William G. MASTEN • *Texas A&M Üniversitesi, ABD*

Dr. Öğr. Üyesi Birgül TUNCAY • *Erzurum Teknik Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Burcu CEYLAN • *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Gülten ÜNAL • *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Pelin SAĞLAM • *Kırıkkale Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Ercan GÜL • *Kırgızistan Manas Türk Üniversitesi, Kırgızistan*

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BAYAR • *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Öğr. Gör. Dr. Arzu ERKAN YÜCE • *İstanbul Kültür Üniversitesi*

Dr. James STACKS • *Dallas, ABD*

Yayın Tarihi/Publishing Date

30 Haziran 2025/30 June 2025

İndeksler/Indexes

İçindekiler/Contents

Araştırma Makalesi/Research Article

The Relationship Between Posttraumatic Stress, Post-Traumatic Cognitions and Posttraumatic Growth in Healthcare Professionals During the COVID-19 Pandemic | COVID-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarında Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Bilişler ve Travma Sonrası Gelişim Arasındaki İlişki | K. Erol-Dag, M. R. Krespi-Ulgen..... 1

Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi | Investigation of University Students' Aggression Tendencies in the Context of Various Variables | D. G. Temli, E. Şanlı..... 10

Ebeveynlerin Çocuklarına Sınır Koyma Davranışlarına İlişkin Görüşleri | Parents' Views on Setting Boundaries for Their Children | H. K. Geçit 23

Derleme/Review

Depremi Psikiyatri Hasta ve Yakınları Üzerinde Yarattığı Psikososyal Sorunlara Yönelik Bir İnceleme | A Study on Psychosocial Problems Caused by Earthquake on Psychiatric Patients and Their Relatives | Z. Özkök, N. Gürhan 34

Semantic Autobiographical Memory: A Literature Review | Semantik Otobiyografik Bellek: Bir Alanyazın Taraması | B. Kaya-Kiziloz 43

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

The Relationship Between Posttraumatic Stress, Post-Traumatic Cognitions and Posttraumatic Growth in Healthcare Professionals During the COVID-19 Pandemic*

Kamuran EROL DAG¹ , Margorit Rita KRESPI ULGEN²

¹Clinical Psychologist, Nev Psychology, Tekirdag, Türkiye

²Prof., Istanbul Arel University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Istanbul, Türkiye

*This study has formed the basis of a master's degree dissertation in clinical psychology at Istanbul Aydin University.

Abstract

Objective: The COVID-19 pandemic has dramatically changed the entire life order in Türkiye and in the world. It is envisaged that this pandemic will have various long-term effects on healthcare workers. This study examined the relationship between post-traumatic stress symptoms (PTS symptoms) (impact of COVID-19 pandemic) (ICP), post-traumatic stress disorder (PTSD), post-traumatic cognitions (PTC) and post-traumatic growth (PTG) in healthcare professionals during the COVID-19 pandemic.

Method: The sample of the study consisted of 248 medical doctors and 252 nurses between the ages of 18 and 54 who were employed in healthcare institutions and organizations in Türkiye. In addition to Demographic Information Form, a number of questionnaires were used to collect the data. These questionnaires included the Impact of Events Scale-Revised (IES-R), Post-Traumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD), Post-Traumatic Cognition Inventory (PTCI) and Post-Traumatic Growth Inventory (PTGI). Data were collected online and were analysed by using SPSS IBM 23 program and PROCESS Macro v.4.1 plug-in.

Results: Findings showed that there was a positive relationship between IES-R and NSESSS-PTSD ($r=0.95$, $p<0.01$), between IES-R and PTCI ($r=0.31$, $p<0.01$) and between PTCI and NSESSS-PTSD ($r=0.30$, $p<0.01$). On the other hand, there was a negative relationship between IES-R and PTGI ($r=-0.10$, $p<0.05$), between PTCI and PTGI ($r=-0.29$, $p<0.01$) and between PTGI and NSESSS-PTSD ($r=-0.16$, $p<0.01$). Also, PTC mediated the relationship between PTS symptoms (ICP) and/or the predisposition to PTSD with PTG.

Conclusion: Findings showed that IES-R, PTCI, PTGI and NSESSS-PTSD were related to one another. Moreover, PTC played a mediating role in the relationship between PTS symptoms (ICP) and/or PTSD with PTG. It is envisaged that present findings will shed light on future studies among healthcare professionals in difficult times including COVID-19 pandemic.

Keywords: Pandemic, Post-Traumatic Cognitions, Growth, Stress

COVID-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanlarında Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Bilişler ve Travma Sonrası Gelişim Arasındaki İlişki

Öz

Amaç: COVID-19 pandemisi Türkiye’de ve dünyada dramatik bir biçimde tüm yaşam düzenini değiştirmiştir. COVID-19 pandemi döneminin sağlık çalışanları üzerinde uzun vadede çeşitli etkilerinin olacağı öngörülmektedir. Bu araştırma COVID-19 pandemi döneminde sağlık çalışanlarında; travma sonrası stres belirtileri (TSS belirtileri) (COVID-19 pandemisinin etkisi) (CPE), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), travma sonrası bilişler (TSB) ve travma sonrası gelişim (TSG) arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır.

Received: 18.01.2024; **Revised:** 02.06.2024; **Accepted:** 17.07.2024; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Erol-Dag, K., & Krespi-Ulgen, M. R. (2025). The relationship between posttraumatic stress, post-traumatic cognitions and posttraumatic growth in healthcare professionals during the COVID-19 pandemic. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 1-9.

Corresponding Author: Margorit Rita KRESPI ULGEN, Istanbul Arel University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Buyukcekmece/Istanbul, ritakrespiulgen@arel.edu.tr

Yöntem: Çalışmanın örneklemini, Türkiye’de sağlık kurum ve kuruluşlarında hizmet veren, 18- 54 yaş aralığında 248 hekim ve 252 hemşire katılımcı oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Demografik Bilgi Formuna ek olarak, Olayların Etkisi Ölçeği (IES-R), Travma Sonrası Stres Bozukluğu- Kısa Ölçek (NSESSS-PTSD), Travma Sonrası Bilişler Ölçeği (PTCI) ve Travma Sonrası Gelişim Ölçeği (PTGI) kullanılmıştır. Veriler çevrimiçi olarak toplanmış ve SPSS IBM 23 program ve PROCESS Macro v.4.1 plug-in kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: IES-R ve NSESSS-PTSD arasında ($r=0.95$, $p<0.01$), IES-R ve PTCI arasında ($r=0.31$, $p<0.01$) ve PTCI ve NSESSS-PTSD arasında ($r=0.30$, $p<0.01$) pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna karşılık, IES-R ve PTGI arasında ($r=-0.10$, $p<0.05$), PTCI ve PTGI arasında ($r=-0.29$, $p<0.01$) ve PTGI ve NSESSS-PTSD arasında ($r=-0.16$, $p<0.01$) negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, TSS belirtileri (CPE) ve/veya TSSB’na yatkınlık ile TSG düzeyleri arasındaki ilişkiye TSB aracılık etmiştir.

Sonuç: TSS belirtileri (CPE) ve/veya TSSB ile TSG düzeyleri arasındaki ilişkide TSB’in aracı rolü olduğunu göstermiştir. Bu araştırmada elde edilen bulguların, COVID-19 pandemisi gibi zor zamanlarda sağlık çalışanları ile yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Travma Sonrası Bilişler, Gelişim, Stres

Introduction

There is controversy on how psychological trauma is defined (Krupnik, 2019). Psychological trauma refers to the unique experience of an event or a chronic condition such as accidents, natural disasters, abuse and war in which the individual is frightened of death, experiences an impediment to physical or mental wellbeing and his/her ability to cope is damaged (Dalenberg et al., 2017). Therefore, the COVID-19 pandemic can be considered as a long-term traumatic experience (Forte et al., 2020). Although this pandemic has impacted the lives of many individuals, some groups may have been emotionally more affected. One such group may be healthcare professionals because of a number of reasons, such as being subjected to an increased risk of infection, an increased workload and responsibilities, and conflicting personal and/or professional needs.

Studies have shown that healthcare professionals experience more psychological problems during this pandemic than in other epidemics (Dong et al., 2020). Studies have also shown that medical doctors and nurses experience many different psychological problems during COVID-19 pandemic. These include emotional distress, anxiety, stress, fear, panic, anger, sadness, depressive mood, substance misuse, burn out and posttraumatic stress symptoms (PTS symptoms) (Chew et al., 2020; Conversano et al., 2020; Forrest et al., 2021; Huang et al., 2020; Johnson et al., 2020; Kang et al., 2020a; Kang et al., 2020b; Stuijzand et al., 2020; Song et al., 2020). In particular among healthcare professionals, a study by Forrest et al. (2021) showed that a significant percent of participants reported burn out, anxiety, and sadness. In addition, studies have also reported that these professionals experience tiredness and sleep problems (Kang et al., 2020a; Kang et al., 2020b; Stuijzand et al., 2020). Metanalysis and review studies undertaken during this pandemic have also shown similar findings (Batra et al., 2020; Greenberg et al., 2021a; Pappa et al., 2020; Preti et al., 2020; Sun et al., 2021).

The psychological problems experienced by healthcare professionals may be associated with a number of factors. During traumatic experiences such as the COVID-19

pandemic individuals’ schemas or core beliefs in relation to themselves, others and the world can change and this change can in turn have an impact on automatic thoughts. During this process, posttraumatic cognitions (PTCs) as examples of automatic thoughts can be related to psychological problems. However, to the authors’ knowledge, the relationship of PTCs with psychological problems was not examined among healthcare professionals during this pandemic.

Another factor, probably associated with the experience of psychological problems among healthcare professionals may be posttraumatic growth (PTG). This construct involves positive transformations that can occur following traumatic experiences such as increased personal strength, spiritual growth and appreciation for life (Tedeschi & Calhoun, 1996; Tedeschi & Blevins, 2015).

A few studies have focused on PTG during the COVID-19 pandemic among healthcare professionals. For example, Moreno-Jimenez et al. (2021) showed that high fear of infection was associated with an increase in PTG whereas low behavioural disengagement was related to an increase in PTG. Behavioural disengagement occurs when an individual expects a negative outcome and has low perceived ability to cope with this outcome (Carver et al., 1989). Cui et al. (2021) found that PTCs were important factors in PTG even when the effect of other factors such as perceived social support and coping styles were taken into account. Based on the knowledge of the authors no study examined the relationship of PTCs with PTG among health professionals during this pandemic.

PTCs can play a significant role in the relationship of PTS symptoms and/or posttraumatic stress disorder (PTSD) with PTG. Therefore, the present study examined the relationship between PTS symptoms, the predisposition to PTSD, PTCs and PTG among healthcare professionals during the COVID-19 pandemic. The present study is a pioneering study. That is, it is envisaged that the present findings will identify targets for psychoeducational interventions in difficult times including COVID-19 pandemic among healthcare professionals.

Method

Consistent with the aims of the present study, the relational survey model was used.

Participants

The sample consisted of 500 healthcare professionals including medical doctors and nurses aged between 18 and 54 working in different healthcare institutions in Türkiye during the COVID-19 pandemic. Purposeful sampling method was used.

Measurement Tools

Demographic Information Form, Impact of Event Scale-Revised (IES-R), Posttraumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD), Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI) and Posttraumatic Growth Inventory (PTGI) were used to collect the data.

Demographic information form

This form included questions related to demographic characteristics such as age, sex, financial status and marital status and characteristics related to the COVID-19 pandemic such as diagnosis of COVID-19 disease and the stage of diagnosis.

Impact of Event Scale-Revised (IES-R)

This scale (Weiss & Marmar, 1997) assessed the levels of PTS symptoms. It contained 22 items which were rated on a 5-point likert scale. The scale was adapted to people living in Türkiye (Corapcioglu et al., 2006). In the present study, the scale was employed to assess the impact of COVID-19 pandemic (ICP). Internal reliability coefficient for this scale was calculated as 0.95.

Posttraumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD)

This scale (LeBeau et al., 2014) was a scale which assessed the levels of the diagnostic criteria of PTSD based on DSM-5 following a traumatic event. In the present study, this scale was employed to assess the predisposition to PTSD rather than to make a diagnosis of this disorder. It contained 9 items rated on a 5-point likert scale. The scale was adapted to people living in Türkiye (Evren et al., 2016). In the present study, internal reliability coefficient for this scale was calculated as 0.94. Two similar scales were used in the present study. This was because the former scale aimed to measure ICP whereas the latter scale aimed to measure the impact of all traumatic events experienced by the participants.

The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI)

This inventory (Foa et al., 1999) measured PTCs which played a role in the development and maintenance of PTS symptoms. It consisted of 36 items rated on a 7-point Likert scale. The adaptation of the scale was carried out by Gulec et al. (2014) and Yagci-Yetkiner (2010). In the present

study, internal reliability coefficient for this scale was calculated as 0.97.

Posttraumatic Growth Inventory (PTGI)

This inventory (Tedeschi & Calhoun, 1996) measured positive transformations in relation to oneself, relationship with others and philosophy of life and contained 23 items rated on a 6-point Likert scale. The scale was adapted to people living in Türkiye (Aydın & Kabukcuoglu, 2020). In the present study, internal reliability coefficient for this scale was calculated as 0.88.

Procedure

The present study was approved by the ethics committee of Istanbul Aydın University (Date: 26 May 2022; Approval number: E-88083623-020-51942). Participants gave informed consent before taking part in the present study. Data were collected through Google Forms following Ethical approval and approval from Republic of Türkiye Ministry of Health Scientific Research Platform. Due to the fact that only medical doctors and nurses were included as participants in the present study, the hospitals where the study was undertaken were informed by intermediaries via e-mail and telephone following the approvals. The participation was sought in a number of ways. First, the link of the study was sent to the medical doctors and nurses electronically by the IT departments of the hospitals where they worked at. Second, the intermediaries sent the link of the study to the e-mail groups of medical doctors and nurses working in the Red Cross throughout Türkiye. Third, the link of the study was sent to mail and social media groups formed specifically for nurses and medical doctors working in different departments of the hospitals. Fourth, the link of the study was sent through e-mail to the forums of medical doctors and nurses working throughout Türkiye. Fifth, medical doctors and nurses who participated in the study also disseminated the link of the study to other medical doctors and nurses. The exclusion criterion included the presence of a physical or cognitive disability which prevented participation. Participants filled in the questionnaires after completing Informed Consent Form online. Data were collected between the first of June 2022-the ninth of July 2022.

Data Analysis

SPSS IBM 23 program was used to undertake the statistical analyses. Data set was checked for lost data and extreme values. Skewness and kurtosis values were computed to check the distribution of the data. Skewness values ranged from -0.003 to 0.847 and kurtosis values ranged from -0.311 to 0.275. Skewness and kurtosis values of all scales and sub-scales indicated normal distribution.

Cronbach's Alpha (α) coefficients and Pearson Product Moment Correlation Coefficients were computed to examine internal consistency of the scales and the

relationships between variables, respectively. IBM SPSS program with the PROCESS 3.5 was used to undertake mediation analyses.

Results

Demographic Characteristics and Characteristics related to the COVID-19 Pandemic

These characteristics are detailed in **Table 1**. 59.4% of the participants were female and 40.6% were male. 49.6% were medical doctors and 50.4% were nurses. During the COVID-19 pandemic 65% reported to continue to work as before, 26% to work more than before and 9% less than before. 88.4% reported to work with patients who were diagnosed with COVID-19 disease. 87.2% reported to have a diagnosis of COVID-19 disease and 26.8% reported the loss of a significant other because of the COVID-19 disease.

Table 1. Demographic Characteristics and Characteristics Related to the COVID-19 Pandemic

Demographic Characteristics		N	%
Sex	Female	297	59.4
	Male	203	40.6
Age	18-24 yrs	108	21.6
	25-34 yrs	189	37.8
	35-44 yrs	121	24.2
	45-54 yrs	82	16.4
Marital Status	Single	174	34.8
	Married	277	55.4
	Divorced	36	7.2
	In relationship	13	2.6
Educational Status	Primary School	0	0.0
	Secondary School	0	0.0
	High School	18	3.6
	University	314	62.8
	Postgraduate Degree	168	33.6
Occupation	Medical Doctor	248	49.6
	Nurse	252	50.4
Number of Children	0	260	52.0
	1	97	19.4
	2	129	25.8
	More than 2	14	2.8
Duration of Professional Experience	0-5 yrs	186	37.2
	6-10 yrs	99	19.8
	11-15 yrs	31	6.2
	16-20 yrs	73	14.6
	More than 20 yrs	111	22.2
Longest Place of Residence	Metropolis	272	54.4
	City	168	33.6
	County	60	12.0
Frequency of Shift	Same as before	325	65.0
	Less than before	45	9.0
	More than before	130	26.0
Working with Patients with a Diagnosis of COVID-19 Disease	Yes	442	88.4
	No	58	11.6
Mode of working	Day shift	119	23.8
	Night duty	77	15.4
	Both day shift and night duty	246	49.2
	Not working with patients with COVID-19 disease	58	11.6
Conditions of Hospital	Very insufficient	54	10.8
	Insufficient	169	33.8
	In between	193	38.6
	Sufficient	84	16.8
	Entirely sufficient	0	0.0

Table 1. Demographic Characteristics and Characteristics Related to the COVID-19 Pandemic – Continued

Demographic Characteristics		N	%
Sharing of Living Space	With Nobody	89	17.8
	With Family	388	77.6
	With Friends	12	2.4
	With Partner	11	2.2
Fear of Infection	Not at all	10	2.0
	A little	28	5.6
	Moderate	101	20.2
	Much	102	20.4
	Very much	259	51.8
Living Conditions	With Family	329	65.8
	With Alone	119	23.8
	With Friends	13	2.6
	With Partner	39	7.8
Personal Space at Home	Yes	419	83.8
	No	81	16.2
Diagnosis of COVID-19 Disease	Yes	436	87.2
	No	64	12.8
Stage of Diagnosis	In quarantine/No symptom	137	27.4
	Hospital/In treatment	18	3.6
	Recovered	281	56.2
	No diagnosis	64	12.8
Knowing somebody with a diagnosis of COVID-19 disease	Yes	359	71.8
	No	141	28.2
Knowing somebody who died from COVID-19 disease	Yes	213	42.6
	No	287	57.4
Losing somebody close from COVID-19 disease	Yes	134	26.8
	No	366	73.2
Witnessing death	Yes	363	72.6
	No	137	27.4
Professional Competence	Very incompetent	0	0.0
	Incompetent	56	11.2
	Neither Competent or Incompetent	197	39.4
	Competent	202	40.4
Access to a Supervisor	Entirely competent	45	9.0
	No	51	10.2
	Yes, but insufficient communication	218	43.6
	Yes, sufficient communication	231	46.2

Descriptive values of the scores on the scales were given in **Table 2**. The mean scores for IES-R, PTCI, PTGI and NSESSS-PTSD were 32.42 (SD=19.11), 116.85 (SD=49.00), 56.99 (SD=20.06) and 13.37 (SD=9.56), respectively.

Table 2. Descriptive Values of the Scores on the Scales

	N	Min	Maks	$\bar{x}$	SD
IES-R	500	0	84	32.42	19.11
PTCI	500	33	231	116.85	49.00
PTGI	500	0	115	56.99	20.06
NSESSS-PTSD	500	0	36	13.37	9.56

Note: Impact of Event Scale-Revised (IES-R), Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI), Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), Post Traumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD)

Correlational Analyses

These findings are given in **Table 3**. There was a positive relationship between IES-R and NSESSS-PTSD ($r=0.95$,

$p < 0.01$), between IES-R and PTCI ($r = 0.31$, $p < 0.01$) and between PTCI and NSESSS-PTSD ($r = 0.30$, $p < 0.01$). On the other hand, there was a negative relationship between IES-R and PTGI ($r = -0.10$, $p < 0.05$). Similarly, there was a negative relationship between PTCI and PTGI ($r = -0.29$, $p < 0.01$) and between PTGI and NSESSS-PTSD ($r = -0.16$, $p < 0.01$).

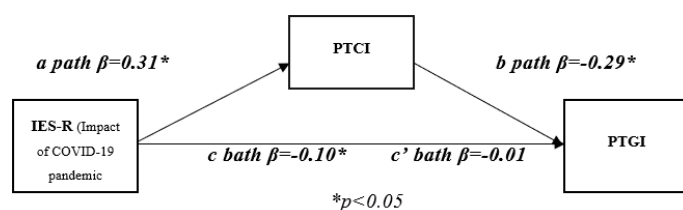
Table 3. Correlational Analyses of the Scale Scores

	1	2	3	4
1. IES-R	-			
2. PTCI	0.31**	-		
3. PTGI	-0.10*	-0.29**	-	
4. NSESSS-PTSD	0.95**	0.30**	-0.16**	-

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$, Note: Impact of Event Scale-Revised (IES-R), Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI), Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), Post Traumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD)

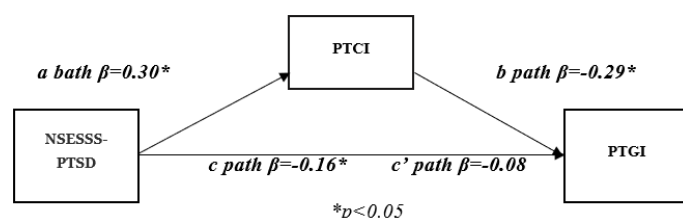
Mediation Analyses

The mediation effect of the PTCs in the relationship of PTS symptoms (ICP) and/or the predisposition to PTSD with PTG were examined. These findings are detailed in **Table 4** and **Figure 1** and **Figure 2**. Findings confirmed these mediation effects.

Note: Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI), Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), Impact of Event Scale-Revised (IES-R)

Figure 1. The Mediating Role of the PTCs in the Relationship of the PTS symptoms (ICP) with PTG

Note: Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI), Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), Post Traumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD)

Figure 2. The Mediating Role of the PTCs in the Relationship of the Predisposition to PTSD with PTG

Discussion

The relationship between PTS symptoms (ICP), the predisposition to PTSD, PTCs and PTG was examined in the present study among healthcare professionals during the COVID-19 pandemic.

The Relationship of PTS Symptoms (ICP) and/or the Predisposition to PTSD with PTCs

Findings showed that among healthcare professionals, PTS symptoms (ICP) and the predisposition to PTSD were positively related to PTCs. That is, as the levels of PTS symptoms (ICP) and the predisposition to PTSD increased the levels of PTCs increased. This finding is consistent with

the findings of previous studies undertaken in contexts other than the pandemic. These studies have shown that trauma related maladaptive cognitions play a significant role in the development and maintenance of PTS symptoms and these cognitions can indicate a higher level of symptoms (Dunmore et al., 2001; Foa et al., 1999; Shin et al., 2014).

This finding highlights the importance of PTCs during traumatic events including COVID-19 pandemic and indicates that PTS symptoms or the predisposition to PTSD may have distorted healthcare professionals' cognitions or vice versa. Based on the authors' knowledge no study reported this relationship during the COVID-19 pandemic among healthcare professionals.

The Relationship of PTS Symptoms (ICP) and/or the Predisposition to PTSD with PTG

Among healthcare professionals, findings showed that the levels of PTS symptoms (ICP) and the predisposition to PTSD were negatively related to the levels of PTG. That is, as the levels of PTS symptoms (ICP) and the predisposition to PTSD increased the levels of PTG decreased. No study reported this relationship during the COVID-19 pandemic among healthcare professionals. However, a qualitative study among nurses found that working with patients who were diagnosed of COVID-19 disease paved the way for PTG (Lee & Lee, 2020).

Theoretically, the experience of PTS symptoms does not determine whether or not PTG will occur (Tedeschi & Calhoun, 2004). The development of PTG may be a significant outcome in itself. However, the presence of PTG does not preclude the presence of PTS symptoms and the two phenomena often occur together (Greenberg et al., 2021b; Pietrzak et al., 2021). This finding is consistent with the views that for PTG to occur traumatic life events need to lead to a certain degree of distress and PTS symptoms and PTG can be experienced together (Tedeschi & Calhoun, 2004). This finding is also consistent with previous findings obtained in the general population during the COVID-19 pandemic (Koliouli et al., 2021; Vazquez et al., 2021). Therefore, this finding indicates that experiencing growth following major crises and traumas including the COVID-19 pandemic is not a coincidence. During difficult times such as the COVID-19 pandemic psychoeducational interventions aiming at decreasing the levels of PTS symptoms and increasing levels of PTG may be useful. Future studies can examine the effects of these interventions.

The Relationship of PTCs with PTG

The present findings showed that among healthcare professionals, PTCs were negatively associated with the levels of PTG. That is, as the PTCs increased the levels of PTG decreased. Most studies examined the effect of either PTCs or PTG (Arredondo & Caparros, 2021).

Table 4. Mediation Analyses

Independent Variable	Mediating Variable	Dependent Variable	Direct Effect	Indirect Effect	%95 Confidence Interval	
					LL	UL
IES-R	PTCI	PTGI	-0.10*	-0.09*	-0.12	-0.07
Independent Variable	Mediating Variable	Dependent Variable	Direct Effect	Indirect Effect	%95 Confidence Interval	
					LL	UL
NSESSS-PTSD	PTCI	PTGI	-0.16*	-0.08*	-0.22	-0.11

*p<0.05, Note: Impact of Event Scale-Revised (IES-R), Post Traumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD), Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI), Posttraumatic Growth (PTGI)

As far as the authors are aware no study reported this relationship during the COVID-19 pandemic among healthcare professionals. However, some studies have shown the relationship of other types of cognitions with PTG within the context of COVID-19 pandemic among healthcare professionals. For example, a study (Zhang et al., 2021) found that self-efficacy positively predicted the level of PTG among nurses. Another study (Lyu et al., 2021) among frontline healthcare workers showed that an increase in PTG in wave 2 was related to an increase in optimism; however, this optimism decreased when the pandemic was perceived as out of control, leading to a decrease in PTG in wave 3.

From a cognitive point of view, the experience of trauma sometimes offers very important information that is in contrast with the individuals' ideas about themselves and their model of the world (Blanco et al., 2010). Posttraumatic negative cognitions might affect the levels of PTS symptoms and the prognosis among individuals who were subject to traumatic experiences (Dunmore et al., 2001). This finding indicates that the nature of pre-traumatic schemas is an important factor for the development of PTS symptoms or PTSD and PTG (Dalgleish, 2004). PTG occurs while one is trying to understand the causes and the meaning of a traumatic event and to regulate the resulting distress (Tedeschi & Calhoun, 2004).

In the present study, as the levels of the individuals' posttraumatic negative cognitions increased the levels of PTS symptoms or the predisposition to PTSD increased. Also, as the levels of posttraumatic negative cognitions decreased the levels of PTG increased. The individuals' negative cognitions in relation to themselves such as blaming oneself and the world can be viewed as important negative cognitions for the maintenance of PTS symptoms or PTSD (Brown et al., 2019; Dekel et al., 2013; Foa et al., 1999) and other psychological symptoms (Moser et al., 2007). These cognitions can contribute towards creating a sense of threat, maintaining symptomatology, and increasing anxiety (Beck et al., 2004). Individuals who have high levels of PTS symptoms or PTSD and posttraumatic negative cognitions are likely to be more prone to psychological problems (Holmes et al., 2020).

The Mediation Effect of PTCs in the Relationship of PTS Symptoms (ICP) and/or the Predisposition to PTSD with PTG

In the present study, findings showed the mediation effect of PTCs in the relationship of PTS symptoms (ICP) with PTG and in the relationship of the predisposition to PTSD with PTG. That is, among healthcare professionals the relationship of PTS symptoms or the predisposition to PTSD with PTG was mediated by PTCs. This finding, in addition to indicating that a traumatic event is related to posttraumatic negative cognitions and PTS symptoms or the predisposition to PTSD, indicates that posttraumatic positive cognitions is a catalyzer for PTG.

Healthcare professionals were subject to the effects of an unpredictable event such as the pandemic. Overall, the present findings indicate that during the pandemic posttraumatic negative cognitions are related to negative feelings and negative emotional fluctuations whereas PTG is related to positive transformations resulting from traumatic events including the pandemic. The effectiveness of the coping strategies used for traumatic events or situations can be associated with PTCs. Here it may important to consider the relationship of PTCs with feelings. Studies have shown that among those who experienced traumatic events such as breast cancer, emotional expression and emotional processing are related to the levels of PTCs and PTG (Manne et al., 2004; Norlander et al., 2005). These studies have also shown that individuals with high levels of positive feelings tend to experience growth whereas individuals with high levels of negative feelings are less likely to experience high energy and growth (Manne et al., 2004; Norlander et al., 2005). Therefore, within the context of trauma, positive PTCs can be considered as an important factor for successful adaptation following a trauma.

Therefore, psycho-educational interventions that will be offered to healthcare professionals in difficult circumstances such as the COVID-19 pandemic in the future may aim at reducing posttraumatic negative cognitions and increasing posttraumatic positive cognitions if the aim is to reduce PTS symptoms or the predisposition to PTSD and to increase PTG. These interventions may aim at raising awareness of both posttraumatic negative and positive cognitions and disputing the negative ones and developing

or strengthening the positive ones. Future research can also examine the effects of these interventions.

Conclusion: The relationship between PTS symptoms (ICP), the predisposition to PTSD, PTCs and PTG was examined in the present study among healthcare professionals during the COVID-19 pandemic. Data were collected from medical doctors and nurses.

Findings reported the positive relationship of PTS symptoms (ICP) and/or the predisposition to PTSD with PTCs, and that the negative relationship of PTCs with PTG. Findings also showed the mediation effect of PTCs in the relationship of PTS symptoms (ICP) with PTG and in the relationship of the predisposition to PTSD with PTG. The present study is a pioneering study in this area.

Based on these findings psychoeducational interventions aiming at decreasing PTS symptoms and increasing levels of PTG may be useful. PTCs could be considered as a target for psychoeducational interventions aiming at increasing PTG in difficult times including COVID-19 pandemic among healthcare professionals. Future studies can examine the effects of these interventions. The present findings indicate that healthcare professionals may be offered psychoeducational interventions aiming at increasing PTG in order to help them to manage their stress levels in difficult times such as COVID-19 pandemic.

The present findings cannot be generalized to all healthcare professionals. In order to do so, future studies need to examine the relationship between PTS symptoms (ICP), the predisposition to PTSD, PTCs and PTG and the mediating effect of PTCs in a wider sample of healthcare professionals. The sample also need to consist of allied healthcare professionals such as laboratory and radiology technicians and chemists as well as healthcare personnel such as administrative and security staff and personnel at food supply chain in addition to medical doctors and nurses.

Limitations: The present study has certain limitations. First, in the present study Posttraumatic Stress Disorder-Short Scale (NSESSS-PTSD) was used to assess the predisposition to PTSD rather than to make a diagnosis of PTSD. Moreover, structured interviews were not undertaken. Second, in the present study information on the history of previous trauma and psychological or psychiatric problems were not obtained. Moreover, as structured interviews were not conducted, current anxiety-related or depressive symptoms were also not assessed. These problems can have a confounding effect. Third, the present study was cross sectional. Fourth, the data were collected within the third year of the pandemic. As a result, it is not clear whether or not participants worked directly with patients who were diagnosed as having COVID-19 disease. Therefore, the findings need to be interpreted with these limitations in mind.

Author Contributions: E.D.K. conducted the study and the analysis and helped towards reporting. K.U.M.R. coordinated the planning, conduct, reporting, conception and design.

Declaration of Conflicting Interests: Authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Source(s) of Support: The authors did not receive support from any organization for the submitted work.

References

- Arredondo, A. Y., & Caparrós, B. (2021). Posttraumatic cognitions, posttraumatic growth, and personality in university students. *Journal of Loss and Trauma*, 26(5), 469-484.
- Aydın, R., & Kabukcuoglu, K. (2020). The factor structure of the posttraumatic growth inventory in cancer patients in Turkey. *Health and Social Care Community*, 28, 1603-1610.
- Batra, K., Singh, T. P., Sharma, M., Batra, R., & Schvaneveldt, N. (2020). Investigating the psychological impact of COVID-19 among healthcare workers: A meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 9096.
- Beck, J. G., Coffey, S. F., Palyo, S. A., Gudmundsdottir, B., Miller, L. M., & Colder, C. R. (2004). Psychometric properties of the Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): A replication with motor vehicle accident survivors. *Psychological Assessment*, 16(3), 289-298.
- Blanco, A., Diaz, D., Gaborit, M., & Amaris, M. C. (2010). World schema and self-schema: The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI) in Hispanic Population. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 40(1), 97-110.
- Brown, L., Belli, G.M., Asnaani, A., & Foa, E. B. (2019). A review of the role of negative cognitions about oneself, others, and the world in the treatment of PTSD. *Cognitive Therapy and Research*, 43(1), 143-173.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267-283.
- Chew, N. W. S., Lee, G. K. H., Tan, B. Y. Q., Jing, M., Goh, Y., ... Sharma, V. K. (2020). A multinational, multicentre study on the psychological outcomes and associated physical symptoms amongst healthcare workers during COVID-19 outbreak. *Brain, Behavior, and Immunity*, 88, 559-565.
- Conversano, C., Marchi, L., & Miniati, M. (2020). Psychological distress among healthcare professionals involved in the COVID-19 emergency: Vulnerability and resilience factors. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 94-96.
- Corapcioglu, A., Yargic, I., Geyran, P., & Kocabasoglu, N. (2006). Olayların Etkisi Ölçeği (IES- R) Türkçe versiyonunun geçerlilik ve güvenilirliği. *Yeni Symposium*, 44(1), 14-22.
- Cui, P. P., Wang, P. P., Wang, K., Ping, Z., Wang, P., & Chen, C. (2021). Posttraumatic growth and influencing factors among frontline nurses fighting against COVID-19. *Occupational and Environmental Medicine*, 78, 129-135.
- Dalenberg, C. J., Straus, E., & Carlson, E. B. (2017). Defining trauma. In S. N. Gold (Ed.), *APA handbook of trauma psychology: Foundations in knowledge* (pp. 15-33). American Psychological Association.
- Dalgleish, T. (2004). Cognitive approaches to posttraumatic stress disorder: The evolution of multirepresentational theorizing. *Psychological Bulletin*, 130, 228-260.

- Dekel, S., Peleg, T., & Solomon, Z. (2013). The relationship of PTSD to negative cognitions: A 17-Year longitudinal study. *Washington School of Psychiatry*, 76(3), 241-255.
- Dong, Z. Q., Ma, J., Hao, Y. N., Shen, X. L., Liu, F., ... Zhang, L. (2020). The social psychological impact of the COVID-19 pandemic on medical staff in China: A cross-sectional study. *European Psychiatry: The Journal of the Association of European Psychiatrists*, 63(1), e65.
- Dunmore, E., Clark, D. M., & Ehlers, A. (2001). A prospective investigation of the role of cognitive factors in persistent posttraumatic stress disorder (PTSD) after physical or sexual assault. *Behaviour Research and Therapy*, 39(9), 1063-1084.
- Evren, C., Dalbudak, E., Aydemir, O., Koroglu, E., Evren, B., ... Coskun, K. S. (2016). Psychometric properties of the Turkish PTSD-short Scale in sample of undergraduate students. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 26(3), 294-302.
- Foa, E. B., Ehlers, A., Clark, D. M., Tolin, D. F., & Orsillo, S. M. (1999). The Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI): Development and validation. *Psychological Assessment*, 11, 303-314.
- Forrest, C. B., Xu, H., Thomas, L. E., Webb, L. E., Cohen, L. W., ... Hero Registry Research Group (2021). Impact of the early phase of the COVID-19 pandemic on US healthcare workers: Results from the HERO registry. *Journal of General Internal Medicine*, 36(5), 1319-1326.
- Forte, G., Favieri, F., Tambelli, R., & Casagrande, M. (2020). COVID-19 pandemic in the Italian population: Validation of a Post-Traumatic Stress Disorder Questionnaire and prevalence of PTSD symptomatology. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(11), 4151.
- Greenberg, J., Tsai, J., Southwick, S. M., & Pietrzak, R. H. (2021b). Can military trauma promote psychological growth in combat veterans? Results from the national health and resilience in veterans' study. *Journal of Affective Disorders*, 282, 732-739.
- Greenberg, N., Weston, D., Hall, C., Caulfield, T., Williamson, V., & Fong, K. (2021a). Mental health of staff working in intensive care during COVID-19. *Occupational Medicine* (Oxford, England), 71(2), 62-67.
- Gulec, M., Kalafat, T., Boysan, M., & Barut, Y. (2014). Psychometric properties of the Turkish version of the Posttraumatic Cognitions Inventory (PTCI) in a non-clinical sample. *Medical Bulletin of Haseki*, 52(2).
- Holmes, E. A., O'connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., ... Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: A call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, 7(6), 547-560.
- Huang, J. Z., Han, M. F., Luo, T. D., Ren, A. K., & Zhou, X. P. (2020). Mental health survey of medical staff in a tertiary infectious disease hospital for COVID-19. *Zhonghua Lao Dong Wei Sheng Zhi Ye Bing Za Zhi* 38(3), 192-195.
- Johnson, S. U., Ebrahimi, O. V., & Hoffart, A. (2020). PTSD symptoms among health workers and public service providers during the COVID-19 outbreak. *PloS one*, 15(10), e0241032.
- Kang, L., Li, Y., Hu, S., Chen, M., Yang, C., ... Liu, Z. (2020a). The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *The Lancet Psychiatry*, 7(3), e14.
- Kang, L., Ma, S., Chen, M., Yang, J., Wang, Y., ... Liu, Z. (2020b). Impact on mental health and perceptions of psychological care among medical and nursing staff in Wuhan during the 2019 novel coronavirus disease outbreak: A cross-sectional study. *Brain, Behavior, and Immunity*, 87, 11-17.
- Koliouli, F., & Canellopoulos, L. (2021). Dispositional optimism, stress, post-traumatic stress disorder and post-traumatic growth in Greek general population facing the COVID-19 crisis. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 5(2).
- Krupnik, V. (2019). Trauma or adversity?. *Traumatology*, 25(4), 256.
- LeBeau, R., Mischel, E., Resnick, H., Kilpatrick, D., Friedman, M., & Craske, M. (2014). Dimensional assessment of posttraumatic stress disorder in DSM-5. *Psychiatry Research*, 218(1-2), 143-147.
- Lee, N., & Lee, H. J. (2020). South Korean nurses' experiences with patient care at a COVID-19-designated hospital: Growth after the frontline battle against an infectious disease pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 9015.
- Lyu, Y., Yu, Y., Chen, S., Lu, S., & Ni, S. (2021). Positive functioning at work during COVID-19: Posttraumatic growth, resilience, and emotional exhaustion in Chinese frontline healthcare workers. *Applied Psychology. Health and Well-Being*, 13(4), 871-886.
- Manne, S., Ostroff, J., Winkel, G., Goldstein, L., Fox, K., & Grana, G. (2004). Posttraumatic growth after breast cancer: Patient, partner, and couple perspectives. *Psychosomatic Medicine*, 66(3), 442-454.
- Moreno-Jimenez, J. E., Blanco-Donoso, L. M., Demerouti, E., Belda-Hofheinz, S., Chico-Fernandez, M., ... Garrosa, E. (2021). The role of healthcare professionals' passion in predicting secondary traumatic stress and posttraumatic growth in the face of COVID-19: A longitudinal approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4453.
- Moser, J. S., Hajcak, G., Simons, R. F., & Foa, E. B. (2007). Posttraumatic stress disorder symptoms in trauma-exposed college students: The role of trauma-related cognitions, gender, and negative affect. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(8), 1039-1049.
- Norlander, T., Von Schedvin, H., & Archer, T. (2005). Thriving as a function of affective personality: Relation to personality factors, coping strategies and stress. *Anxiety Stress Coping*, 18(2), 105-116.
- Pappa, S., Ntella, V., Giannakas, T., Giannakoulis, V. G., Papoutsis, E., & Katsaounou, P. (2020). Prevalence of depression, anxiety, and insomnia among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Brain, Behavior, and Immunity*, 88, 901-907.
- Pietrzak, R. H., Tsai, J., & Southwick, S. M. (2021). Association of symptoms of posttraumatic stress disorder with posttraumatic psychological growth among US veterans during the COVID-19 pandemic. *JAMA Network Open*, 4(4), e214972.
- Preti, E., Di Mattei, V., Perego, G., Ferrari, F., Mazzetti, M., ... Calati, R. (2020). The psychological impact of epidemic and pandemic outbreaks on healthcare workers: Rapid review of the evidence. *Current Psychiatry Reports*, 22(8), 43.
- Shin, K. M., Cho, S. M., Lee, S. H., & Chung, Y. K. (2014). A pilot prospective study of the relationship among cognitive factors, shame, and guilt proneness on posttraumatic stress disorder symptoms in female victims of sexual violence. *Journal of Korean Medical Science*, 29(6), 831-836.
- Song, X., Fu, W., Liu, X., Luo, Z., Wang, R., ... Lv, C. (2020). Mental health status of medical staff in emergency departments during the Coronavirus disease 2019 epidemic in China. *Brain, Behavior, and Immunity*, 88, 60-65.
- Stuijzfand, S., Deforges, C., Sandoz, V., Sajin, C. T., Jaques, C., ... Horsch, A. (2020) Psychological impact of an epidemic/pandemic on the mental health of healthcare professionals: A rapid review. *BMC Public Health*, 20(1), 1230.

- Sun, P., Wang, M., Song, T., Wu, Y., Luo, J., ... Yan, L. (2021). The psychological impact of COVID-19 pandemic on health care workers: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 626547.
- Tedeschi, R. G., & Blevins, C. L. (2015). From mindfulness to meaning: Implications for the theory of posttraumatic growth. *Psychological Inquiry*, 26(4), 373-376.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 455-471.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15, 1-18.
- Vazquez, C., Valiente, C., García, F. E., Contreras, A., Peinado, V., ... Bentall, R. P. (2021). Post-traumatic growth and stress-related responses during the COVID-19 pandemic in a national representative sample: The role of positive core beliefs about the world and others. *Journal of Happiness Studies*, 22(7), 2915-2935.
- Weiss, D. S & Marmar, C. R. (1997). The impact of event scale: Revised. In J. P. Wilson & T. M. Keane (Eds.), *Assessing psychological trauma and PTSD* (pp. 399-411). Guildford Press.
- Yagci-Yetkiner, D. (2010). *Travma Sonrası Bilişler Ölçeği Türkçe uyarlama ve üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik güvenirlik çalışması* [Bilim uzmanlığı yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Zhang, X. T., Shi, S. S., Qin Ren, Y., & Wang, L. (2021). The traumatic experience of clinical nurses during the COVID-19 pandemic: which factors are related to post-traumatic growth?. *Risk Management Healthcare Policy*, 2145-2151.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*

Doğan Güneş TEMLİ¹ , Esat ŞANLI²

¹Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Samsun, Türkiye

²Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye

*Bu araştırma birinci yazarın yüksek lisans tez verilerinden üretilmiş ve 23-24 Aralık 2023 tarihlerinde Samsun'da gerçekleşen Şiddet Döngüsü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulurken özet bildiri kitapçığında yer almıştır.

Öz

Amaç: Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleriyle incelenmesidir.

Yöntem: Çalışma 958 üniversite öğrencisiyle, anket tekniği ve kesitsel ilişkisel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Saldırganlık eğiliminin ölçülmesinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) kullanılmıştır. Fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri kişisel bilgi formuyla ölçülmüştür. Verilerin analizinde Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

Bulgular: Bulgular erkek öğrencilerin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve düşmanlık boyutlarında kadın öğrencilere göre; spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin ise tüm boyutlarda diğer öğrencilere göre saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğuna işaret etmektedir. İlgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumlarının fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimleri üzerinde; koruyucu ebeveyn tutumunun ise öfke eğilimi üzerinde olumsuz role sahip olduğu görülmektedir. Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan öğrenciler tüm boyutlarda saldırganlık eğilimi en yüksek grupken, aile içinde hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan öğrenciler ise saldırganlık eğilimleri en düşük gruptur. Yaşamın amacını anlamlı bir hayat yaşamak olarak gören öğrencilerin tüm boyutlarda saldırganlık eğilimleri en düşük grup olduğu; zengin ve statü sahibi olma amaçlarını benimseyen öğrencilerin ise saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Sonuç: Sosyal çevrenin ve bireyin kendi psikolojik eğilimlerinin saldırganlık üzerinde birlikte rol oynadığı görülmektedir. Bulgulardan ve saldırganlık alanyazını çerçevesindeki tartışmadan hareketle saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılabilmesi için genç yetişkinlerde yaşam amacı ve aile sistemi gibi hem bireysel hem sosyal yönleri bulunan etkenler üzerinde durulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Düşmanlık, Öfke, Ebeveyn Tutumları, Aile İçi Şiddet, Yaşam Amacı

Investigation of University Students' Aggression Tendencies in the Context of Various Variables

Abstract

Objective: The aim of this study is to investigate the aggression tendencies among university students with the variables of faculty, gender, parental attitudes, exposure to physical violence in the family and life purpose.

Method: The study was carried out on 958 university students by using survey technique and cross-sectional method. The Buss-Perry Aggression Scale (BPAQ) was used to measure the aggression tendencies. Variables of faculty, gender, parental attitudes, exposure to physical violence in the family & life purpose were measured by the personal information form. Data analysis was carried out with Mann-Whitney U test and Kruskal-Wallis H test.

Received: 05.11.2024; **Revised:** 06.02.2025; **Accepted:** 19.03.2025; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Temli, D. G. ve Şanlı, E. (2025). Üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 10-22.

Corresponding Author: Doğan Güneş TEMLİ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kurupelit Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi A Blok, Psikoloji Bölümü, Atakum/Samsun, gunes.temli@omu.edu.tr

Results: Findings indicate that male students had higher aggression tendencies than females in terms of physical aggression, verbal aggression and hostility & sports sciences' students had higher tendencies than other students in all dimensions. Careless/negligent parental attitudes have negative role on the physical aggression & hostility tendencies and protective attitude has negative role on the anger tendency. Students who were frequently exposed to physical violence in the family had highest tendencies and students who have never been exposed to physical violence in the family had lowest tendencies in all aggression dimensions. Students who see their life purpose as living a meaningful life had the lowest tendencies and students who adopt being rich & having a status purposes had highest tendencies in all aggression dimensions.

Conclusion: The social environment and the individual's own psychological tendencies play a role on the aggression. Based on findings and the discussion within the literature on aggression, in order to reduce aggression and violent behavior in young adults, it is suggested to focus on factors that have both individual and social aspects, such as purpose of life and family system.

Keywords: Aggression, Hostility, Anger, Parental Attitudes, Domestic Violence, Purpose of Life

Giriş

Sonucundan bağımsız olarak zarar verme niyetiyle gerçekleştirilen tüm davranışların ve zarar verme niyetinin olumsuz etkilemediği herhangi bir alan, birey veya topluluk bulunmamaktadır. Pek çok psikolojik sorunla ilişkilendirilen saldırganlık (Du ve ark., 2022; Garofalo ve ark., 2021; Guan ve ark., 2024) ekonomik zararlar dahil olmak üzere toplumlar için de büyük bir yük oluşturmaktadır (Iqbal ve ark., 2019). Saldırganlığın olumsuz sonuçlarından etkilenen bir grup olarak ise genç yetişkinler ön plana çıkmaktadır. Saldırgan davranışlar üniversite öğrencileri bağlamında yaygın bir problem olarak görülmektedir (Abasiubong ve ark., 2011; Zhou ve ark., 2017). Bu yaygınlık öğrencilerin şiddete en çok (%47.2) okul ortamında maruz kaldıklarını göstermekte ve sorunun ulaştığı boyutları ortaya koymaktadır (Baş, 2020). Nitekim saldırgan davranışların yükseköğretim kurumlarında cinayet boyutuna ulaşabildiği bilinmektedir (Taşar, 2019).

Saldırganlık üniversite öğrencileri arasında pek çok farklı biçimde gözlenebilmektedir. Örneğin üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeyi hem düşmanlık ve öfke (Koç ve ark., 2018a) hem de fiziksel ve sözel saldırganlık eğilimleriyle ilişkilendirilmektedir (Fekih-Romdhane ve ark., 2022). Fiziksel, psikolojik/duygusal, cinsel boyutlardaki yıkıcı davranışları içeren flört şiddeti (Set, 2020), toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilmekte ve aile, okul, sosyal medya gibi diğer bağlamlardaki şiddet davranışlarından bağımsız olmadığı düşünülmektedir (Taquette ve Maia Monteiro, 2019). Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet algısının düşük olması kadına yönelik fiziksel şiddet için olumlu tutumlarla ilişkilendirilmektedir (Koç ve ark., 2018b). Akran zorbalığı özellikle sözel zorbalık-ışağılama biçiminde üniversite öğrencileri arasında yaygınlığını sürdürmektedir (Pörhöla ve ark., 2020). Siber zorbalık ise e-posta, sosyal paylaşım siteleri ve mesajlar üzerinden gerçekleşmekte ve öğrenciler arasındaki bir diğer yaygın saldırganlık biçimini oluşturmaktadır (Dursun ve ark., 2020; Shaikh ve ark., 2020).

Saldırganlığın etkilerine bakıldığında, genç yetişkinlerin farklı alanlarda olumsuz etkilendiği görülmektedir (Karataş, 2009). Uygulayan açısından bakıldığında, saldırganlık

eğilimlerinin üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyi ile pozitif yönlü, manevi iyi oluş düzeyi ile ise negatif yönlü ilişkiler sergilediği belirtilmektedir (Alorani ve Alradaydeh, 2017). Ayrıca saldırganlığın bilişsel boyutu olan düşmanlık eğilimi tütün ürünleri ve madde kullanımıyla ilişkilendirilmektedir (Hamdan-Mansour ve ark., 2009). Saldırgan öğrenciler arkadaş çevrelerinden dışlanmakta ve sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirememektedir (Thomas, 2019). Saldırganlığın, uygulayan tarafta yer alan öğrenciler üzerindeki yıkıcı etkileri depresyon üzerinden intihar girişimlerine de ulaşabilmektedir (Mousavi ve ark., 2012).

Saldırganlığın maruz kalan öğrenciler üzerinde de benzer yıkıcı etkilere neden olduğu görülmektedir. Örneğin siber zorbalığa maruz kalma depresyon ve kaygı (Jenaro ve ark., 2021); fobik kaygı ve paranoya (Schenk ve Fremouw, 2012); yalnızlık, problemli internet kullanımı, düşmanlık (Kokkinos ve Antoniadou, 2019) ve intihar düşünceleri/girişimleri (Medrano ve ark., 2018; Schenk ve Fremouw, 2012) ile ilişkilendirilmektedir. Flört şiddetine maruz kalan öğrencilerde yoğun düzeyde depresyon, kaygı ve stres semptomları gelişebildiği (Choi ve ark., 2017; Shorey ve ark., 2011); partneri tarafından cinsel şiddet gören öğrencilerde ise depresyon aracılığıyla intihar düşüncelerinin artabildiği (Chan ve ark., 2008) bilinmektedir. Benzer şekilde sözel saldırganlığa maruz kalma ile depresyon, kaygı ve intihar eğilimleri ilişkilendirilmekte (Poling ve ark., 2019); fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan öğrencilerde alkol ve madde kullanımı gibi sorunlar (Caamano-Isorna ve ark., 2021) yanında akademik sorunların da gelişebileceği belirtilmektedir (Kaufman ve ark., 2019).

Üniversite öğrencilerinde saldırganlık davranışlarının kökenlerine inildiğinde sosyal çevre etkilerinin ve bireyin kendi psikolojik eğilimlerinin öne çıkan iki temel faktörü oluşturduğu görülmektedir (Alvarez-Garcia ve ark., 2018). Saldırgan davranışlar üzerinde rol oynayan sosyal çevre etkileri arasında gençlerin ebeveynleriyle kurdukları ilişkilerin niteliği (Lakhdir ve ark., 2020) ve aile içerisindeki şiddet öyküsü (Contreras ve ark., 2020) ön plana çıkmaktadır. Bireysel dinamikler söz konusu olduğunda ise yaşamdan alınan tatminin (Valois ve ark., 2001) ve

yaşanılan hayattan bir beklentinin olup olmamasının veya belirlenen yaşam amacının ne olduğunun (Kuzucu ve Şimşek, 2013) saldırganlık ve şiddet eğilimlerini biçimlendirici bir role sahip olduğu bilinmektedir. Kendini koşulsuz olarak kabul edemeyen, yaşam amaçlarını gerçekleştiremediğinde benlik saygısını kaybeden genç yetişkinlerde saldırganlık ve şiddet eğilimleri ideolojik zorbalık, dışlama ve cinsel zorbalık gibi farklı biçimlerde karşılık bulabilmektedir (Kaya ve Arslan-Şeker, 2022).

Görüldüğü üzere, saldırganlığın olumsuz sonuçları, toplumun tüm kesimleri kadar genç bireyleri de etkilemektedir. Üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinde bireysel ve sosyal farklı etkenlerin rol oynadığı görülmektedir. Bu araştırmada, anılan alanyazından hareketle üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, ilgili alan yazın ışığında tartışılarak şiddet-saldırganlık ekseninde üniversite öğrencileri arasında güncel bir problem teşkil eden yıkıcı davranışların önlenmesi ve sağlıklı bir toplumsal yapının inşası adına genç bireyler için alınabilecek önlemler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Yöntem

Araştırmada üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri arasındaki ilişkiler araştırma amaçları doğrultusunda kesitsel ilişkisel yöntem (Spector, 2019) kullanılarak incelenmiştir. Saldırganlık eğilimlerini ve öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenlerini ölçmek adına Likert tipte ölçekten ve kişisel bilgi formundan yararlanılmış olup anket tekniği kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın evreni Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde fen-edebiyat, eğitim, ilahiyat ve spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem, seçkisiz bir yöntem olan tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Tabakalı örnekleme yöntemi, evreni oluşturan alt grupların her birinin örnekleme temsil edilmesine dayanmakta olup oranlı tabakalı örnekleme yönteminde her tabakanın örnekleme oranı evrendeki oranına göre belirlenmektedir (Shaughnessy ve ark., 2016; Zedeck, 2014). Bahsedilen dört fakültedeki öğrencilerin örneklem içerisindeki oranlarının, evren içerisindeki oranlarıyla benzer olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmaya 657'si kadın (%68.6) ve 301'i erkek (%31.4) olmak üzere toplamda 958 üniversite öğrencisi katılmıştır. Fen-edebiyat (n=236, %24.6), eğitim (n=278, %29.0),

ilahiyat (n=254, %26.5) ve spor bilimleri (n=190, %19.8) fakülteleri için katılımcı sayıları dengeli dağılmış olup, örneklemi oluşturan öğrencilerin 637'si (%66.5) 21-24 yaş; 264'ü (%27.6) 17-20 yaş; 32'si (%3.3) 25-28 yaş; 24'ü (%2.5) ise 29 ve üzeri yaş aralığında yer almıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu

Katılımcıların saldırganlık eğilimleri ile ilişkili olabileceği düşünülen değişkenlerin incelenmesi adına kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Formda katılımcılara araştırmanın temel değişkenleri olan cinsiyetleri, hangi fakültede öğrenim gördükleri, ebeveynlerinin tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalıp kalmadıkları ve hayatlarını neyin anlamlı kıldığı sorulmuştur. Ebeveyn tutumları, "Anne ve babanızın size olan tutumları sizce nasıldır" sorusuna verilebilecek "demokratik, otoriter, koruyucu, ilgisiz/ihmkâr" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır. Aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma değişkeni, "Şimdiye kadar aile içinde fiziksel şiddete maruz kaldınız mı" sorusuna verilebilecek "hiçbir zaman, nadiren, sık sık" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır. Yaşam amacı değişkeni ise "Hangisi sizin için hayatı daha anlamlı kılar" sorusuna verilebilecek "zengin olmak, statü sahibi olmak, sevilen bir insan olmak, anlamlı bir hayat yaşamak" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır.

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin ölçülmesinde Buss ve Perry tarafından geliştirilen (Buss ve Perry, 1992) Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formu (Demirtaş Madran, 2013) kullanılmıştır. Toplam 29 madde içeren ölçek fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık olmak üzere 4 faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için elde edilen Cronbach-Alfa katsayısı 0.85; toplam puan için elde edilen test-tekrar test güvenilirlik (Pearson korelasyon) katsayısı 0.97; ölçüt geçerliği için hesaplanan korelasyon katsayısı ise 0.49'dur.

İşlem

Çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır (Karar numarası: 2018/131, 02/05/2018). Katılımcılardan fiziksel ve çevrim içi anket uygulaması olmak üzere iki farklı biçimde veri toplanmıştır. Çevrim içi anketin kullanılmasıyla fiziksel olarak ulaşılamayacak katılımcılara da ulaşılabileceği ve katılımcılara esneklik sağlanabileceği düşünülmüştür. İlgili fakültelerde sınıf ortamında uygulanan fiziksel anket formuyla da çevrim içi anket formunun ulaştırılamadığı öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir.

Katılımcılar anketlerde yer alan soruları bireysel olarak yanıtlamışlardır. Katılımcılara çalışmanın amaçları ve çalışmadan diledikleri an çıkabilecekleri gibi konularda bilgi verilmiştir. Bilgilendirilmiş onamın alınmasıyla

katılımcılara Kişisel Bilgi Formu ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) sunulmuştur.

Verilerin Analizi

SPSS 23 programında verilerin analizlere uygun olup olmadığı incelenmiştir. Toplamda 972 katılımcıdan veri toplanmış olup anket formundaki soruları yanıtlamayan 14 katılımcının verileri veri setinden çıkarılmıştır. İstatistiksel analizler 958 katılımcıdan oluşan veri seti üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Saldırganlık ölçeği için Cronbach-Alfa ölçütüyle gerçekleştirilen iç tutarlılık güvenirlik analizi sonucunda ölçekten bir maddenin çıkarılması gerektiği görülmüştür. Buna göre, sözel saldırganlık faktörü içerisinde BPSÖ4

Tablo 1. Cinsiyete Göre Saldırganlık Eğilimleri Mann Whitney U Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	657	399.75	262632.50	46479.500	-13.197	<0.001**
	Erkek	301	653.58	196728.50			
Düşmanlık	Kadın	657	464.84	305401.50	89248.500	-2.426	<0.015*
	Erkek	301	511.49	153959.50			
Öfke	Kadın	657	470.94	309409.00	93256.000	-1.416	<0.157
	Erkek	301	498.18	149952.00			
Sözel Saldırganlık	Kadın	657	435.96	286426.50	70273.500	-7.234	<0.001**
	Erkek	301	574.53	172934.50			

*p<0.05, **p<0.001

Bulgular

Cinsiyete Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin analiz edilmesi için gerçekleştirilen Mann-Whitney U testi sonucuna göre tüm saldırganlık alt boyutlarından elde edilen puanlarda erkeklerin sıra ortalamaları kadınların sıra ortalamalarından yüksektir (**Tablo 1**). Cinsiyete bağlı farklılıkların fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı olduğu; öfke alt boyutunda ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarında elde edilen farklılıklar incelendiğinde, fiziksel saldırganlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (653.58), kadınların sıra ortalamasına (399.75) göre daha yüksek olduğu (U=46479.500, p<0.001); düşmanlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (511.49), kadınların sıra ortalamasına (464.84) göre daha yüksek olduğu (U=89248.500, p<0.05); sözel saldırganlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (574.53), kadınların sıra ortalamasına (435.96) göre daha yüksek olduğu (U=70273.500, p<0.001) görülmektedir.

Fakültelere Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların öğrenim gördükleri fakülteler ile saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde tüm

maddesi ($\alpha=0.63$) çıkarılmıştır. Güvenirlik analizinin ardından verilerin dağılımı normallik analiziyle kontrol edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testinin sonuçlarına göre saldırganlık ölçeğinden elde edilen toplam puan (p<0.01) ile fiziksel saldırganlık (p<0.01), sözel saldırganlık (p<0.01), düşmanlık (p<0.01) ve öfke (p<0.01) alt boyutlarına ait verilerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla cinsiyet değişkeniyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin analizinde Mann-Whitney U testi; öğrenim görülen fakülte, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleriyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin analizinde ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

saldırganlık alt boyutlarında spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören katılımcıların en yüksek sıra ortalamasına sahip olduğu görülmektedir (**Tablo 2**). Öğrenim görülen fakültelere göre sıra ortalamaları arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Kruskal-Wallis H testi ile incelenmiştir. **Tablo 2**'deki değerler, her bir saldırganlık türü için fakülteler arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (649.28), fen-edebiyat (405.04), ilahiyat (466.62) ve eğitim (438.45) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=95.535$, p<0.001). Spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin düşmanlık sıra ortalamaları (553.37), fen-edebiyat (485.76), ilahiyat (437.51) ve eğitim (462.06) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=20.673$, p<0.001). Benzer şekilde spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin öfke sıra ortalamaları (532.06), fen-edebiyat (471.27), ilahiyat (481.06) ve eğitim (449.14) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=10.446$, p<0.05). Son olarak, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin sözel saldırganlık sıra ortalamaları (572.56), fen-edebiyat (444.08), ilahiyat (487.19) ve eğitim (438.94) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=31.871$, p<0.001).

Ebeveyn Tutumlarına Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Ebeveyn tutumlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde (**Tablo 3**), fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutlarında anne-babasının tutumlarını ilgisiz/ihmalkâr olarak tanımlayan katılımcıların saldırganlık puanlarının diğer katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Öfke ve

sözel saldırganlık alt boyutlarında anne-babasının tutumlarını koruyucu olarak tanımlayan katılımcıların saldırganlık puanları diğer katılımcılardan daha yüksektir. Tüm alt boyutlarda ebeveynlerinin kendilerine yönelik demokratik bir tutum sergilediğini belirten katılımcıların saldırganlık puanlarının diğer katılımcılara göre saldırganlık puanları en düşük grup olması dikkati çekmektedir.

Tablo 2. Fakültelere Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Fakülte	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Fen Edebiyat	236	405.04	95.535	3	<0.001**
	İlahiyat	254	466.62			
	Eğitim	278	438.45			
	Spor Bilimleri	190	649.28			
Düşmanlık	Fen Edebiyat	236	485.76	20.673	3	<0.001**
	İlahiyat	254	437.51			
	Eğitim	278	462.06			
	Spor Bilimleri	190	553.37			
Öfke	Fen Edebiyat	236	471.27	10.446	3	0.015*
	İlahiyat	254	481.06			
	Eğitim	278	449.14			
	Spor Bilimleri	190	532.06			
Sözel Saldırganlık	Fen Edebiyat	236	444.08	31.871	3	<0.001**
	İlahiyat	254	487.19			
	Eğitim	278	438.94			
	Spor Bilimleri	190	572.56			

*p<0.05, **p<0.001

Ebeveyn tutumları bazında gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testine ait **Tablo 3**'teki değerler, sözel saldırganlık haricindeki diğer üç saldırganlık türü için katılımcıların anne-babalarının sergilediği ebeveyn tutumlarına bağlı farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, ebeveynlerinin tutumları ilgisiz/ihmalkâr olan katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (544.34), demokratik (455.11), otoriter (501.95) ve koruyucu (533.49) olan katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=14.607$, p<0.05). İlgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ile

yetişen katılımcıların benzer şekilde düşmanlık sıra ortalamaları (574.81), demokratik (445.64), otoriter (542.14) ve koruyucu (541.81) tutumlar ile yetişen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=28.103$, p<0.001). Ebeveynlerinin kendilerine yönelik tutumlarını koruyucu olarak tanımlayan katılımcıların öfke alt boyutundaki sıra ortalamaları (548.70) ise demokratik (449.49), otoriter (528.54) ve ilgisiz/ihmalkâr (511.49) ebeveyn tutumları ile karşılaşan katılımcılardan daha yüksektir ($\chi^2=22.074$, p<0.001).

Tablo 3. Ebeveyn Tutumlarına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Ebeveyn Tutumu	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Demokratik	652	455.11	14.607	3	0.002*
	Otoriter	87	501.95			
	Koruyucu	175	533.49			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	544.34			
Düşmanlık	Demokratik	652	445.64	28.103	3	<0.001**
	Otoriter	87	542.14			
	Koruyucu	175	541.81			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	574.81			
Öfke	Demokratik	652	449.49	22.074	3	<0.001**
	Otoriter	87	528.54			
	Koruyucu	175	548.70			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	511.49			
Sözel Saldırganlık	Demokratik	652	462.90	7.625	3	0.054
	Otoriter	87	475.82			
	Koruyucu	175	523.09			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	519.64			

*p<0.05, **p<0.001

Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Düzeylerine Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyleriyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler

incelendiğinde (**Tablo 4**), tüm saldırganlık alt boyutlarında en yüksek sıra ortalamasının aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Aile içerisinde nadiren fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılar sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıları

Tablo 4. Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Hiçbir Zaman	621	443.52	33.340	2	<0.001**
	Nadiren	320	536.18			
	Sık Sık	15	696.27			
Düşmanlık	Hiçbir Zaman	621	453.82	15.394	2	<0.001**
	Nadiren	320	520.67			
	Sık Sık	15	600.53			
Öfke	Hiçbir Zaman	621	454.35	19.486	2	<0.001**
	Nadiren	320	515.36			
	Sık Sık	15	692.13			
Sözel Saldırganlık	Hiçbir Zaman	621	461.50	9.551	2	0.008*
	Nadiren	320	504.60			
	Sık Sık	15	625.53			

*p<0.05, **p<0.001

takip etmektedir. Tüm saldırganlık alt boyutlarında en düşük sıra ortalamaları ise aile içinde hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan katılımcılara aittir.

Aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma bazındaki Kruskal Wallis H testine ait **Tablo 4**'teki değerler, tüm saldırganlık türlerinde aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyine bağlı farkların istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (696.27), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (536.18), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (443.52) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=33.340$, p<0.001). Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların düşmanlık sıra ortalamaları (600.53), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (520.67), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (453.82) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=15.394$, p<0.001). Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların öfke sıra ortalamaları (692.13), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (515.36), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan

(454.35) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=19.486$, p<0.001). Son olarak, aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların sözel saldırganlık sıra ortalamaları (625.53), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (504.60), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (461.50) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=9.551$, p<0.05).

Yaşam Amacına Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların yaşam amaçlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde (**Tablo 5**), fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve öfke alt boyutlarında en yüksek sıra ortalamasının yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Sözel saldırganlık alt boyutunda en yüksek sıra ortalaması, yaşam amacı olarak statü sahibi olmayı belirleyen katılımcılara aittir. Tüm alt boyutlardan saldırganlık sıra ortalaması en düşük grubun yaşam amacı olarak anlamlı bir hayat yaşamayı benimseyen katılımcılara ait olması dikkat çekicidir.

Tablo 5. Yaşam Amacına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Yaşam Amacı	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Zengin Olmak	49	644.43	39.527	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	561.27			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	531.53			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	445.94			
Düşmanlık	Zengin Olmak	49	650.35	43.412	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	587.41			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	517.64			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	445.67			
Öfke	Zengin Olmak	49	563.01	27.770	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	543.36			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	553.88			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	448.87			
Sözel Saldırganlık	Zengin Olmak	49	552.00	12.314	3	0.006*
	Statü Sahibi Olmak	75	559.10			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	486.09			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	462.72			

*p<0.05, **p<0.001

Benimsenen yaşam amacı değişkeni için uygulanan Kruskal Wallis H testine ait **Tablo 5**'teki değerler, tüm saldırganlık türlerinde katılımcıların benimsedikleri yaşam amaçlarına bağlı farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu

göstermektedir. Buna göre, yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (644.43) statü sahibi olmayı (561.27), sevilen bir insan olmayı (531.53) ve anlamlı bir hayat yaşamayı

(445.94) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=39.527$, $p<0.001$). Düşmanlık alt boyutunda yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların sıra ortalamaları (650.35) statü sahibi olmayı (587.41), sevilen bir insan olmayı (517.64) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (445.67) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=43.412$, $p<0.001$). Benzer şekilde öfke alt boyutunda da yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların sıra ortalamaları (563.01) statü sahibi olmayı (543.36), sevilen bir insan olmayı (553.88) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (448.87) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=27.770$, $p<0.001$). Son olarak, yaşam amacı olarak statü sahibi olmayı benimseyen katılımcıların sözel saldırganlık sıra ortalamaları (559.10) ise zengin olmayı (552.00), sevilen bir insan olmayı (486.09) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (462.72) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=12.314$, $p<0.05$).

Tartışma

Cinsiyete yönelik bulgular, erkek öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık eğilimlerinin kadınlardan daha fazla olduğuna ve ayrıca saldırganlığın bilişsel boyutuna karşılık gelen düşmanca düşüncelere daha çok sahip olduğuna işaret etmektedir. Alanyazında testosteron düzeyindeki artış saldırgan davranışlarda bulunma eğilimiyle ilişkilendirilmektedir (Carre ve Olmstead, 2015; Vongas ve Al Hajj, 2017). Erkek cinsiyet hormonu olan testosteron (Kartalci, 2010), saldırganlık eğilimindeki cinsiyete bağlı farklılıkların biyolojik temeli olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla söz konusu çalışmanın bulgularıyla cinsiyete bağlı saldırganlık farklılıklarının testosteron üzerinden açıklanması örtüşmektedir.

Öğrenci örneklemeleriyle yürütülen araştırmalarda, erkeklerin saldırganlık eğilimlerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Camadan ve Yazıcı, 2017; Çelik ve Kocabıyık, 2014; Karataş, 2008). Saldırganlık eğilimlerindeki cinsiyete bağlı farklılıkları açıklamada kullanılan bir diğer faktör ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Empatik eğilimin kadınlarla erkekler arasındaki cinsiyet rolleri farklılıklarından etkilenmesi beklenmektedir (Hasta ve Güler, 2013). Söz konusu çalışmanın erkeklerin daha yüksek saldırganlık eğilimlerine sahip olduğu bulgusu, alanyazındaki toplumsal cinsiyet rolleri farklılıkları ve kadınların daha yüksek empatik eğilim taşıdıkları açıklamalarıyla örtüşmektedir.

Bulgular spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin tüm alt boyutlarda daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Benzer bir çalışmanın bulguları da sosyal bilimler öğrencilerinin mühendislik gibi daha teknik bölümlerin öğrencilerine göre saldırganlık eğilimlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Akıl, 2018). Bu bulgunun, sosyal bilimler programlarının müfredatlarındaki insan ilişkileri içeriği ile

açıklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim iletişim becerilerinin artmasıyla öğrencilerin saldırganlık eğilimlerindeki azalma ilişkilendirilmektedir (Koç ve Büyükgöze-Kavas, 2015).

Aktif olarak spor yapan lise öğrencilerinde spor yapılan yılların artmasıyla birlikte saldırganlık eğilimlerinde azalmalar görüldüğü bulgusu yer almaktadır (Çelik ve ark., 2017). Araştırmacılar tarafından bu bulgu, ilk yıllarda sportmenlik anlayışının benimsenemediği ve spora yeni başlamanın heyecanı ile saldırganlık eğilimlerinin arttığı şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde düzenli olarak spor yapan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin spor yapmayanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2010). Bu bulgu, düzenli yapılan sporun ergenlik çağındaki bireylerde gerilimi azaltarak saldırganlık gelişimini engelleyebildiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak spor yapmanın saldırganlığı azaltmadaki olumlu etkilerinin yanı sıra sporla saldırganlık arasında pozitif yönlü ilişkiler ortaya koyan bulgular da göz ardı edilmemelidir. Örneğin takım sporu yapan üniversite öğrencilerinde saldırganlık eğilimlerinin orta düzeyden daha yüksek olduğuna yönelik bulgular bulunmaktadır (Sivrikaya, 2018).

Araştırmanın öğrenim görülen fakülte bazındaki bulguları alanyazın kapsamında değerlendirildiğinde, sporla aktif olarak uğraşmanın öğrencilerin saldırganlık eğilimleri üzerinde rol oynadığı görülmektedir. Öğrenim gördükleri bölüm gereği sporla uğraşan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin diğer öğrencilerden daha yüksek bulunması diğer araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak spor-saldırganlık ilişkisinde sporla uğraşılan süre önemli görünmektedir. Bu nedenle spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinde mezuniyetlerine doğru veya mezuniyetlerinin ardından azalmalar gözlenebileceği beklentisi ileri sürülebilir.

Ebeveyn tutumlarına yönelik bulgular, demokratik bir ebeveyn tutumu ile yetiştirilen ve ailesi tarafından genel olarak bireysel yönelimlerini belirlemede desteklendiğine, kararlarına saygı duyulduğuna inanan öğrencilerin saldırganlık eğilimleri en düşük grup olduğunu göstermektedir. İlgisiz veya ihmalkâr bir ebeveyn tutumu ile karşılaşan, yani anne-babalarının kendi yaşam kararlarını ve neler yaşadıklarını önemsemediğini düşünen öğrencilerin fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimleri diğer öğrencilere göre daha yüksektir. Koruyucu ebeveyn tutumları yani sorumlulukların anne-babalar tarafından üstlenilip zarar görmemesi endişesiyle çocuğun yerine karar verme ve uygulama ise öğrenciler için öfkeyle ilişkili görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilere yönelik bulguların alanyazın ile tutarlılık sergilediği görülmektedir. Alanyazında baskıcı, aşırı koruyucu ve disiplinli ebeveyn tutumlarının çocuklar ve ergenler üzerinde olumsuz etkileri olduğu, demokratik ve kabullenici ebeveyn tutumlarının ise olumlu etkileri olduğu bilinmektedir (Garcia ve Serra, 2019; Sümer ve ark., 2010). Söz konusu olumsuz etkilerin nesnesi arasında ise bilhassa genç yetişkinlerin saldırganlık ve şiddet yönelimleri bulunmaktadır. Örneğin, Perez-Gramaje ve arkadaşlarının (2019) çalışması her ne kadar katı kuralları belirleme ve katı bir ebeveyn tutumunun saldırgan çocuklarda söz konusu yıkıcı davranışların engellenebilmesine katkı sağlayabileceği beklense de anlayışlı-otoriter ebeveyn yaklaşımlarının ihmalkâr-otoriter yaklaşımlara göre ergenlerde saldırgan davranışların azalmasında rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Masud ve arkadaşlarının (2019) derleme çalışması da benzer şekilde yönlendirici ve otoriter ebeveyn tutumları arasında ayırım yapmakta; yönlendirici tutumları çocuğa yol gösterici ilkeler koyarken sevgi ile disiplin arasında denge kurulması olarak, otoriter tutumları ise kurallara uymadığında çocuğu sert biçimde cezalandıran ve itaat bekleyen bir ebeveyn tutumu olarak ele almaktadır. Anılan derlemenin bulguları, yönlendirici ebeveyn tutumlarının çocuklarda olumlu davranış gelişimini desteklediğini, buna karşılık otoriter tutumların ise saldırganlık-şiddet eğilimli çocuklar yetişmesinde rol oynadığını ortaya koymaktadır.

İlgisiz/ihmalkâr ve cezalandırıcı ebeveyn tutumlarının çocuklarda narsisizm, psikopati ve makyavelizm gibi olumsuz kişilik özellikleri gelişiminde rol oynadığı bilinmektedir (Yendell ve ark., 2022). Benzer şekilde, demokratik ebeveyn tutumları çocuklarda sağlıklı bir duygusal gelişimin yaşanması ve sosyal-ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ile ilişkilendirilirken otoriter ve ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ise ahlaki değerlerin içselleştirilememesi ve duygusal gelişimin sağlıklı biçimde gerçekleşmesi ile ilişkilendirilmektedir (Gimenez-Serrano ve ark., 2022). Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ile yetişen üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusu, söz konusu öğrencilerde duygusal gelişim, ahlaki-sosyal değerlerin içselleştirilmesi ve Makyavelizm, narsisizm gibi kişilik özellikleri çerçevesinde açıklanabilir. Buna göre ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları söz konusu öğrencilerde diğerlerine zarar vermeme, diğerlerinin kötülüğünü istememe gibi değerlerin içselleştirilememesinde ve engellenmelerle karşılaştığında istediğini elde edebilmek adına kaba kuvvete başvurma gibi olumsuz düşünce ve davranış gelişiminde rol oynamış olabilir.

Bulgular, aile içerisinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyi arttıkça öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık,

düşmanlık ve öfke geliştirme eğilimlerinin arttığına işaret etmektedir. Nitekim aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılar tüm saldırganlık alt boyutlarında en yüksek puana sahip grupken, hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan katılımcılarsa saldırganlık eğilimleri en düşük grup olarak ön plana çıkmıştır. Aile içerisinde şiddete tanıklık etmenin şiddeti bir çözüm aracı olarak kabullenme ve şiddet uygulama eğilimlerini yordadığı bilinmektedir (Ayhan ve Özkan, 2016). Farklı bir çalışmada (Li ve ark., 2022), aile içerisinde şiddete maruz kalan ilkökul öğrencilerinin proaktif ve reaktif saldırganlık eğilimlerinin aile içerisinde şiddete maruz kalmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, çocuklukta maruz kalınan ebeveyn fiziksel şiddeti veya istismarı üniversite döneminde genç yetişkinlerde fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerindeki artışlarla ilişkilendirilmektedir (King ve ark., 2018).

Aile içerisinde şiddete maruz kalan çocukların ileride kendilerinin uyguladığı saldırgan ve şiddet içerikli davranışlarda ahlaki çözülmenin ve şiddeti meşrulaştırmanın rol oynadığı bilinmektedir (Salzinger ve ark., 2008). Ayrıca şiddet mağduru çocuklarda sosyal öğrenme aracılığıyla saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin şekillendiği de bilinmektedir. Buna göre, saldırganlık eğilimleri yüksek olan genç bireylerde söz konusu yıkıcı davranışlar gözlem yoluyla öğrenme, şiddeti-saldırganlığı meşrulaştıran sosyal normlar oluşması ve şiddet-saldırganlık aracılığıyla birey tarafından arzulanan sonuçların elde edilebileceği gibi beklentiler gelişmesi aracılığıyla gelişmektedir (Salimi, ve ark., 2019). Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen sık sık aile içi fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusu, söz konusu öğrencilerde şiddetin ve saldırganlığın sosyal öğrenme yoluyla içselleştirildiğine işaret etmektedir. Ebeveynleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin, şiddeti meşrulaştırarak ve şiddetin gerektiğinde olumlu sonuçlar elde edilebilmesi adına uygun bir davranış modeli olabileceği yönünde sosyal normlar geliştirerek kendi davranışlarında da söz konusu yıkıcı eğilimleri sergileyebildikleri söylenebilir.

Yaşam amacıyla ilgili bulgular, zengin olma veya statü sahibi olma gibi materyalist hedeflerin yaşam amacı olarak belirlenmesinin üniversite öğrencilerinde fiziksel ve sözel saldırganlık sergileme, düşmanca düşünceler ve öfke duygusu geliştirme eğilimlerinin artmasında rol oynayabileceğini göstermektedir. Buna karşılık, sevilen bir insan olma gibi sosyal ilişkilere öncelik veren amaçlar yaşamı yönlendirdiğinde öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalabileceği görülmektedir. Manevi bir yönü olan ve çevreden alınan dışsal geri bildirimlerden veya

materyalist başarılarından çok bireye kendisini gerçekleştirebilme yönünde içsel bir tatmin sağlayan anlamlı bir hayat yaşama amacı ise tüm saldırganlık türlerinde yıkıcı davranışların azalmasında önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır.

Çocuklar ve ergenler ile gerçekleştirilen çalışmalar, yaşamdan herhangi bir beklentisi veya umudu olmayan gençlerin okulda silah taşıma, akranlarına veya kendilerine zarar verme gibi şiddet içerikli ve saldırgan davranışlara yatkınlığını ortaya koymaktadır (Duke ve ark., 2011). Ayrıca ortaokul ve üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmalar (Kılıçarslan ve Liman, 2020; Yalçın ve Gençdoğan, 2019), saldırganlık eğilimlerinin mutluluk düzeyi ile negatif yönlü ilişkiler sergilediğine ve gençlerin mutluluk düzeyi üzerinde olumsuz bir rolü olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, saldırganlık ve yaşam amacı ilişkisinde kendilerini tatmin edebilecek anlamlı bir yaşam amacı benimseyen ve böylelikle psikolojik tatmin yaşayabilen gençlerin saldırganlık eğilimlerinin düşük olacağı; aksine tatmin edici bir yaşam amacı belirleyemeyen gençlerde ise yaşam amacı-saldırganlık ilişkisinin kısır bir döngü üreterek saldırganlık ve şiddet eğilimlerini yordayacağı görülmektedir.

Değişken/kararsız mutluluk ile otantik mutluluk arasında ayırım yapan araştırmacılar (Şanlı ve ark., 2019), hayatın anlamını bilinçli bir şekilde fark edebilme, olumsuz duygular ve yaşam olayları karşısında bile umudu kaybetmeden durabilme, hayatındaki anlamdan dolayı mutluluk yaşama ve üzüntüler karşısında bile sahip olduklarını düşünerek kendini teselli edebilmeyi otantik mutluluk olarak ele almaktadır. Ayrıca varoluşsal sorgulamanın belirgin biçimde yaşandığı gençlik döneminde varoluşsal boşluk içerisine düşen gençlerin değerlerin anlamsızlaşmasıyla birlikte alkol ve uyuşturucu madde kullanımı yanında saldırganlık ve şiddet gibi olumsuz davranışlara sürüklenebildiği bilinmektedir (Şanlı ve Ersanlı, 2016).

Alanyazında manevi değerler ile materyalist değerlerin saldırganlık ve şiddet eğilimleri üzerinde olumlu veya olumsuz rol oynayabileceğini gösteren bulgular dikkati çekmektedir. Örneğin Uysal ve Turan'ın (2019) çalışması, dindarlık düzeyleri yüksek üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke eğilimlerinin daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Anılan çalışmada yüksek dindarlık düzeyinin, sürekli kaygıyı azaltarak saldırgan davranışları azaltabileceği görülmektedir. Shek ve arkadaşları (2022) tarafından yürütülen çalışmanın bulguları ise, maddiyata önem verme gibi materyalist değerlere sahip olmanın ilkökul ve ortaokul öğrencilerinde benmerkezcilik gelişimini tetikleyebildiği ve böylece çete kavgalarına karışma ve zorbalık gibi şiddet eğilimlerini yordadığı ortaya koymaktadır.

Özetlenen bulgular ve teorik çerçeve kapsamında, bu araştırmada elde edilen ve yaşam amacı olarak zengin olma-statü sahibi olma gibi materyalist değerleri benimseyen üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusunun, söz konusu öğrencilerde benmerkezcilik veya varoluşsal boşluk gelişimi ile ilişkili olabileceği görülmektedir. Bunun aksine, anlamlı bir hayat yaşama veya diğerleri tarafından sevilme gibi sosyal veya manevi içerikli bir yaşam amacı belirlemenin, öğrencileri otantik mutluluk, manevi ve toplumsal değerlerin içselleştirilmesi, sağlıklı bir varoluşsal gelişim üzerinden saldırganlık ve şiddet davranışlarından alıkoyabildiği düşünülmektedir.

Saldırganlık eğilimleri ile ilişkisi saptanan söz konusu değişkenler incelendiğinde, bunlardan bir kısmının öğrencilerin doğrudan kendileriyle ilişkili bireysel etkenler (cinsiyet, öğrenim görülen fakülte, yaşam amacı) olduğu; bir kısmının ise çevresel-sosyal etkenler (ebeveyn tutumları, aile içerisinde fiziksel şiddete maruz kalma) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu yıkıcı davranışların ve eğilimlerin azaltılabilmesi adına uygulanacak müdahalelerin bireysel ve sosyal bileşenleri birlikte dikkate alması gerekliliği ortadadır.

Donat-Bacıoğlu (2014) tarafından gerçekleştirilen meta-analiz çalışması, ülkemizde şiddet ve saldırganlığın önlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen müdahale programlarının umut vadettiğine işaret etmektedir. Anılan çalışmada şiddet-saldırganlık azaltma müdahalelerinin ortalama etki büyüklüğü $E=+1.169$ olarak hesaplanmıştır ve bu etki büyüklüğü güçlü olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, 10 oturumdan kısa süren müdahale programlarının, 10 oturumdan uzun süren müdahale programlarına göre çocuklarda ve ergenlerde saldırganlık ve şiddet eğilimlerini azaltmadaki başarısının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Saldırganlık eğilimlerini azaltmaya yönelik olarak bireysel etkenler üzerinden temellendirilen uygulamalar incelendiğinde, öfke duygusunun saldırgan olmayan biçimlerde ifade edilebilmesi ve şiddet-saldırganlık üzerine farkındalık kazanma yollarının tercih edildiği görülmektedir. Örneğin lise öğrencilerinde gerçekleştirilen ve psiko-eğitime dayalı bir saldırganlık azaltma programında (Yavuzer ve Üre, 2010), öğrencilerin kendi davranışlarının nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin farkındalık kazanmaları, öfkelendiklerinde ve çatışma içerisindeyken verdikleri uygun olan-olmayan tepkileri ayırt edebilmeleri, karşısındakini dinleme ve anlama becerilerinin geliştirilmesi, anlaşmazlıklarda çözüm odaklı bir tutum sergileyebilmeleri üzerinde durulmuştur. Anılan uygulama sonucunda öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azaldığı belirtilmektedir. İlkokul öğrencileriyle gerçekleştirilen diğer bir psiko-eğitim programında (Çekiç

ve ark., 2019) ise saldırgan davranışların azaltılmasında çocuklar için hazırlanan hikayeler kullanılmıştır. Bu yöntemde hikayeler öğrenciler tarafından canlandırılarak dramalar gerçekleştirilmiştir. Anılan uygulama neticesinde çocuklarda öfke kontrol becerisinin geliştiği ve hem diğer çocuklara hem de eşyalara zarar verme davranışlarında azalma elde edilebildiği görülmektedir. Manevi değerler üzerine şekillenecek yaşam amaçlarının bir bileşeni olarak görülebilecek merhamet duygusunun ilkökul öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini azaltmadaki etkisinin değerlendirildiği bir çalışmada ise (Genç, 2018), merhamet değerine yönelik farkındalıklarının artırılması amacıyla öğrencilere olumlu örnekler sunulmuş ve çevreleriyle merhamet konusunda iletişim içerisinde olmalarını sağlayacak bir eğitim verilmiştir. Anılan merhamet eğitiminin, öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalmasında işlevsel olduğu belirtilmiştir.

Genç bireylerde gözlemlenen şiddet ve saldırganlık sorunlarının çözümünde ebeveynlik becerilerinde yetersizlik, iletişim sorunları, öfke yönetimi sorunlarının çözümü ve çocukların aile içi şiddetten korunmasına yönelik olarak ebeveynlere çeşitli eğitimler verilmesi, alanyazında vurgulanan yaklaşımlar arasında ön plana çıkmaktadır (Başoğlu ve ark., 2017). Saldırganlık ve şiddet eğilimlerini azaltmaya yönelik olarak söz konusu sosyal etkenler üzerinden temellendirilen uygulamalar incelendiğinde, ebeveynlik becerilerinin artırılmasına, aile içi iletişimin geliştirilmesine ve çocuklara yönelik şiddet içermeyen davranış ve tutumların desteklenmesine yönelik uygulamaların yer aldığı görülmektedir. Bu uygulamalar içerisinde ön plana çıkan şiddetsiz karşı koyma modeli, şiddetin ve saldırganlığın önlenmesinde genç bireyi tek sorumlu olarak ele almamakta, çocuğun şiddet-saldırganlık davranışları karşısında ebeveynler ve kardeşler başta olmak üzere aileyi bir sistem olarak şiddet içermeyen ve destekleyici bir yaklaşımla çözümler üretmeye yönlendirmektedir (Kılıçarslan ve Erdem, 2017). Şiddetsiz karşı koyma modelinin test edildiği bir çalışmada (Kılıçarslan, 2019), okul içerisinde akran zorbalığı ve disiplin sorunları yaşayan öğrencilerin velileriyle çalışılmış ve on dört oturumluk ebeveyn programının söz konusu çocuklarda görülen şiddet davranışlarının azalmasında işlevsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bahsedilen çalışmada, uygulanan şiddetsiz karşı koyma programı aracılığıyla ailenin bir bütün olarak olumlu tutum ve davranışlar kazandığı, çocuklarda şiddet-saldırganlık davranışlarının azalmasının yanında algılanan desteğin arttığı ve ebeveynlerin de stres ve yetersizlik duygularında önemli azalmalar elde edilebildiği belirtilmektedir.

Sonuç ve Öneriler: Bu araştırmanın bulguları, üniversite öğrencilerinde erkek cinsiyete sahip olma, spor bilimleri fakültesinde öğrenim görme, ilgisiz/ihmalkâr ve koruyucu ebeveyn tutumları ile yetişme, aile içerisinde sık sık fiziksel

şiddete maruz kalma ve son olarak zengin-statü sahibi olma gibi materyalist yaşam amaçları belirlemeye bağlı olarak saldırganlık eğilimlerinin artabileceğini ortaya koymaktadır. Bulgular alanyazında yer alan şiddet-saldırganlık azaltma uygulamaları ile bütüncül olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinde saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılmasında aşağıda belirtilen önerilerin işlevsel olabileceği düşünülmektedir:

- Saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılabilmesi için, söz konusu davranışların temelinde yatan bireysel ve sosyal etkenlerin rolü birlikte dikkate alınmalıdır.
- Genç yetişkinlerin saldırganlık eğilimleri üzerinde rol oynayan önemli bir bireysel etken, belirlenen yaşam amacıdır. Materyalist değerler ve amaçlar karşısında otantik mutluluğu sağlayabilecek manevi yaşam amaçlarının belirlenebilmesi adına genç bireylere yönelik değerler eğitimi ve sosyal-ahlaki değerleri kazandırma uygulamaları planlanabilir.
- Genç yetişkinlerin saldırganlık eğilimleri üzerinde ebeveynlerinin tutumları ve aile içerisindeki ilişkiler önemli bir rol oynamaktadır. Saldırganlık ve şiddet uygulayan genç yetişkinler, söz konusu davranışların tek sorumlusu olarak görülmemelidir. Ebeveynler başta olmak üzere aile bir sistem olarak şiddet-saldırganlık azaltma müdahalelerine dahil edilebilir.
- Üniversitelerde değerler eğitimi yanında kişiler arası ilişkiler ve etkili etkileşim gibi dersler sayısal-sözel programlar fark etmeksizin farklı programların müfredatına eklenebilir.
- Saldırganlık ve şiddet azaltma uygulamalarının kısa bir süre zarfına sıkıştırılmadan yürütülmesi, söz konusu uygulamaların işlevselliğini belirlemektedir. Bu nedenle üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilecek uygulamalarda elde edilecek davranış değişikliklerinin kalıcı olabilmesi adına zamansal planlamalar ayrıca göz önünde bulundurulabilir.

Sınırlılıklar: Söz konusu çalışmanın bulguları üniversite öğrencileri örneklemeyle sınırlıdır. Benzer çalışmaların farklı bölgelerde ve şehirlerde de gerçekleştirilerek bulguların karşılaştırılmasıyla kültürel, coğrafi vb. etkenlerin rolü ortaya konabilir. Ayrıca ilgili değişkenlerin üniversite öğrencilerinden daha farklı örneklem grupları üzerinde incelenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı olarak, saldırganlık eğilimi çerçevesinde yalnızca diğerlerine yönelik saldırganlığın ölçümlenmiş olması gösterilebilir. Gelecek çalışmalarda kişinin kendisine yönelik saldırgan eğilimleri de benzer değişkenler çerçevesinde ayrıca incelenebilir.

Yazar Katkıları: T.D.G. çalışmanın tasarlanması, literatür taraması, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması, makalenin yazılması, yayınlanacak son haline onay verilmesi. Ş.E. çalışmanın tasarlanması, literatür taraması, verilerin analizi ve yorumlanması, makalenin yazılması, yayınlanacak son haline onay verilmesi, makalenin eleştirel revizyonu.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazarlar bu yazı için herhangi finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Abasiubong, F., Abiola, T. ve Udofia, O. (2011). A comparative study of aggression amongst Nigerian University students in Niger delta region. *Psychology, Health and Medicine*, 16(1), 86-93.
- Akıl, A. M. (2018). *Üniversite öğrencilerinde mizah eğiliminin saldırganlık üzerindeki etkilerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Alorani, O. I. ve Alradaydeh, M. F. (2017). Depression, aggression and spiritual well-being among the university students in Jordan. *European Scientific Journal*, 13(2), 269-280. <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v13n2p269>
- Alvarez-Garcia, D., Nunez, J. C., Garcia, T. ve Barreiro-Collazo, A. (2018). Individual, family, and community predictors of cyber-aggression among adolescents. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 10(2), 79-88. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2018a8>
- Ayhan, F. ve Özkan, B. (2016). Domestic violence impact on adolescents. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3753-3767. <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3923>
- Baş, D. (2020). *Trakya üniversitesinin merkez ilçede eğitim gören öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları* [Tıpta uzmanlık tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Başoğlu, C., Lök, N. ve Öncel, S. (2017). Çocukların aile içi şiddetten korunmasında ailelere yönelik girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 123-135. <https://doi.org/10.18863/pgy.281334>
- Buss, A. H. ve Perry, M. (1992). Personality processes and individual differences: The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Caamano-Isorna, F., Adkins, A., Moure-Rodriguez, L., Conley, A. H. ve Dick, D. (2021). Alcohol use and sexual and physical assault victimization among university students: Three years of follow-up. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(7-8), 3574-3595. <https://doi.org/10.1177/0886260518780413>
- Camadan, F. ve Yazıcı, H. (2017). Üniversite öğrencilerinde gözlenen saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 225-234. <https://doi.org/10.5961/jhes.2017.202>
- Carre, J. M. ve Olmstead, N. A. (2015). Social neuroendocrinology of human aggression: Examining the role of competition-induced testosterone dynamics. *Neuroscience*, 286, 171-186. <https://doi.org/10.1016/j.neuroscience.2014.11.029>
- Chan, K. L., Straus, M. A., Brownridge, D. A., Tiwari, A. ve Leung, W. C. (2008). Prevalence of dating partner violence and suicidal ideation among male and female university students worldwide. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 53(6), 529-537. <https://doi.org/10.1016/j.jmwh.2008.04.016>
- Choi, E. P. H., Wong, J. Y. H. ve Fong, D. Y. T. (2017). Mental health and health-related quality of life of Chinese college students who were the victims of dating violence. *Quality of Life Research*, 26, 945-957. <https://doi.org/10.1007/s11136-016-1413-4>

- Contreras, L., Leon, S. P. ve Cano-Lozano, M. C. (2020). Socio-cognitive variables involved in the relationship between violence exposure at home and child-to-parent violence. *Journal of Adolescence*, 80, 19-28. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.01.017>
- Çekiç, A., Buğa, A., Kul, A. ve Şap, G. (2019). Akılcı duygusal davranışçı terapiye dayalı psiko-eğitim programının ilköğrencilerinin saldırganlık düzeylerine etkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 103-113. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.43815-538307>
- Çelik, A., Zengin, S. ve Baş, M. (2017). Sporcu lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 20-31.
- Çelik, H. ve Kocabıyık, O. O. (2014). Genç yetişkinlerin saldırganlık ifade biçimlerinin cinsiyet ve bilişsel duygu düzenleme tarzları bağlamında incelenmesi. *Trakya University Journal of Education*, 4(1), 139-155.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2013). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 1-6. <https://doi.org/10.5080/u6859>
- Donat-Bacıoğlu, S. (2014). Şiddet ve saldırganlığın azaltılmasında önleme ve müdahale programlarının etkililiği: Meta analiz çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(42), 294-304.
- Du, T. V., Miller, J. D. ve Lynam, D. R. (2022). The relation between narcissism and aggression: A meta-analysis. *Journal of Personality*, 90(4), 574-594. <https://doi.org/10.1111/jopy.12684>
- Duke, N. N., Borowsky, I. W., Pettingell, S. L. ve McMorris, B. J. (2011). Examining youth hopelessness as an independent risk correlate for adolescent delinquency and violence. *Maternal and Child Health Journal*, 15, 87-97. <https://doi.org/10.1007/s10995-009-0550-6>
- Dursun, S., Gökçe, A. ve Aytaç, S. (2020). Siber zorbalık: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 465-485. <https://doi.org/10.37093/ijsi.837694>
- Erdoğdu, M. Y. (2010, Kasım). Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmeleri. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (s. 11-13) içinde. Antalya, Türkiye.
- Fekih-Romdhane, F., Malaeb, D., Sarray El Dine, A., Obeid, S. ve Hallit, S. (2022). The relationship between smartphone addiction and aggression among Lebanese adolescents: The indirect effect of cognitive function. *BMC Pediatrics*, 22, 735. <https://doi.org/10.1186/s12887-022-03808-y>
- Garcia, O. F. ve Serra, E. (2019). Raising children with poor school performance: Parenting styles and short-and long-term consequences for adolescent and adult development. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 1089. <https://doi.org/10.3390/ijerph16071089>
- Garofalo, C., Neumann, C. S. ve Velotti, P. (2021). Psychopathy and aggression: The role of emotion dysregulation. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23-24), 12640-12664. <https://doi.org/10.1177/0886260519900946>
- Genç, M. F. (2018). Merhamet eğitiminin saldırganlık davranışını azaltmadaki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45, 61-82. <https://doi.org/10.17120/omuifd.450254>
- Gimenez-Serrano, S., Garcia, F. ve Garcia, O. F. (2022). Parenting styles and its relations with personal and social adjustment beyond adolescence: Is the current evidence enough?. *European Journal of Developmental Psychology*, 19(5), 749-769. <https://doi.org/10.1080/17405629.2021.1952863>
- Guan, F., Zhan, C., Li, S., Tong, S. ve Peng, K. (2024). Effects of self-compassion on aggression and its psychological mechanism through perceived stress. *BMC Psychology*, 12, 667. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02191-w>

- Hamdan-Mansour, A. M., Halabi, J. O. ve Dawani, H. A. (2009). Depression, hostility, and substance use among university students in Jordan. *Mental Health and Substance Use: Dual Diagnosis*, 2(1), 52-63. <https://doi.org/10.1080/17523280802593301>
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Iqbal, M., Bardwell, H. ve Hammond, D. (2019). Estimating the global economic cost of violence: Methodology improvement and estimate updates. *Defence and Peace Economics*, 32(4), 403-426. <https://doi.org/10.1080/10242694.2019.1689485>
- Jenaro, C., Flores, N. ve Frias, C. P. (2021). Anxiety and depression in cyberbullied college students: A retrospective study. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1-2), 579-602. <https://doi.org/10.1177/0886260517730030>
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Karataş, Z. (2009). Saldırganlık: Saldırganlığın ergenler üzerindeki etkileri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34(367), 29-36.
- Kartalci, Ş. (2010). Testosteron ve depresyon. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(4), 457-472.
- Kaufman, M. R., Tsang, S. W., Sabri, B., Budhathoki, C. ve Campbell, J. (2019). Health and academic consequences of sexual victimisation experiences among students in a university setting. *Psychology & Sexuality*, 10(1), 56-68. <https://doi.org/10.1080/19419899.2018.1552184>
- Kaya, Y. ve Arslan Şeker, S. (2022). Hemşirelik öğrencilerinde akran zorbalığı ile ilişkili faktörler ve kendini kabul arasındaki ilişki. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1641-1661.
- Kılıçarslan, S. (2019). Şiddet davranışları olan çocuklara sahip ebeveynlere yönelik şiddetsiz karşı koyma programının etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(2), 701-716. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2691>
- Kılıçarslan, S. ve Erdem, D. (2017). Ebeveynler için yeni bir baş etme modeli: Yeni otorite şiddetsiz karşı koyma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 66-89.
- Kılıçarslan, S. ve Liman, B. (2020). Examining the relationship between happiness and aggression among adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 12(5), 244-262. <https://doi.org/10.15345/ijoes.2020.05.017>
- King, A. R., Ratzak, A., Ballantyne, S., Knutson, S., Russell, T. D., Pogalz, C. R. ve Breen, C. M. (2018). Differentiating corporal punishment from physical abuse in the prediction of lifetime aggression. *Aggressive Behavior*, 44, 306-315. <https://doi.org/10.1002/ab.21753>
- Koç, B. ve Büyükgöze Kavas, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin saldırganlık, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim beceri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(2), 783-799.
- Koç, B., Gül, A., Temli, D. G., Aksoy, C., Arslantürk, S. ve Küçükkesici, B. (2018a). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılıklarının saldırganlık eğilimleri üzerindeki rolü. A. Solak (Ed.), *Şiddet ve Sosyal Travmalar* (s. 81-121) içinde. Samsun, Türkiye: HEGEM.
- Koç, B., Arslantürk, S., Temli, D. G., Küçükkesici, B., Aksoy, C. ve Gül, A. (2018b). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları ile evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. A. Solak (Ed.), *Şiddet ve sosyal travmalar* (s. 298-327) içinde. HEGEM.
- Kokkinos, C. M. ve Antoniadou, N. (2019). Cyber-bullying and cyber-victimization among undergraduate student teachers through the lens of the general aggression model. *Computers in Human Behavior*, 98, 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.007>
- Kuzucu, Y. ve Şimşek, Ö. F. (2013). Self-determined choices and consequences: The relationship between basic psychological needs satisfactions and aggression in late adolescents. *The Journal of General Psychology*, 140(2), 110-129. <https://doi.org/10.1080/00221309.2013.771607>
- Lakhdar, M. P. A., Rozi, S., Peerwani, G. ve Nathwan, A. A. (2020). Effect of parent-child relationship on physical aggression among adolescents: Global school-based student health survey. *Health Psychology Open*, 7(2), 1-8. <https://doi.org/10.1177/2055102920954715>
- Li, X., Wang, Y., Li, J., Tang, J., Zhang, J., Wang, M. ve Jiang, S. (2022). Violence exposure across multiple contexts as predictors of reactive and proactive aggression in Chinese preadolescents. *Aggressive Behavior*, 48(3), 319-330. <https://doi.org/10.1002/ab.22016>
- Masud, H., Ahmad, M. S., Cho, K. W. ve Fakhr, Z. (2019). Parenting styles and aggression among young adolescents: A systematic review of literature. *Community Mental Health Journal*, 55, 1015-1030. <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00400-0>
- Medrano, J. L. J., Lopez Rosales, F. ve Gamez-Guadix, M. (2018). Assessing the links of sexting, cyber victimization, depression, and suicidal ideation among university students. *Archives of Suicide Research*, 22(1), 153-164. <https://doi.org/10.1080/13811118.2017.1304304>
- Mousavi, S. G., Keramatian, K., Maracy, M. R. ve Fouladi, M. (2012). Suicidal ideation, depression, and aggression among students of three universities of Isfahan, Iran in 2008. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6(1), 47-53.
- Perez-Gramaje, A. F., Garcia, O. F., Reyes, M., Serra, E. ve Garcia, F. (2020). Parenting styles and aggressive adolescents: relationships with self-esteem and personal maladjustment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2020a1>
- Poling, D. V., Smith, S. W., Taylor, G. G. ve Worth, M. R. (2019). Direct verbal aggression in school settings: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 46, 127-139. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.01.010>
- Pörhöla, M., Cvancara, K., Kaal, E., Kunttu, K., Tampere, K. ve Torres, M. B. (2020). Bullying in university between peers and by personnel: Cultural variation in prevalence, forms, and gender differences in four countries. *Social Psychology of Education*, 23, 143-169. <https://doi.org/10.1007/s11218-019-09523-4>
- Salimi, N., Karimi-Shahanjarini, A., Rezapour-Shahkolai, F., Hamzeh, B., Roshanaei, G. ve Babamiri, M. (2019). Aggression and its predictors among elementary students. *Journal of Injury and Violence Research*, 11(2), 159-170.
- Salzinger, S., Rosario, M., Feldman, R. S. ve Ng-Mak, D. S. (2008). Aggressive behavior in response to violence exposure: Is it adaptive for middle-school children?. *Journal of Community Psychology*, 36(8), 1008-1025. <https://doi.org/10.1002/jcop.20275>
- Schenk, A. M. ve Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, 11(1), 21-37. <https://doi.org/10.1080/15388220.2011.630310>
- Set, Z. (2020). Flört şiddeti: Bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 444-454. <https://doi.org/10.18863/pgy.674468>
- Shaikh, F. B., Rehman, M. ve Amin, A. (2020). Cyberbullying: A systematic literature review to identify the factors impelling university students towards cyberbullying. *IEEE Access*, 8, 148031-148051. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3015669>
- Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E. B. ve Zechmeister, J. S. (2016). *Psikolojide araştırma yöntemleri*. Nobel.

- Shek, D. T., Dou, D., Zhu, X., Li, X. ve Tan, L. (2022). Materialism, egocentrism and delinquent behavior in Chinese adolescents in mainland China: A short-term longitudinal study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4912. <https://doi.org/10.3390/ijerph19084912>
- Shorey, R. C., Sherman, A. E., Kivisto, A. J., Elkins, S. R., Rhatigan, D. L. ve Moore, T. M. (2011). Gender differences in depression and anxiety among victims of intimate partner violence: The moderating effect of shame proneness. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(9), 1834-1850. <https://doi.org/10.1177/0886260510372949>
- Sivrikaya, A. H. (2018). Takım sporlarında yer alan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 1312-1316. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.3020>
- Spector, P. E. (2019). Do not cross me: Optimizing the use of cross-sectional designs. *Journal of Business and Psychology*, 34(2), 125-137. <https://doi.org/10.1007/s10869-018-09613-8>
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şanlı, E. ve Ersanlı, K. (2016). Sürüklendiğimiz varoluşsal boşluk ve değerler. A. Güvenç Saygın ve M. Saygın (Ed.), *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 59-78) içinde. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şanlı, E., Çelik, S. B. ve Gençoğlu, C. (2019). Validity and reliability of the authentic happiness scale. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 22(1), 5-20. <https://doi.org/10.5782/2223-2621.2019.22.1.5>
- Taquette, S. R. ve Maia Monteiro, D. L. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: A systematic review. *Journal of Injury and Violence Research*, 11(2), 137-147.
- Taşar, H. H. (2019). Eğitimde şiddet ve şiddeti azaltma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 899-912. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.557870>
- Thomas, R. (2019). College student peer aggression: A review with applications for colleges and universities. *Aggression and Violent Behavior*, 48, 218-229. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.08.013>
- Uysal, V. ve Turan, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde sürekli kaygı, dindarlık ve saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler. *Bilimname*, (40)4, 67-104. <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.577468>
- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *American Journal of Health Behavior*, 25(4), 353-366.
- Vongas, J. G. ve Al Hajj, R. (2017). The effects of competition and implicit power motive on men’s testosterone, emotion recognition, and aggression. *Hormones and Behavior*, 92, 57-71. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2017.04.005>
- Yalçın, R. Ü. ve Gençdoğan, B. (2019). Mutluluk saldırganlığın yordayıcısı mıdır? Üniversite öğrencileri ile bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(3), 593-608. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.510491>
- Yavuzer, Y. ve Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389-405.
- Yendell, A., Clemens, V., Schuler, J. ve Decker, O. (2022). What makes a violent mind? The interplay of parental rearing, dark triad personality traits and propensity for violence in a sample of German adolescents. *PLoS One*, 17(6), e0268992. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0268992>
- Zedeck, S. (Ed.). (2014). *APA dictionary of statistics and research methods*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14336-000>
- Zhou, J., Yang, J., Yu, Y., Wang, L., Han, D., ... Yang, Y. (2017). Influence of school-level and family-level variables on Chinese college students’ aggression. *Psychology, Health and Medicine*, 22(7), 823-833.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

Ebeveynlerin Çocuklarına Sınır Koyma Davranışlarına İlişkin Görüşleri

Hatice Kübra GEÇİT¹

¹Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen (PhD), MEB, Ankara, Türkiye

Öz

Amaç: Çocukların sergilediği bazı problemli davranışlar, ebeveynleri zor durumda bırakır. Özellikle kural tanımama, sınır ihlali ve saldırgan tutumlar, hem aile içi ilişkileri olumsuz etkiler hem de çocuğun sosyal çevreye uyum sağlamasını güçleştirir. Bu tür davranışlarla karşılaşan ebeveynler, zamanla kendilerini çaresiz hisseder ve çözüm yolu bulmakta zorlanır. Bu nedenle, bu çalışma ebeveynlerin çocuklarına sınır koyarken hangi faktörleri dikkate aldıklarını, bu sınırları nasıl yapılandırdıklarını ve kuralların ihlali durumunda nasıl davrandıklarını ortaya koyarak, sınır koyma pratiğine dair bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) yaklaşımıyla yürütülmüştür. Çalışmada, belirli bir durumu derinlemesine anlamaya yönelik olarak ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçüt olarak, katılımcıların çocuk sahibi olma koşulu esas alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, bu ölçüte uyan toplam 12 katılımcı oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izni doğrultusunda ses kayıtları alınmıştır. Elde edilen veriler, nitel veri analizine uygun biçimde çözümlenmiştir.

Bulgular: Araştırma bulgularına göre, ebeveynlerin kural koyarken çocuklarının yaşı, gelişimsel özellikleri ve güvenliğini dikkate aldıkları görülmüştür. Katılımcılar, koydukları kuralların uygulanabilirlik, gereklilik, açıklık, anlaşılabilirlik ve netlik gibi niteliklere sahip olmasına önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Ebeveynler, kural koyma ve uygulama sürecinde; kararlılık ve takibi sağlama, demokratik karar verme süreçlerine çocuğu dâhil etme, rol model olma, disiplin kazandırma, çocuğun bireysel özelliklerini göz önünde bulundurma ve çocuğun psikososyal iyi oluşunu destekleme gibi tutumlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, eşlerinin kural uygulama sürecine katkılarını ise; tutarlılık gösterme, destek olma ya da bazı durumlarda kuralsızlık ve ilgisizlik şeklinde tanımlamışlardır. Ayrıca araştırma bulguları, çocukların kural ihlalleri karşısında ebeveynlerin çeşitli disiplin stratejilerine “mahrum bırakma, sözlü uyarı, pasif agresif tepkiler, uzlaşma, dikkat dağıtma ve mola verme” başvurduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Tutumları, Sınır Koyma, Disiplin

Parents' Views on Setting Boundaries for Their Children

Abstract

Objective: Some problematic behaviors exhibited by children can put parents in a difficult position. In particular, behaviors such as defiance, boundary violations, and aggression not only negatively affect family relationships but also hinder the child's ability to adapt to their social environment. Parents who encounter such behaviors may gradually begin to feel helpless and struggle to find effective solutions. Therefore, this study aims to provide a perspective on the practice of setting boundaries by exploring the factors parents consider when establishing limits, how they structure these boundaries, and how they respond when rules are violated.

Method: This research was conducted using the phenomenological approach, one of the qualitative research designs. The criterion sampling method was employed to gain an in-depth understanding of a specific situation. The main criterion for participant selection was being a parent. The study group consisted of 12 participants who met this criterion. Data were collected through semi-structured interview forms. The interviews were conducted face-to-face, and audio recordings were made with the participants' consent. The collected data were analyzed using qualitative data analysis techniques.

Results: According to the research findings, parents consider their children's age, developmental characteristics, and safety when setting

Received: 20.11.2024; **Revised:** 07.06.2025; **Accepted:** 11.06.2025; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Geçit, H. K. (2025). Ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma davranışlarına ilişkin görüşleri. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 23-33.

Corresponding Author: Hatice Kübra GEÇİT, MEB, Ankara, h_kubrakucuk@hotmail.com

Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry, adopts an open-access policy aiming to provide its content freely to the widest audience. All articles published by the journal are freely accessible and usable under the following licensing conditions: [Creative Commons Attribution-NonCommercial License \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

rules. Participants emphasized the importance of establishing rules that are applicable, necessary, clear, comprehensible, and specific. In the process of setting and enforcing rules, parents reported displaying attitudes such as maintaining consistency and follow-through, involving children in democratic decision-making, serving as role models, instilling discipline, taking into account individual characteristics, and supporting the child's psychosocial well-being. Participants also described their spouses' involvement in rule enforcement as demonstrating consistency, providing support, or, in some cases, showing indifference or a lack of rules. Furthermore, the findings revealed that in response to rule violations, parents employed various disciplinary strategies such as deprivation, verbal warnings, passive-aggressive reactions, negotiation, distraction, and time-outs.

Keywords: Parental Attitudes, Boundary Setting, Discipline

Giriş

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde benimsedikleri eğitim anlayışı ve uyguladıkları tutumlar, çocukların gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ancak, ebeveynler çoğu zaman iyi niyetle hareket etmelerine rağmen, çocukları için olumsuz sonuçlar doğurabilecek kararlar alabilmektedirler (Kaya ve ark., 2012). Bu durum, özellikle çocuklarda ortaya çıkan davranış problemlerini daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Çocukluk döneminde gözlemlenen bu tür davranışsal sorunlar, bireyin ilerleyen yaşlardaki psikolojik yapısıyla da doğrudan ilişkilidir ve uyumsuz davranışların habercisi olabilmektedir (Galboda-Liyanage ve ark., 2003).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, ebeveynlik stillerinin çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimleri üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Özellikle otoriter ebeveynlik tarzının, çocukların beyin gelişimi üzerinde belirgin etkileri olduğu saptanmıştır. Michigan Üniversitesi tarafından yürütülen bir çalışmada, erken çocukluk döneminde sert ebeveynlik uygulamalarına maruz kalan çocukların beyinlerinde, duygusal işleme ve düzenlemeden sorumlu kortikolimbik bölgelerde farklılıklar gözlemlenmiştir (Michael ve ark., 2024). Bu bulgular, ebeveynlik tarzlarının çocukların nörolojik gelişimi üzerindeki uzun vadeli etkilerini ortaya koymaktadır.

Ebeveynlik stilleri, çocukların davranışsal sorunlarıyla da yakından ilişkilidir. Özellikle otoriter ebeveynlik tarzı, çocuklarda saldırgan davranışların artmasına neden olabilmektedir. Çin'de yapılan bir araştırmada, otoriter ebeveynlik tarzının çocukların empati düzeylerini olumsuz etkilediği ve bu durumun saldırgan davranışların artmasına yol açtığı bulunmuştur (Lin ve ark., 2023). Bu bulgular, ebeveynlik tarzlarının çocukların sosyal becerileri ve duygusal gelişimleri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Çocukların sosyal uyumunu sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmelerinde kalıtsal özellikler ve çevrenin etkisi önemlidir (Eratay, 2011). Oyun oynayan çocuklarda yaptığı gözlemlerle kuramını geliştiren Piaget otorite, kural ve ahlak kavramlarını dönemselsel olarak incelemektedir. Erken çocukluk döneminde çocuklar oyunun kurallarının değiştirilemez olduğunu düşünmekte ve ebeveynlerin kurallarına koşulsuz itaat etmektedirler (Atak, 2017). Çocuklar bilişsel olarak işlem öncesi dönemden çıkıp somut işlemler döneminin sonlarına eriştiklerinde otonom/özerk

bir ahlaki sorgulama söz konusu olabilmektedir. Bu aşamaya gelen çocuk bazı kuralların esneyebileceğini fark etmektedir. Ayrıca otorite figürlerinin karar veren yegâne güç olmadığını kavramaya başlamaktadır (Piaget, 2013).

Piaget'in bu görüşüne karşılık okul öncesi dönemdeki çocuklarla ilgilenen öğretmen/ebeveyn vb. yetişkin kişilerin görüşleri farklılık arz etmektedir. Bu bireyler çocukların otorite figürlerine ve kurallara sorgulamadan koşulsuz itaat etmediklerini belirtmişlerdir. Çocukların otorite ve kurallara yönelik değerlendirmeleri çok daha komplekstir ve bağlama göre değişkenlik arz etmektedir (Smetana, 1981; Song ve ark., 1987; Turiel, 1983). Çocuklar erken çocukluk dönemlerinden itibaren otoritenin meşruiyetini sorgulama davranışında bulunmaktadır (Laupa ve Turiel, 1986; Laupa ve Turiel, 1993). Zhao ve Kushnir (2018) tarafından yapılan bir çalışma, çocukların bireysel otorite figürlerinin yanı sıra kolektif karar alma süreçlerini de değerlendirdiklerini ve bu süreçlerde otoritenin meşruiyetini sorguladıklarını göstermiştir.

Ebeveynler çocuk yetiştirirken farklı tutumlar benimsemektedirler. Ebeveynlerin benimsedikleri tutumlar ve farklı davranışlar; çocuklarda ve ergenlerde farklı davranışsal sonuçlara yol açmaktadır. Bu durum gelişim psikolojisi alanındaki araştırmaların birçoğunda önemli bir yer edinmiştir (Akyıl, 2000; Chang ve ark., 2003; Dornbusch ve ark., 2016; Steinberg ve ark., 1992; Şanlı ve Öztürk, 2015; Yağmurlu ve ark., 2005). Son yıllarda yapılan araştırmalar da bu bulguları desteklemekte ve ebeveyn tutumlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Örneğin, Chen ve arkadaşları (2024), ebeveyn tutumlarının çocukların öğrenme ilgileri üzerindeki doğrudan etkilerini ve bu etkinin ebeveyn uygulamaları aracılığıyla nasıl şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu çalışma, ebeveynlerin kendi öğrenme tutumlarının, çocuklarının öğrenmeye olan ilgisiyle ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin evde gerçekleştirilen öğrenme etkinlikleri ile ebeveyn katılımı gibi faktörler aracılığıyla şekillendiğini ortaya koymuştur.

Benzer şekilde, Kong ve Yasmin (2022) tarafından yapılan bir araştırma, ebeveynlik tarzlarının erken çocukluk dönemindeki öğrenme sonuçları üzerindeki etkisini ve ebeveyn öz-yeterliliğinin bu etkiye nasıl aracılık ettiğini incelemiştir. Bu çalışma, otoritatif ebeveynlik tarzının çocukların öğrenme çıktılarıyla pozitif ilişkili olduğunu ve ebeveyn öz yeterliliğinin bu ilişkiyi güçlendirdiğini ortaya koymuştur.

Ebeveynler çocuklarına karşı farklı tutumlar içerisinde bulunmaktadır. Ebeveynler yumuşak, katı ve demokratik tutumları benimseyebilmektedirler. Ebeveynin aşırı koruyucu, cezalandırıcı, mükemmeliyetçi, baskıcı/otoriter/hükmeden, demokratik, kayıtsız/ihmal eden veya reddedici tutumları çocuk üzerinde oldukça etkili olabilmektedir (Ari, 2005; Dirik ve ark., 2015).

Otoriter ebeveynler katı kurallar ve cezalarla çocuklarını baskılamaktadır ve bunun sonucunda çocuk korku ve kaygı yaşamaktadır. Otoriteden aşırı korkan otorite ortadan kalktığına da saldırgan tavırlar sergileyen bireyler ortaya çıkmaktadır (Yıldız, 2004). Çocuğa uygun olmayan ve çocuğun anlamlandıramadığı yasaklar koyan otoriter ebeveynler; çocuğa fiziksel ceza verebilmekte, aşırı eleştirmekte, küçümsemekte ve sözlü olarak da şiddete başvurabilmektedir (Aslan, 1992). Hükmedici ve baskılayıcı tutum sergileyen ebeveynler çocuklarına anlamsız yasaklar koymakta, çocuğun karakterini hedef alan eleştirel yaklaşımlarda bulunmakta, fiziksel ve sözel cezalar uygulayabilmektedir (Yıldız, 2004). Aşırı otoriter ve cezalandırıcı ebeveyn tutumları negatif sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Aslan, 1992).

Serbest ebeveynler, çocuğun doğru yanlış hiçbir eylemine karışmamakta, yanlışlarına göz yummaktadır (Aydın, 2002). Tek çocuklu aileler serbest tutumu daha fazla benimsemektedirler (Kaya ve ark. 2012). Aşırı koruyucu ebeveyn tutumunu benimseyen ebeveynler, çocuğu gereğinden fazla kontrol altına almaya çalışmakta çocuğun problemlerini kendileri çözme eğilimde olmaktadır (Alisinanoğlu, 2003).

Aşırı izin verici tutumu benimseyen aileler çocuğa sınır koymakta zorluk yaşamaktadırlar ve çocuk için herhangi bir denetim mekanizması bulunmamaktadır (Sak ve ark., 2015). Dengesiz ve kararsız ebeveyn tutumunda ebeveynlerin verdikleri karar tutarsızdır ve alınan kararlar farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde karşılık bulmaktadır. Aile bazen aşırı serbest ve hoşgörölüyken bazen baskıcı ve cezalandırıcı bir tutumu benimsemektedir (Aydın, 2002).

İlgisiz ve kayıtsız ebeveynler çocuklarını ihmal etmekte ve çocukların ihtiyaçlarına kayıtsız kalmaktadırlar (Kaya ve ark., 2012). Aşırı kuralcı ve otoriter tutumlar çocukta negatif sonuçlara sebebiyet verebilmektedir ancak bununla birlikte aşırı ilgisiz, aşırı izin verici ve kayıtsız tutumlar da çocuklarda negatif sonuçlara sebebiyet verebilmektedir (Aslan, 1992). Mükemmeliyetçi ebeveynler ise; kendilerinin sahip olmadıkları becerilere çocuklarının sahip olması için baskı yapmaktadırlar (Yamanoğlu, 2009; Yılmaz ve Büyükcebeci, 2019).

Aşırı tavizkar ebeveynler çocuklarına sevgi ile yaklaşmakta ancak kural koymamaktadır. Çocuk kontrol edilmemekte, çocuğa sınırsız haklar verilmekte, çocuğun yapmış olduğu büyük ve kasıtlı zararları bile görmezden gelinmektedir.

Bununla birlikte aşırı kuralsız, ilgisiz, tavizkar tutumlar da negatif sonuçlara yol açabilmektedir (Çağdaş, 2003).

Demokratik ebeveyn tutumunda; çocuklar birey olarak kabul edilmekte aile içindeki kararlarda çocuğa söz hakkı verilmekte, çocuğun duygu ve düşünceleri önemsenmektedir (Pekşen-Akça, 2012). Ayrıca demokratik tutumu benimseyen ebeveynler çocuğa kararlı ve tutarlı davranmaktadırlar. Çocuğa konulan kurallar belirlidir ve yoruma açık değildir. Çocuk kurala uyduğunda alacağı ödülü ve kurala uymadığında ödeyeceği bedeli net bir şekilde bilmektedir (Tuzcuoğlu ve Kar, 2003). Erken çocukluk döneminde ebeveynler çocuğun her konudaki özerklik çabasını desteklediklerinde; çocuk kendi kararlarını alabilmekte, seçim yapabilmekte, kendi kendini motive edebilmekte ve değer yargılarını oluşturabilmektedir. Erken çocukluk döneminde desteklenen çocuk davranışsal, sosyal-duygusal ve bilişsel özerklik açısından sağlıklı birey örüntüsü sergilemektedir (Ölçer ve Yılmaz, 2019).

Sınırları olmayan bir aile ortamında büyüyen çocukta haklılık şeması gelişebilmektedir. İstekleri olmadığında zorbalık ve saldırganlığa başvurabilmekte, kendilerini güvensiz hissedebilmekte, sınırlarını bilmedikleri için sosyal ortamlarda başarısız olabilmekte ve başkalarıyla iş birliği yapmakta zorluk çekebilmektedirler (Yavuzer, 2017). Bu durum çocuktaki dürtüsellüğün artmasına neden olabilir.

Dürtüsellik sonucunu düşünmeden anlık olarak harekete/eyleme geçme şeklinde tanımlanabilmektedir. Dürtüsellik istenmeyen sonuçlara ve uygunsuz durumlara sebebiyet veren riskli davranışlardır (Patton ve ark., 1995). Dürtüsellikte iç ve dış uyaranlara karşı kendisi ve sosyal çevresi için oluşabilecek negatif sonuçlar düşünülmeden seri ve plansız davranışlar söz konusudur (L'Abate, 1993; Moeller ve ark., 2001). Dürtüsellik, saldırganlık ve öfke davranışlarını kapsamakla birlikte plan yapamama ve engellenmeye yönelik toleransın düşüklüğünü de içerisinde barındırmaktadır (Eysenck ve Eysenck, 1977).

Ebeveynlik biçimlerinin çocukların hem kısa vadeli davranışsal hem de uzun vadeli psikolojik ve nörogelişimsel yapıları üzerindeki belirleyici etkisi, bu alandaki araştırmaların çok disiplinli bir bakış açısıyla sürdürülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, çocukların sağlıklı bireyler olarak gelişim gösterebilmeleri için ebeveynlerin tutumlarının bilinçli, tutarlı ve çocuğun bireysel ihtiyaçlarını gözetten bir yapı sergilemesi kritik bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın önemi, ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma süreçlerinde nelere dikkat ettiklerini, hangi değerler ve yaklaşımlar doğrultusunda kurallar belirlediklerini ve kurallar ihlal edildiğinde verdikleri tepkileri anlamaya dayanır. Bu bağlamda, sınır koyma sadece bir disiplin aracı

değil; ebeveyn-çocuk ilişkisini yapılandıran temel bir etkileşim alanı olarak ele alınmaktadır. Çalışma, sağlıklı sınırların çocukların duygusal, sosyal ve davranışsal gelişimindeki belirleyici rolünü ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, ebeveynlerin sınır koyma yaklaşımlarını inceleyerek alandaki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Özellikle kuralların belirlenme sürecinde anne ve babanın farklı tutumlarının ve sınır ihlallerine verdikleri tepkilerin anlaşılması, aile içi tutarlılığın çocuk üzerindeki etkilerine dair daha kapsamlı bir bakış açısı kazandıracaktır. Bu sayede hem teorik bilgi üretilecek hem de ebeveyn rehberliği ve eğitim programları için uygulanabilir veriler sağlanacaktır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada fenomenoloji (olgu bilim) yaklaşımı benimsenmiştir. Bireylerin belirli bir kavram/ duruma yönelik bakış açıları, algıları, duygu ve düşüncelerini belirtmelerine imkân tanıyan ve bu olgulara yönelik tecrübelerini tanımlamaları için kullanılan yaklaşım fenomenolojidir (Rose ve ark., 1995). Bu çalışmada incelenen olgu, ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma davranışları üzerine düşünceleridir.

Katılımcılar

Bu çalışmada ölçüt (kriter) örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemi, önceden belirlenmiş birtakım kriteri sağlayan tüm durumlar üzerinde çalışılabilme imkânı sunmaktadır (Baltacı, 2018). Çalışmanın kriterleri araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi var olan kriter listesinden de yararlanılabilmektedir (Marshall ve Rossman, 2014). Bu çalışmada ölçüt olarak çocuğu/çocukları olan 12 birey çalışmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri **Tablo 1**'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kodlama	Cinsiyet	Yaş	Çocuk Sayısı ve Yaşları	Eğitim Durumu
K1	Kadın	39	2 (9 yaş, 6 yaş)	Üniversite
K2	Kadın	40	1 (8 yaş)	Üniversite
K3	Erkek	42	1 (4 yaş)	Üniversite
K4	Erkek	40	1 (5 yaş)	Üniversite
K5	Erkek	39	1 (4 yaş)	Üniversite
K6	Kadın	44	2 (12 yaş, 3 yaş)	Üniversite
K7	Kadın	42	2 (14 yaş, 10 yaş)	Üniversite
K8	Kadın	38	2 (11 yaş, 3 yaş)	Üniversite
K9	Kadın	38	1 (9 yaş)	Üniversite
K10	Kadın	37	2 (10 yaş, 3 yaş)	Üniversite

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri – Devamı

Kodlama	Cinsiyet	Yaş	Çocuk Sayısı ve Yaşları	Eğitim Durumu
K11	Kadın	42	2 (10 yaş, 8 yaş)	Üniversite
K12	Kadın	34	1 (8 yaş)	Üniversite

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmada veri toplama, gözlemler, açık-kapalı uçlu görüşmeler, dokümanlar (özel-resmî belgeler) ve görsel-işitsel materyaller (video kaydı, elektronik posta, fotoğraf vb.) gibi kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Fenomenolojik araştırma yönteminde veri elde etme süreci çoklu derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2020). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma davranışları incelenmiş ve aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır.

1. Çocuğunuzu/çocuklarınıza kural koyarken nelere dikkat ediyorsunuz?
2. Çocuğunuzu/çocuklarınıza dair beklenti ve kuralları oluştururken;
 - a. Anne/baba olarak siz neye dikkat ediyorsunuz?
 - b. Anne/baba olarak eşiniz neye dikkat ediyor?
3. Çocuğunuz/çocuklarınız koyduğunuz kurallara/sınırlara uymadığı zaman hangi tepkileri veriyorsunuz?

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesi: Geçerliliği ve güvenirliği

Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sorularının oluşturulmasında, çocuklarda sınır koyma konusuna ilişkin literatürün bir bölümü incelenmiştir. Fenomenolojik araştırmalarda gizliliğin korunması büyük önem taşımaktadır (Creswell, 2020). Bu doğrultuda, çalışmada görüşmelere katılan bireylerin kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve katılımcılar “K1, K2, K3...” şeklinde kodlanarak anonimlik sağlanmıştır. Görüşme formunun geçerlik ve güvenirliğini artırmak amacıyla, form rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında doktora derecesine sahip ve nitel araştırmalar konusunda çalışmaları olan iki akademisyene iletilmiş ve uzman görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda gerekli görülen sorular üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, formun işlevselliğini değerlendirmek amacıyla iki ebeveyn ile pilot çalışma gerçekleştirilmiş; pilot uygulamadan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda görüşme formunda son revizyonlar yapılmıştır.

İşlem

Bu araştırmaya, etik kurul onayı alınarak başlanmıştır. Etik kurul onayı, Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 17.05.2024 tarihinde, 2024/440 sayılı karar ile

verilmiştir. Görüşmeler öncesinde katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu ile gönüllü katılım belgesi alınmış; ayrıca, görüşmelerin ses kaydının alınması konusunda katılımcılardan izin talep edilmiştir. Görüşmelerin her biri ortalama 18 dakika sürmüştür. Daha fazla veri elde edebilmek amacıyla, katılımcılara “Biraz detaylandırabilir misiniz?” ve “Biraz daha açıklayabilir misiniz?” gibi yönlendirici sorular da sorulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinin temel amacı; benzer verileri belirli tema ve kavramlar etrafında gruplandırarak bulguları anlamlı ve yorumlanabilir bir biçime dönüştürmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çerçevede, ses kayıtları yazılı metne dönüştürülmüş ve veriler birden fazla kez dikkatlice okunmuştur. Verilerin bütünlüğü korunarak temalar ve kategoriler oluşturulmuş, analiz süreci bu doğrultuda yapılandırılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla, veri kodlama sürecinde kodlayıcılar arası uyum belirlenmiştir. Yapılan bağımsız kodlamalar sonucunda, belirlenen kodlar ve temalar üzerinde %86’lık bir uyum oranı elde edilmiştir. Nitel araştırmalar için genel kabul gören [Miles ve Huberman (1994) gibi metodolojik kaynaklara atıfla] %80 ve üzeri uyum eşiği dikkate alındığında, bu oranın veri kodlamasının yüksek düzeyde güvenilir ve tutarlı olduğunu gösterdiği sonucuna varılmıştır. Uyuşmazlık yaşanan kodlama noktaları, iki kodlayıcının karşılıklı görüşmeleri ve tartışmaları sonucunda fikir birliğine varılarak giderilmiştir.

Bulgular

Ebeveynlere çocuklarına sınır koyma davranışları hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için üç adet soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda temalar ve kategoriler belirlenmiştir. Kodlanma sayısı ilgili tablolarda gösterilmiş ve örnek ifadeler verilmiştir.

Kurallara Yönelik Tema ve Kategoriler

Katılımcılara, “Çocuğunuza/çocuklarınıza kural koyarken nelere dikkat ediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve verilen yanıtlar doğrultusunda üç tema ile beş kategori belirlenmiştir. “Çocuğun özelliklerine uygunluk” teması altında *gelişimsel uygunluk*, *tutarlılık* ve *uygulanabilirlik* kategorilerine ulaşılmıştır. “Kuralın niteliği” teması kapsamında ise *ihtiyaca yönelik kural belirleme* ile *açıklık* ve *netlik* kategorileri oluşturulmuştur. Son olarak, “koruma ve güvenlik” teması altında yalnızca *fiziksel güvenlik* kategorisi yer almaktadır.

Kuralları belirlemede çocuğun özelliklerine uygunluk temasının “*gelişimsel uygunluk*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“...Yani, kuralı koyduktan sonra ‘hayır’ deyip sonra tekrar ‘evet’e çevirmemek adına koyduğum kuralın

çocuğumun gelişim dönemine uygun olup olmadığına dikkat ediyorum.” K2

Tablo 2. Kurallara Yönelik Tema ve Kategoriler

Tema	Kategoriler	Kodlanma
Çocuğun Özelliklerine Uygunluk	Gelişimsel Uygunluk	5
Kuralın Niteliği	Tutarlılık ve Uygulanabilirlik	3
	İhtiyaca Yönelik Kural Belirleme	4
Koruma ve Güvenlik	Açıklık ve Netlik	4
	Fiziksel Güvenlik	2

“Gelişim özelliklerine tabi ki yaşına uygun olmasına bakıyorum. Kişisel özelliklerine de dikkat etmeye çalışıyorum, bunlar yani.” K5

“...14 yaşındaki kızım 10 yaşındaki kızıma aynı kuralı koyamıyorum. Hani 10 yaşındakini biraz daha gevşetebiliyorum. Çünkü bazı şeyleri idrak etmekte zorlanıyor ama 14 yaşındakinin artık mantığı da yettiği için ona zararı vesaire şununun bununu anlattığım zaman daha rahat oluyor.” K7

“Mutlaka gelişimsel özelliklerine göre kurallar koymaya çalışıyorum. Psikolojisini derinden etkilememeye çalışıyorum.” K9

“...Yani onun biraz daha huyuna, gelişim dönemine, karakterine ve yaşına uygun olmasına dikkat ediyorum. Yani koyduğum kural her ikisinde de geçerli olmayabiliyor, yaşına göre değişiyor.” K11

“Kural koyarken kuralların onu çok zorlamayacağı, yapabileceği, yaş seviyesine uygun kurallar koymaya çalışıyorum.” K12

Kuralları belirlemede çocuğun özelliklerine uygunluk temasının “*tutarlılık ve uygulanabilirlik*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“...Uygulanabilir olmasına dikkat ediyorum.” K1

“Koyduğum kuralı gerçekten uygulayabilecek miyim ona dikkat ediyorum.” K2

“Onun yapabileceği, uygulayabileceği kuralları koymaya çalışıyorum. Uymayacağı bir kuralı asla koymuyorum. Çünkü bu sefer benim otoritemi sarsacak ve çocuk şeye alışacak. Hani ya bunu yaptım zaten bir şey olmadı, ben bunu devam ettireyim olayına girecek. Mesela en basitinden tablet izlemeyi tamamen yasaklamıyorum, diyorum ki hani sorumluluğunu yerine getir akabinde tabletine telefonuna bakabilirsin diyorum. Çünkü tamamen yasaklarsam ben yokken, bir yerlerdeyken, yemekle uğraşırken mutlaka ona gizli gizli de olsa bakacak.” K7

Kuralları belirlemede kuralın niteliği temasının “*ihtiyaca yönelik kural belirleme*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“...Çocuğun yapmaması gerekenler değil de yapması gerekenleri kural olarak koymaya tercih ediyorum.” K3

“...Koyduğum kural gerçekten gerekli bir kural mı değil mi ona dikkat ediyorum. Bunlara dikkat ediyoruz genel olarak.” K2

Kuralları belirlemede kuralın niteliği temasının “*açıklık ve netlik*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Kuralların açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediyorum. Kuralların belli bir amaca dönük olmasına dikkat ediyorum. Bir de bir sınırının olmasına dikkat ediyorum yani. Hani kuralı uzun uzadıya söyleyip kafa karıştırmaktansa daha net ifade tercih ederim.” K4

“Açık, net ve anlaşılır şekilde olmasına dikkat ediyorum. Açık ve onların anlayacağı şekilde koyuyorum kuralları.” K10

Kuralları belirlemede koruma ve güvenlik temasının “*fiziksel güvenlik*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Çok hareketli bir çocuk ve hareketten dolayı ortaya çıkabilecek tehlikelerden uzak tutmak için kurallar koyuyorum.” K5

“Öncelikle güvenlik. Güvenlik, sağlık gibi konular benim için çok önemli ama bunları yaparken de mutluluklarına zarar vermeyecek konulara çok dikkat ediyorum.” K8

Ebeveynlerin Kurala Yönelik Tutumlarına İlişkin Tema ve Kategoriler

Katılımcılara, “Çocuğunuza/çocuklarınıza dair beklenti ve kuralları oluştururken; a) Anne/baba olarak siz neye dikkat ediyorsunuz? b) Anne/baba olarak eşiniz neye dikkat ediyor?” soruları yöneltilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda “Kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları” teması altında toplam sekiz kategori oluşturulmuştur. Katılımcıların kendi ebeveyn tutumları kapsamında; *uygulamada kararlılık/takip, ortak karar alma ve tutarlılık, rol model olma, ev içi düzen ve sorumluluk bilinci, bireysel farklılıklara duyarlılık ve duygusal iyi oluş ve esenliği gözetme* kategorileri belirlenmiştir. Katılımcıların eşlerine ilişkin değerlendirmeleri doğrultusunda ise aynı tema kapsamında; *kuralın uygulanmasında destek olma/tutarlılık ve pasif ebeveynlik tutumu* olmak üzere iki kategori tanımlanmıştır.

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*uygulamada kararlılık/takip*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Uygulanmasında kararlı davranıyorum, yani uygulamadığında uyarılarda bulunuyorum. Nedenlerini araştırıp onları çözmeye yönelik davranışlar sergiliyoruz.” K1

Tablo 3. Ebeveynlerin Kurallara Yönelik Tutumlarına İlişkin Tema ve Kategoriler

Tema	Grup	Kategoriler	Kodlanma
Kurallara Yaklaşımda Ebeveyn Tutumları	Katılımcı	Uygulamada Kararlılık/Takip	4
		Ortak Karar Alma ve Tutarlılık	3
		Rol Model Olma	1
		Ev İçi Düzen ve Sorumluluk Bilinci	1
		Bireysel Farklılıklara Duyarlılık	2
	Eşi	Duygusal İyi Oluş ve Esenliği Gözetme	3
		Kuralın Uygulanmasında Destek Olma/ Tutarlılık	8
		Pasif Ebeveynlik Tutumu	4

“Bunun bir defa takibini yapıyorum. Koyduğum kurallara ne kadar uyuluyor ne kadar uyulmuyor, uyulmadığı kısım da tekrardan farklı yöntemler varsa onları deniyorum.” K3

“Koyduğum kuralın uygulanıp uygulanmamasına dikkat ediyorum. Onu yaparken kendine katkısı oluyor mu olmuyor mu, ona bakıyorum.” K11

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*ortak karar alma ve tutarlılık*” kategorisinde verilen örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Öncelikle biz konuşuyoruz. Bir kural koyacaksek veya bir sınır belirleyeceksek eşimle konuşuyoruz. Beraber karar alalım diyoruz. Ben kural koydum o esnetmeyecek ve o kural koydu ben esnetmeyeceğim. Aynı kural üzerinde esnetmeden devam etmeye çalışıyoruz. Genellikle böyle oluyor koyduğumuz kurallar.” K3

“Baba olmaktan ziyade biz aslında aile olarak çok dikkat etmeye çalışıyoruz. Şimdi ben çocuklarda şunu görüyorum, eğer anne kural koyduğunda baba o kuralın yanında durmazsa çocuk babayı kullanıyor. Baba kural koyduğunda anne uymazsa bu sefer farklı bir çıkış yolu bulmaya çalışıyor. O yüzden biz ikimiz, anneyle baba, tutarlı olarak hareket etmeye çalışıyoruz. Belki de en çok dikkat ettiğimiz şey bu. Yani orada bir şeyin hatalı olduğunu fark etsek bile ne eşim ne ben diğerine müdahale etmeyiz. Daha sonra onu bilahare konuşuruz.” K4

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*rol model olma*” kategorisinde verilen örnek cevap aşağıda verilmiştir.

“İlk önce ben hep şuna dikkat ediyorum. Hem sınıfta hem kendi çocuğuma yaparken örnek olmaya

çalışıyorum. Koyduğum kuralı kendime de uyarlayıp aynı kurala benim de uyduğumu göstermeye çalışıyorum. En etkili kuralları uygulama yönteminin de bu olduğunu düşünüyorum.” K5

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*ev içi düzen ve sorumluluk bilinci*” kategorisinde verilen bazı örnek cevap aşağıda verilmiştir.

“Hem gelişimlerine dikkat ediyorum, açıkçası büyüdüklerinin farkındayım ve buna göre davranmaya çalışıyorum. Hem de ev içerisinde kendi disiplinimin oluşmasına dikkat ediyorum.” K6

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*bireysel farklılıklara duyarlılık*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Onların kişiliklerine, özellikle bakıyorum. Hani yapabilir mi, yapamaz mı ya da yapsa ne kadar yapar ne kadar uygular uygulayamaz, kişiliklerine özellikle çok fazla dikkat ediyorum. Onların yapılarına, zihinsel gelişimine, huyuna suyuna, her şeyine dikkat ederek yapıyorum.” K7

Katılımcılar için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının kurala yönelik tutum temasının “*duygusal iyi oluş ve esenliği gözetme*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Şöyle, kuralları ben belirliyorum. Yani benim için önemli olan onun mutlu olması. Geleceğini etkilemeyecek şekilde duygularını da önemsiyorum. Açıkçası mutlu olabilecek kurallar koyuyorum ama iyi yönde. Onu iyi yönde yetiştirebileceğim noktaları da asla es geçmiyorum.” K9

“Onun da mutlu olması. Hani özgürlük için şey derler ya, başkalarının rahatsız etme boyutuna gelmemesi lazım. Kuralları koyarken de ben, onun iyi oluşuna önem veriyorum.” K10

Katılımcıların eşleri için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*kuralın uygulanmasında destek olma/tutarlılık*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Eşimle birlikte tutarlı davranıp davranışın oturmasını bekliyoruz” K1

“Baba olarak eşim daha çok benim koyduğum ve kızım ile oluşturduğumuz kurallarda bize destek olmaya dikkat ediyor. Yani tutarlılığı ön plana çıkarıyor. Evet, daha çok destekleyici oluyor. Kural koyucu ya da kural konusunda kuralları belirlerken işbirlikçi değil, ihtiyaç duyduğumuzda destekleyici olarak görev yapıyor.” K2

“O bana destek oluyor. Yani benim önüme geçmez. Asla o kuralları aman bu sefer de boş verelim demez.” K9

“Neye dikkat ediyor! Kuralın yapılıp yapılmamasına yani ortaya koyduğumuz kuralın yönergenin uygulanıp uygulanmamasına.” K11

Katılımcıların eşleri için kurallara yaklaşımda ebeveyn tutumları temasının “*kuralsızlık/ilgisizlik*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Etmiyor önceden de etmiyordu. Evde kural koyan taraf benim.” K8

“Yani eşim genelde hiçbir şeye dikkat etmiyor. Her şeyi bana bırakıyor. Çok da yardımcı olmuyor. Bu konuda o rahattır, rahat bir insan kendisi de.” K10

Kurallara Uyulmadığında Verilen Tepkilere Yönelik Tema ve Kategoriler

Katılımcılara, “Çocuğunuz/çocuklarınız koyduğunuz kurallara ya da sınırlara uymadığında hangi tepkileri veriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar doğrultusunda iki ana tema ve beş kategori belirlenmiştir. “Yaptırıma dayalı tepkiler” teması kapsamında; *mahrum bırakma, sözlü uyarı ve pasif agresif tutum* kategorileri oluşturulmuştur. “Çözüm odaklı tepkiler” teması çerçevesinde ise; *uzlaşma ve dikkat dağıtma/ara verme* kategorileri tanımlanmıştır.

Tablo 4. Kural İhlalinde Verilen Tepkilere İlişkin Tema ve Kategoriler

Temalar	Kategoriler	Kodlanma
Yaptırıma Dayalı Tepkiler	Mahrum Bırakma	6
	Sözlü Uyarı	1
	Pasif Agresif Tutum	1
Çözüm Odaklı Tepkiler	Uzlaşma	6
	Dikkat Dağıtma/Ara Verme	2

Kural ihlaline yönelik yaptırıma dayalı tepkiler temasının “*mahrum bırakma*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Sevdiği bir şeyden mahrum bırakıyoruz. Mesela bilgisayar, telefon.” K1

“...Mahrum bırakmayı zaman zaman yapıyorum. İşte bu kurallara uymamayı çok arttırdığı zaman sevdiği şeyleri tabi ki elinden kısmen de olsa çekiyorum.” K5

“Ceza alacağını biliyor. Yani o mutlaka istediği bir şeyi elinden alıp mahrum bırakıyoruz. Şöyle söyleyeyim, o gün mesela bir saat telefon hakkı varsa o bir saat telefon hakkını kısaltıyoruz. Tabi ki zorlamasına bağlı olarak ya da tamamen elinden alıyoruz.” K9

Kural ihlaline yönelik yaptırıma dayalı tepkiler temasının “*sözlü uyarı*” kategorisinde verilen örnek cevap aşağıda verilmiştir.

“...ya da kızıyoruz. Uyarı cezaları veriyoruz.” K1

Kural ihlaline yönelik yaptırıma dayalı tepkiler temasının “*pasif agresif tutum*” kategorisinde verilen örnek cevap aşağıda verilmiştir.

“Küsüyorum yani. Üzüldüğümü belli ediyorum. Üzüldüğümü belli ettiğim zaman hiç kıyamıyorlar. Konuşmaya çabalarlar. Aşırı derecede üzüyorlar. Hani benim tek yaptırımım budur.” K7

Kural ihlaline yönelik çözüm odaklı tepkiler temasının “*uzlaşma*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“Hangi tepkiyi veriyorum? Kuralı hatırlatıyorum ona tekrar. Bu kuralı onun için neden beraber koyduğumuzu hatırlatıyorum. Kurala uyma noktasında zorlandığı bir konu varsa onun üzerine konuşuyoruz. Daha çok o an spontane geliyor aslında.” K2

“Uymadığı zamanlar oluyor. Kuralı hatırlatıyoruz kendisine. Kuralı koyarken onun da fikrini aldığımız için birlikte karar aldığımızı söylüyoruz. Kuralların bağlayıcılığını hatırlatıyoruz. Bir kurala uyulmadığında karşılaşılabileceğimiz sorunları ya da bir sorunla karşılaşmışsak bunun kurala uymadığımız için karşımıza çıktığını söylüyoruz. Çocuğumuzu dinlemek istiyoruz.” K4

“Kurallar da artık böyle yaşam standartlarımız haline geldiği için ve hayır kartlarını ben çok önemli konularda kullandığım için neredeyse o kurallar hiçbir zaman çiğnenmiyor. (...) Kesin sınırlarımız var ama aynı zamanda esnetilebilen tarafları da var. O konular haricinde de genellikle ortak bir anlayışta buluşuyorsunuz genellikle.” K8

Kural ihlaline yönelik çözüm odaklı tepkiler temasının “*dikkat dağıtma/ara verme*” kategorisinde verilen bazı örnek cevaplar aşağıda verilmiştir.

“... zor oluyor açıkçası sabırlı olmak gerekiyor gerçekten, yani kural çabuk yerleşmiyor. O yüzden sabırlı olmak gerekiyor. Hatta bazen sabrımızın tükendiğini hissederek başka bir konuya yönelip biraz kendimize ve ona zaman tanıyoruz.” K4

“...Dikkatini başka yöne çevirmeye çalışıyorum. Mesela ekranı daha fazla izlemeye çalıştığında hadi dışarı çıkalım, hadi parka gidelim.” K10

Tartışma

Bu araştırma, ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma ve disiplin uygulama süreçlerindeki tutumlarını incelemiştir. Elde edilen bulgular, ebeveynlerin kural koyarken çocuğun yaşını, gelişimsel özelliklerini ve güvenliğini ön planda tuttuklarını; kuralın uygulanabilirliği, açıklığı, netliği ve gerekliliği gibi niteliklerine önem verdiklerini ortaya

koymuştur. Bu durum, disiplinin yalnızca bir kontrol mekanizması değil, aynı zamanda çocuğun gelişimini destekleyen, iç denetimini ve sorumluluk bilincini yapılandıran bir süreç olduğunu belirten literatürle örtüşmektedir (Baumrind, 1996; Darling ve Steinberg, 2017).

Katılımcı ebeveynler, sınır koyma sürecinde kararlılık, demokratik karar alma, rol model olma, çocuğun kişisel özelliklerini dikkate alma ve iyi oluşunu destekleme gibi yaklaşımlar benimsediklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu, ebeveynliğin sadece davranış düzenleme değil, aynı zamanda çocukla kurulan ilişkisel bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır (Kim ve Kochanska, 2025). Özellikle demokratik karar alma süreçleri, çocukların özerklik gelişimini destekleyerek psikososyal uyumlarını artırmaktadır (Grolnick ve Pomerantz, 2009).

Katılımcılar, eşlerinin kural koymada destek olma ya da kuralsızlık ve ilgisizlik tutumlarını da vurgulamışlardır. Bu durum, ebeveynlikte tutarlılığın ve ortak bir disiplin anlayışının çocuğun sınır öğrenme sürecindeki önemine işaret etmektedir. Araştırmalar, ebeveynler arası tutarsızlığın çocukta kafa karışıklığına, itaatsizliğe ve duygusal düzensizliklere yol açabileceğini ortaya koymaktadır (Feinberg ve ark., 2007).

Çocukların kuralları ihlal ettiğinde ebeveynlerin; mahrum bırakma, sözlü uyarı, pasif agresif tutum, dikkat dağıtma/ara verme ve uzlaşma gibi yöntemleri tercih ettikleri görülmüştür. Bu stratejiler arasında özellikle sözlü uyarı ve dikkat dağıtma gibi yaklaşımlar, pozitif disiplin ilkeleriyle uyumludur. Ancak pasif-agresif tutumlar, uzun vadede çocuğun güven duygusunu zedeleyebilir ve ilişkisel kırılmalara neden olabilir (Siegel ve Bryson, 2019). Özellikle ceza temelli değil, açıklayıcı ve rehberlik edici yaklaşımlar öz disiplinin gelişimi açısından daha işlevseldir (Morawska ve Sanders, 2011).

Disiplinin temel amacı çocuğu hayata hazırlamak, onun içsel kontrol geliştirmesine katkı sunmaktır (Gordon, 2000; Onur, 1979). Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuğa koşulsuz sevgi sunmaları, tutarlılık göstermeleri ve olumlu davranışları pekiştirmeleri önemlidir (Eaton, 1997; Köçer ve Çınar, 2021). Bu çalışmada, ebeveynlerin genellikle olumsuz davranışlara daha fazla tepki verdikleri, olumlu davranışları ise çoğunlukla göz ardı ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, Miller’in (1990) ifade ettiği gibi, çocuğun dikkat çekmek için negatif davranışları tercih etmesine zemin hazırlayabilir.

Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarına güvenli bir çevre sunmaları, keşfetme arzularını desteklemeleri ve sınırların aşılmasına neden olabilecek çevresel tetikleyicileri kontrol etmeleri gerektiği literatürde desteklenmektedir (Harms, 1989; Köksal ve Özcan, 2022). Bu çalışmanın katılımcıları

da güvenlik temelli sınırların çocuklara aktarılması gerektiği konusunda ortak bir görüş bildirmişlerdir.

Çocuklara sınır koyarken kullanılan dilin basit, açık ve yaşa uygun olması, aynı zamanda yalnızca yapılmaması gerekenin değil, yapılması istenen alternatif davranışın da sunulması gerektiği vurgulanmaktadır (Carlsson-Paige ve Levin, 1992; Yanıt, 2020). Katılımcılar da kuralların anlaşılabilir ve uygulanabilir olmasına önem verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, çocuğun uyum sürecini kolaylaştırmakta ve kural ihlalini azaltmaktadır.

Problem çözme becerilerinin desteklenmesi, çocuklarda öz denetimin gelişimini kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada bazı ebeveynlerin çocuğun davranışları karşısında uzlaşma ve birlikte çözüm üretme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu yaklaşım, çocukların analitik düşünme, alternatif üretme ve sonuçları değerlendirme becerilerini güçlendirmektedir (Anlıak ve Dinçer, 2005; Eroğlu, 2001).

Çocukların sorumluluk kazanımı, rol model olan bir yetişkinle daha etkili sağlanabilmektedir (Kartal ve Şahin, 2024; Yavuzer, 2017). Katılımcıların “örnek olma” vurgusu, çocuğun öğrenme sürecinin gözleme dayalı sosyal öğrenme kuramıyla da örtüşmektedir (Bandura, 1986). Ayrıca, erken yaşlardan itibaren gelişim düzeyine uygun görev ve sorumlulukların verilmesi, çocuğun özerklik ve özgüven gelişimini desteklemektedir (Yanıt, 2020).

Sonuç ve Öneriler: Gelecekte yapılacak çalışmalarda, daha çeşitli eğitim, sosyoekonomik ve kültürel arka planlardan oluşan örneklerle sınır koyma davranışlarının bağlamsal faktörlerle ilişkisi kapsamlı şekilde incelenmelidir. Çok paydaşlı nitel araştırmalarla ebeveyn, çocuk ve öğretmen görüşlerinin bir arada değerlendirilmesi, disiplin anlayışının bütüncül yorumlanmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca, nitel yöntemlerin yanında nicel ölçme araçları ve karma yöntem tasarımları kullanılarak bulguların geçerlik ve güvenilirliği artırılabilir. Boylamsal araştırmalarla da ebeveynlerin sınır koyma tutumlarının zaman içindeki değişimi ve çocuk gelişimi üzerindeki uzun vadeli etkileri araştırılabilir.

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda, ebeveynlerin çocuklarına sınır koyma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler, çözüm stratejileri ve tutum farklılıkları dikkate alınarak yapılandırılmış ebeveyn rehberlik programlarının geliştirilmesi önem arz etmektedir. Söz konusu programlar; çocuğun yaşına uygun kurallar koyma, tutarlı ve kararlı olma, demokratik tutum geliştirme, duygusal iyi oluşu destekleme ve disiplinin olumlu yollarla sağlanmasına yönelik içerikler içermelidir. Ayrıca ebeveynlerin bireysel farkındalıklarını artıracak, özdenetim becerilerini güçlendirecek ve eşler arası iletişimi geliştirecek modüller de programa entegre edilmelidir. Özellikle çok çocuklu, düşük sosyoekonomik düzeyde veya kültürel olarak farklılaşan aile yapıları için özelleştirilmiş rehberlik içerikleri sunulması, programların etkililiğini artıracaktır.

Bu tür rehberlik programları, ebeveynlerin yalnızca çocuk davranışlarını yönetmelerine değil, aynı zamanda çocukla güven temelli bir ilişki kurmalarına da katkı sağlayacaktır. Programlar; yüz yüze seminerler, çevrim içi modüller, video içerikler ve uygulamalı atölyeler şeklinde çoklu yöntemlerle sunulabilir. Böylece, ebeveynlerin disiplin süreçlerini anlamaları ve çocuklarına yapıcı sınırlar koymaları desteklenmiş olur.

Sınırlılıklar: Bu araştırma, ebeveynlerin sınır koyma ve disiplin süreçlerinde çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını dikkate alarak sevgi, tutarlılık ve rehberlik ilkeleri doğrultusunda hareket ettiklerini ortaya koymuştur. Ancak, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneklem, 34-44 yaş arası, çoğunluğu kadın (n=9) ve üniversite mezunu (n=12) ebeveynlerden oluşmakta olup, sosyoekonomik ve kültürel çeşitlilik sınırlıdır. Katılımcıların çocuk sayısı genellikle bir ya da iki ile sınırlı olması nedeniyle çok çocuklu ailelerin pratikleri araştırma kapsamı dışında kalmıştır. Buna ek olarak, çocukların yaş aralığının üç ila 14 arasında değişmesi, gelişimsel olarak oldukça farklı ihtiyaç ve davranış örüntülerine sahip çocukların aynı analiz çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu durum, yaşa özgü ebeveynlik yaklaşımlarının ayrıntılı olarak incelenmesini sınırlandırmıştır. Görüşmeler tek oturumda gerçekleştirilmiş olup, yalnızca ebeveyn beyanlarına dayanması nedeniyle çocukların ve diğer bakım verenlerin deneyimlerinin değerlendirilmesi sınırlı kalmıştır. Ayrıca, sadece bir ebeveynle görüşülerek diğerinin değerlendirilmesinin istenmesi, ebeveynlik tutumlarının çift yönlü dinamiklerini tam olarak yansıtamamıştır.

Yazar Katkıları: Tek yazarlı bir çalışma olduğu için tüm katkıyı yazarın kendisi yapmıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu yazı için herhangi finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Akıyl, Y. (2000). *Perceived parental child-rearing practices and social anxiety in Turkish adolescents* [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Alisanoğlu, F. (2003). Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.
- Anlıak, Ş. ve Dinçer, Ç. (2005). Okul öncesi dönemde kişiler arası bilişsel problem çözme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 122-134.
- Arı, R. (2005). *Gelişim ve öğrenme* (2. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 7-14.
- Atak, H. (2017). Piaget ve Vygotsky'nin kuramlarında çocukların toplumsallaşma süreci. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 163-176. <https://doi.org/10.18863/pgy.281372>

- Aydın, B. (2002). *Gelişim psikolojisi*. SFN Baskı.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
- Baumrind, D. (1996). The discipline controversy revisited. *Family Relations*, 45(4), 405-414. <https://doi.org/10.2307/585170>
- Carlsson Paige, N. ve Levin, D. E. (1992). Making peace in violent times: A constructivist approach to conflict resolution. *Young Children*, 48(1), 4-13.
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A. ve McBride Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, 17(4), 598. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.4.598>
- Chen, X., Chen, Y., Wang, H. ve Yang, X. (2024). How do parental attitudes influence children's learning interests through parental practices? Evidence from literacy and numeracy perspectives. *European Journal of Psychology of Education*, 39(2), 731-750. <https://doi.org/10.1007/s10212-023-00720-6>
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Darling, N. ve Steinberg, L. (2017). Parenting style as context: An integrative model. *Interpersonal development* (s. 161-170) içinde. Routledge.
- Dirik, G., Yorulmaz, O. ve Karancı, A. N. (2015). Çocukluk dönemi ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi: Kısaltılmış algılanan ebeveyn tutumları-çocuk formu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(2), 123-130.
- Dornbusch, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P. H., Roberts, D. F. ve Fraleigh, M. J. (2016). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Cognitive and moral development, academic achievement in adolescence* (s. 276-289) içinde. Routledge.
- Eaton, M. (1997). Positive discipline: Fostering the self-esteem of young children. *Young Children*, 52(6), 43-46.
- Eratay, E. (2011). Okul öncesi çocuklarında davranış problemleri. *Education Sciences*, 6(3), 2347-2362.
- Eroğlu, E. (2001). *Ailenin çocuklarda problem çözme yeteneğinin gelişmesi üzerindeki etkisi (Adapazarı örneği)* [Yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Eysenck, S. B. ve Eysenck, H. J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 16(1), 57-68. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1977.tb01003.x>
- Feinberg, M. E., Kan, M. L. ve Hetherington, E. M. (2007). The longitudinal influence of coparenting conflict on parental negativity and adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 687-702. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00400.x>
- Galboda-Liyanage, K. C., Prince, M. J. ve Scott, S. (2003). Mother-Child Join activity and behaviour problems of preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(7), 1037-1048. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00188>
- Gordon, T. (2000). *Etkin anne baba eğitimi* (E. Avcı, Çev.). Sistem Yayıncılık.
- Grolnick, W. S. ve Pomerantz, E. M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165-170. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00099.x>
- Harms, T. (1989). The 12-building block of discipline. *Parents*, 64, 8.
- Kartal, M. ve Şahin, M. K. (2024). Okul öncesi dönem çocuğuna sahip anneler medyanın etkilerinin ne kadar farkındalar?. *International Primary Education Research Journal*, 8(2), 144-164.
- Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kim, J. ve Kochanska, G. (2025). Multi finality in pathways from early ecological adversity to children's future self-regulation: Elucidating mechanisms, moderators, and their developmental timing. *Development and psychopathology*, 1-14. <https://doi.org/10.1017/S0954579425000148>
- Kong, C. ve Yasmin, F. (2022). Impact of parenting style on early childhood learning: Mediating role of parental self-efficacy. *Frontiers in Psychology*, 13, 928629. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.928629>
- Köçer, G. ve Çınar, F. (2021). Ödül ve ceza olmadan çocuk disiplini mümkün mü?. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 410-429. <https://doi.org/10.46790/erzisosbil.885803>
- Köksal, F. ve Özcan, N. (2022). Çocukların doğası üzerine görüşler eğitim ortamında çocuklara yaklaşımı nasıl etkiler?. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 15, 257-271. <https://doi.org/10.51293/socrates.215>
- L'Abate, L. (1993). A family theory of impulsivity. W. G. McCown, J. L. Johnson ve M. B. Shure (Ed.), *The impulsive client: Theory, research, and treatment* (s. 93-117) içinde. American Psychological Association.
- Laupa, M. ve Turiel, E. (1986). Children's conceptions of adult and peer authority. *Child Development*, 405-412. <https://doi.org/10.2307/1130596>
- Laupa, M. ve Turiel, E. (1993). Children's concepts of authority and social contexts. *Journal of Educational Psychology*, 85(1), 191.
- Lin, Z., Zhou, Z., Zhu, L. ve Wu, W. (2023). Parenting styles, empathy and aggressive behavior in preschool children: An examination of mediating mechanisms. *Frontiers in Psychology*, 14, 1243623. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1243623>
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. SagePress.
- Michael, C., Gard, A. M., Tillem, S., Hardi, F. A., Dunn, E. C., ... Hyde, L. W. (2024). Developmental timing of associations among parenting, brain architecture, and mental health. *JAMA pediatrics*, 178(12), 1326-1336. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2024.4376>
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook* (2. Baskı). Sage.
- Miller, A. (1990). *For your own good: Hidden cruelty in child-rearing and the roots of violence*. Macmillan.
- Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M., Schmitz, J. M. ve Swann, A. C. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. *American Journal of Psychiatry*, 158(11), 1783-1793. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.11.178>
- Morawska, A. ve Sanders, M. R. (2011). Parental use of time out revisited: A useful or harmful parenting strategy? *Journal of Child and Family Studies*, 20(1), 1-8. <https://doi.org/10.1007/s10826-010-9371-x>
- Onur, B. (1979). Disiplin kavramı. *Eğitim ve Bilim*, 3(17).
- Ölçer, S. ve Yılmaz, G. (2019). Çocuklarda özerklik algısı ile öğretmenlerin özerkliği etkileyen faktörler ve geliştirmeye yönelik stratejilere ilişkin görüşleri. *Journal of Awareness*, 4(1), 153-176. <https://doi.org/10.26809/joa.4.013>
- Patton, J. H., Stanford, M. S. ve Barratt, E. S. (1995). Factor structure of the Barratt impulsiveness scale. *Journal of Clinical Psychology*, 51(6), 768-774. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(199511\)51:6<768::aid-jclp2270510607>3.0.co;2-1](https://doi.org/10.1002/1097-4679(199511)51:6<768::aid-jclp2270510607>3.0.co;2-1)

- Pekşen-Akça, R. (2012). Ana-babaların çocuk yetiştirmede aşırı koruyucu olmaları. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 29, 1-13.
- Piaget, J. (2013). *The moral judgment of the child*. Routledge.
- Rose, P., Beeby, J. ve Parker, D. (1995). Academic rig our in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21(6), 1123-1129. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.21061123.x>
- Sak, R., Sak, İ. Ş., Atılı, S. ve Şahin, B. (2015). Okul öncesi dönem: Anne baba tutumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 972-991. <https://doi.org/10.17860/efd.33313>
- Siegel, D. J. ve Bryson, T. P. (2019). *The yes brain: How to cultivate courage, curiosity, and resilience in your child*. Bantam.
- Smetana, J. G. (1981). Preschool children's conceptions of moral and social rules. *Child Development*, 1333-1336. <https://doi.org/10.2307/1129527>
- Song, M. J., Smetana, J. G. ve Kim, S. Y. (1987). Korean children's conceptions of moral and conventional transgressions. *Developmental Psychology*, 23(4), 577. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.23.4.577>
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M. ve Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63(5), 1266-1281. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01694.x>
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge University Press.
- Tuzcuoğlu, N. ve Kar, A. (2003). *Bir aile olmak*. Morpa Kültür Yayınları.
- Yağmurlu, B., Sanson, A. ve Köymen, S. B. (2005). Ebeveynlerin ve çocuk mizacının olumlu sosyal davranış gelişimine etkileri: Zihin kuramının belirleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 1.
- Yamanoğlu, Ü. (2009). *Çocuk yetiştirmede aile modeli* [Lisans bitirme tezi]. Newport International Universty.
- Yanıt, E. (2020). "Çocuğumu benden alın!" sınır koyma probleminin çocuk merkezli oyun terapisi ile sağaltımı (olgu sunumu). *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 3(5), 35-48.
- Yavuzer, H. (2017). *Ana-baba ve çocuk: Ailede çocuk eğitimi* (27. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131- 150.
- Yılmaz, H. ve Büyükbeci, A. (2019). Bazı pozitif psikoloji kavramları açısından helikopter ebeveyn tutumlarının sonuçları. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(54), 707-744.
- Zhao, X. ve Kushnir, T. (2018). Young children consider individual authority and collective agreement when deciding who can change rules. *Journal of Experimental Child Psychology*, 165, 101-116. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.04.004>

DERLEME

REVIEW

Depremın Psikiyatri Hasta ve Yakınları Üzerinde Yarattığı Psikososyal Sorunlara Yönelik Bir İnceleme

Zeynep ÖZKÖK¹ , Nermin GÜRHAN²

¹Uzm. Psikiyatri Hemşiresi, Necip Fazıl Şehir Hastanesi, Kahramanmaraş, Türkiye

²Prof. Dr., UKA Kongre, Uluslararası Sağlık Turizmi Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Öz

Doğal afetlerden biri olan deprem, meydana geldiği coğrafyada fiziksel yıkımın yanı sıra insanların yaşamlarını derinden sarsmakta ve ciddi psikolojik etkiler yaratmaktadır. Deprem sonrası genel popülasyona karşılık psikiyatri hastalarının psikolojik etkileri daha yoğun yaşadığı bildirilmiştir. Bu derleme ile psikiyatri hastalarının ve yakınlarının deprem sonrası yaşadıkları mevcut ve olası psikososyal sorunlara odaklanılması amaçlanmıştır. Deprem sonrası psikiyatri hastalarının yaşadıkları psikososyal sorunlara yönelik çalışma kısıtlı olmakla birlikte, hasta yakınlarının yaşadıkları psikososyal sorunlara yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda Türkçe kaynaklarda ‘psikiyatri hastaları, depremler’, İngilizce kaynaklarda ‘psychiatric patients, earthquakes’ anahtar kelimelerimiz ile derlediğimiz çalışmalar incelenmiştir. Yapılan literatür taramaları sonucunda psikiyatri hastalarının depresyon, umutsuzluk, öfke, hayal kırıklığı gibi duyguları yaşadıkları belirlenmiştir. Deprem sonrası intiharda artış öncelikle olmakla birlikte göçe bağlı işsizlik, ekonomik zorluklar da önemle üzerinde durulması gereken bir konulardandır. Hasta yakınlarında ise depremin etkileri ile birlikte bakım rolünün etkisinin bireyde yalnız hissetme, umutsuzluğa kapılma, çaresizlik ve suçluluk gibi duygulara yol açacağı düşünülmüştür. Tüm bu psikososyal sorunlara yönelik kısa vadede psikolojik ilk yardım, uzun vadede ise psikoeğitim, psikoterapi gibi yaklaşımların uygulanması önem arz etmektedir. Deprem sonrası hasta ve yakınlarının güvenli alana tahliyesi önemlidir. Hızlı ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşen tahliyeler bireylerde güven duygusunu tesis eder, psikiyatrik semptomların şiddetlenmesini önler. Bu bağlamda, deprem sonrası psikososyal yaklaşımlar konusunda profesyoneller eğitilmelidir. Bu yaklaşımların uygulanması, toplum ruh sağlığının korunması ve gelişiminde önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Psikiyatri, Psikiyatri Hastası, Hasta Yakınları, Psikososyal Sorunlar

A Study on Psychosocial Problems Caused by Earthquake on Psychiatric Patients and Their Relatives

Abstract

Earthquakes, one of the natural disasters, deeply shake people's lives and create serious psychological effects in addition to physical destruction in the geography where they occur. It has been reported that psychiatric patients experience psychological effects more intensely than the general population after an earthquake. This review aims to focus on the current and potential psychosocial problems experienced by psychiatric patients and their relatives after an earthquake. Although there are limited studies on the psychosocial problems experienced by psychiatric patients after an earthquake, no study has been found on the psychosocial problems experienced by patient relatives. In this context, the studies we compiled with the keywords ‘psychiatric patients, earthquakes’ in Turkish sources and ‘psychiatric patients, earthquakes’ in English sources were examined. As a result of the literature review, it was determined that psychiatric patients experienced feelings such as depression, hopelessness, anger, and disappointment. Although the increase in suicide after an earthquake is the primary concern, unemployment due to migration and economic difficulties are also issues that need to be emphasized. It is thought that the effects of the earthquake and the effect of the care role will lead to feelings such as loneliness, despair, helplessness, and guilt in the patient's relatives. For all these psychosocial problems, it is important to implement approaches such as psychological first aid in the short term and psychoeducation and psychotherapy in the long term. It is important to evacuate patients and their relatives to a safe area after an earthquake. Evacuations that are carried out quickly and healthily establish a sense of trust in

Received: 17.10.2024; **Revised:** 11.05.2025; **Accepted:** 10.06.2025; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Özkök, Z. ve Gürhan, N. (2025). Depremın psikiyatri hasta ve yakınları üzerinde yarattığı psikososyal sorunlara yönelik bir inceleme. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 34-42.

Corresponding Author: Zeynep ÖZKÖK, Necip Fazıl Şehir Hastanesi, Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş, zeynep.ozkok271987@gmail.com

Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry, adopts an open-access policy aiming to provide its content freely to the widest audience. All articles published by the journal are freely accessible and usable under the following licensing conditions: [Creative Commons Attribution-NonCommercial License \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

individuals and prevent the aggravation of psychiatric symptoms. In this context, professionals should be trained in psychosocial approaches after an earthquake. The implementation of these approaches is important in the protection and development of community mental health.

Keywords: Earthquake, Psychiatry, Psychiatric Patient, Patient Relatives, Psychosocial Problems

Giriş

Afet, insanlarda fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, toplumları normal yaşamı durdurarak ve kesintiye uğratarak etkileyen ve yerel araçlarla başa çıkılamayan herhangi bir doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olay olarak tanımlanır. Bir durumun afet olarak adlandırılabilmesi için, neden olduğu sonuçlara göre yaşam akışını bozan ve toplumda çok kısa sürede büyük can kaybına neden olan nedenler yaratması gerekir (Özkan ve Çetinkaya, 2021). Doğal afetlerden biri olan deprem ise meydana geldiği coğrafyada oluşturduğu fiziksel yıkımın yanı sıra insanların yaşamlarını derinden sarsmakta ve ciddi psikolojik etkiler yaratmaktadır (Nakajima, 2012).

Ülkemiz yakın bir zamanda tarihinin en yıkıcı depremlerinden olan 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerini yaşamıştır. Bu deprem, ülkemizde Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Adıyaman ve Malatya'nın da dâhil olduğu 11 ilimizle birlikte Suriye'de de etkili olmuş ve birçok can ve mal kaybına yol açmıştır (Canlı ve Yılmaz, 2023). Bu bağlamda afetler gerek toplulukları travmatize etme gerek toplumun sosyal ve politik yapısını alt üst etmesinden kaynaklı bireylerin travmatik yaşamlarında önemli bir konuma sahiptir (Katz ve ark., 2002). Afetler aynı zamanda psikiyatri hastalarının olağan tıbbi destek alma durumlarını engellemekte ve onları psikiyatrik sorunların şiddetlenmesi riskine maruz bırakmaktadır. Buna bağlı olarak intihar oranındaki artış, esas olarak depresyon ve umutsuzluk dâhil olmak üzere zihinsel sağlık sorunları ile birlikte öfke ve hayal kırıklığı duygularının neden olduğu afetle ilgili şiddet de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Aoki ve ark., 2012; Fisher, 2010).

Yapılan çalışmaların genel çoğunluğu depremlerden sonra genel popülasyonun psikiyatrik etkilene düzeylerine yönelik yapılmıştır (Baziki ve Atılan, 2024; Chou ve ark., 2007; Çelebi ve Akdağ, 2024; Han ve ark., 2024; Taşçı ve Özsoy, 2021). Fakat literatür taramalarımıza göre deprem öncesi psikiyatrik tanı alan bireylerin depremden etkilene düzeyleri, depreme nasıl tepki verdikleri ilgili çalışmalar mevcut fakat kısıtlıdır. Bu çalışmalara göre mevcut psikiyatri tanısı alan bireylerin deprem gibi afetler sonrası semptomlarının kötüleştiği belirlenmiştir (DeLisi ve ark., 2004; Edwards, 1976; Funayama ve Mizushima, 2013; Godleski ve ark., 1994; Katz ve ark., 2002; Koeşler ve Hicks, 1972; McMurray ve Steiner, 2000; Tanrikulu ve ark., 2024). Psikiyatri hastalarının bakımında onlara destek olan, hastanın iyileşme sürecinde, refahında ve bunların sürdürülmesinde önemli bir konumda olan hasta yakınları

da bakım yükü ile birlikte deprem sonrası çeşitli psikososyal sorunlar yaşayabilmektedir. Fakat psikiyatri hasta yakınlarının deprem sonrası yaşadıkları psikososyal sorunlara yönelik doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı bu derlemenin hem psikiyatri hastaları hem de psikiyatri hasta yakınlarına yönelik psikososyal çalışmalarda yol gösterici bir çalışma olması da beklenmektedir.

Mevcut derleme ile psikiyatri hastalarının ve yakınlarının deprem sonrası yaşadıkları mevcut ve olası psikososyal sorunlara odaklanılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkçe kaynaklarda 'psikiyatri hastaları, depremler', İngilizce kaynaklarda 'psychiatric patients, earthquakes' anahtar kelimelerimiz ile derlediğimiz çalışmalar incelenmiştir. Psikiyatri hastalarının deprem sonrası yaşadıkları psikososyal sorunlar, psikiyatri hastaların ailelerinin yaşadıkları sorunların üzerinde durulması neden önemlidir?, psikososyal sorunlara yönelik yaklaşımlar başlıkları altında çalışmaların sonuçları tartışılmıştır.

Psikiyatri Hastalarının Deprem Sonrası Yaşadıkları Psikososyal Sorunlar

Afet gibi yüksek stresli olaylara verilen yanıt psikobiyolojik savunmasızlık, stresörlerin süresi ve yoğunluğu ile sosyal destek arasındaki etkileşime bağlı olarak oldukça bireyseldir. Genel olarak, afetler, sıkıntıya karşı toleransın bozulması ve genellikle zayıf psikososyal destek nedeniyle ciddi ruhsal hastalığı olan hastaları orantısız bir şekilde etkilemektedir (Druss, 2020). Genel popülasyon aynı doğal afete maruz kaldığında, psikiyatri hastaları genel popülasyondan daha zararlı sonuçlara sahip olabilmektedir (Şagud ve ark., 2023). Bu bağlamda, bu bölümde psikiyatri hastalarında deprem sonrası gelişen ve gelişebilecek psikososyal sorunlar tartışıldı.

Psikiyatri hastaları üzerindeki ruhsal etkiler, afetin çeşidine göre değişebilir. Pandemi ve deprem ikisi de afettir fakat alınan bazı koruyucu önlemlerin enfeksiyon riskinin azaltabileceği pandemilerin aksine depremlerin ani olması ve etki boyutlarının öngörülemez olması, pandemiye göre hastalarda daha çok belirsizlik seviyesini artırır. Psikiyatri hastalarında artan belirsizlik düzeylerine karşı tolerans azalmaktadır. Buna bağlı olarak, belirsizliğe yönelik tahammülsüzlük ise depresyon, ruminasyon ve anksiyeteye yol açabilmektedir (Amici, 2021; Şagud ve ark., 2023).

Yapılan çalışmalar, deprem sonrası psikiyatri hastalarının zorluklarla baş etme düzeylerinin olumsuz etkilendiğini bildirmişlerdir. Özellikle şizofreni hastalarının duygudurum bozukluğu ve anksiyete bozuklukları ile karşılaştırıldığı bir çalışmada, şizofreni hastalarının diğer hastalık gruplarına

göre baş etme düzeylerinin azaldığı ve buna bağlı olarak hastalık semptomlarının şiddetlendiği, ayrıca düşük sosyal destek ve öz saygıda azalma olduğu bildirilmiştir (Horan ve ark., 2010; Stratta ve Rossi, 2010). Nitekim deprem sonrası diğer hastalık gruplarına göre şizofreni hastalarında hastane yatışlarının arttığını gösteren çalışmalar (Aoki ve ark., 2012; Beaglehole ve ark., 2015; Sakuma ve ark., 2018; Tseng ve ark., 2010), bu tespiti doğrulamaktadır. Bu noktada incelenmesi gereken iki faktör vardır: eğitim düzeyi ve deprem sonrası tahliyenin durumu. Şizofreni hastalarında eğitim düzeyi arttıkça baş etme becerilerinin daha iyi arttığı, buna bağlı olarak stresle ve psikiyatrik semptomlarla daha iyi baş edebildikleri belirlenmiştir (Kurtz, 2011). Düşük eğitim düzeyi, özellikle bu hastalarda baş etme tutumlarındaki olumsuzluğa bağlı olarak şiddet davranışını tetikleyebilir. Madde kullanım bozukluğu olan şizofren hastalarında şiddet olguları daha sık görülebilir (Fazel ve ark., 2009; Jones ve ark., 2011; Smith ve ark., 2009). Diğer bir faktör, depremin akabinde sağlıklı tahliyelerin olmasıdır. Deprem sonrası tahliyelerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesinin psikiyatri hastalarını olumlu etkilediği ve hastalık semptomlarında iyileşme olduğu bildirilmiştir (Funayama ve Mizushima, 2013).

Tayvan'da Chi Chi (1999) depremi sonrası 6 ay, 2 yıl ve 3 yıl sonra yapılan çalışmalar sonucunda; 6 ay sonunda yapılan çalışmada TSSB oranı %8.3 iken 3 yıl sonraki yapılan çalışmada TSSB oranı %4.2 ye düşmüştür. Özellikle TSSB ile ilişkili sık görülen psikiyatrik hastalık majör depresyon olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre mevcut majör depresyonu olan hayatta kalanlarda intihar oranı, diğer tespit edilen psikiyatrik bozukluklara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu süreçte alkol ve madde bağımlılık oranlarının da intihar düzeyine paralel olarak artışta olduğu belirlenmiştir (Chou ve ark., 2007). Aynı çalışmada uyku bozukluğunun depresyonu olan hastalarda anlamlı bir şekilde arttığı saptanmıştır. Bu hastalarda intihar oranının yüksek olmasında giderek artan işsizlik oranının da etkisinin olduğu düşünülmektedir (Chou ve ark., 2007). Depremin ilk zamanları yoğun bir şekilde yapılan ekonomik destekler giderek azalmakta ve işsizlik oranlarının artmasına yol açmaktadır. Nitekim ciddi felaket zamanlarında daha fazla ekonomik yardım alan bölgelerde daha az ekonomik yardım alan bölgelere göre daha az psikiyatrik sorunların belirlenmesi (Wang ve ark., 2000), bu tespitimizi doğrulamaktadır. Bu bağlamda deprem sonrası hızlı ve etkili bir şekilde yapılacak müdahalelerin psikiyatrik semptomların şiddetini azaltabileceği düşünülmektedir (Sakuma ve ark., 2018; Wang ve ark., 2000).

Afet sonrası yoksulluk, göç, afet kaynaklı aile ayrılıkları, sosyal ağların bozulması, topluluk yapılarının veya geleneksel destek mekanizmalarının tahrip olması gibi durumlar da diğer psikososyal sorunlardandır (Bisson ve

Tavakoly, 2008). Göç olgusu özellikle ele alınması gereken sorunlardan biridir. Dünyada yaşanan büyük afetler sonucu gelişen göç hareketlerine baktığımızda, afetlere karşı ilk tepkinin bölgeyi hızla terk etmek olduğunu görüyoruz (Ökten, 2024). Doğal afetlerden sonra büyük yıkımlar yaşayan ülkelerin vatandaşlarının yer değiştirme yaşamı kaçınılmazdır. Depremler söz konusu olduğunda, bu doğal afeti yaşayan ve evleri yıkılan veya yıkılma tehlikesi altında olanların bölgeden hızla göç ettiği görülmektedir. Evleri yıkılmayan vatandaşlar ise yıkılma tehlikesine rağmen geçici veya kalıcı olarak memleketlerinden göç etmektedir (Ökten, 2024). Bunun en yakın örneği 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerde yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na (2023) göre, Kahramanmaraş depremler sonrası gerek evlerinin yıkılmasından kaynaklı konut ihtiyacından dolayı gerek güvenlik ihtiyacından dolayı yaklaşık 2 milyon kişinin deprem bölgesinden diğer illere göç ettiği bildirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Danış ve arkadaşlarının (2023) ifade ettiğine göre, Kahramanmaraş depremlerinin yaşandığı şehirlerde önemli bir demografik hareketlilik yaşanmış ve bu duruma bağlı olarak göç edilen illerde çeşitli değişimler yaşanmıştır. Göç edilen bölgedeki hızlı nüfus artışı yerel halk için konut, eğitim ve sağlık hizmetleri açısından da aksamalara ve ekonomik zorluklara neden olmaktadır. Yaşam koşullarındaki değişiklik nedeniyle yerel halk, yaşadıkları bölgeye göç eden depremzedelere karşı da ayrımcılık yapabilmektedir. Bu durum aynı zamanda huzursuzluk ve güvensizliğe de neden olabilmektedir (Ökten, 2024). Depremi yaşamış ve göç eden kişiler, göç ettikleri yerlerde konut, eğitim ve sağlıkta yaşadığı aksiliklere ek olarak kültür farklılığı ve damgalama gibi durumlarla da karşılaşmaktadır (Bulut ve Kazel, 2024; Ökten, 2024). Ökten'e göre (2024) bu nedenlerle devletin, özellikle göçün yaşandığı bölgelerde belediye kaynaklarını artırmaya ve sağlık, eğitim, sosyal ve kültürel açıdan daha fazla nüfusa ev sahipliği yapacak koşulları yaratmaya yönelik tedbirler alması gerekir.

Psikiyatri Hastaların Ailelerinin Yaşadıkları Psikososyal Sorunların Üzerinde Durulması Neden Önemlidir?

Yapılan literatür taramalarına göre psikiyatri hastaların yakınlarının deprem sonrası yaşadıkları psikososyal sorunlara yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte psikiyatri hastalarının ailelerinin özellikle üzerinde durulması gereken bir grup olduğu düşünülmektedir. Aileler psikiyatri hastalarının günlük ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayan (Tamizi ve ark., 2020), hastaların saldırganlık ve şiddet gibi olası durumlarını yönetmekle birlikte bakımında birçok rolü olan (Hsiao ve Tsai, 2015) kişilerdir. Ailede bakım veren olmak ekonomik, fiziksel, ruhsal ve sosyal ilişkilerini etkilemekte ve bu

durum bakım yükü olarak ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bu kişilerde depresyon, anksiyete, OKB gibi bozukluklarla birlikte öfke, suçluluk duygusu, korku, umutsuzluk, üzüntü, hastaya karşı olumsuz duygu ve tutumlar da gelişebilmektedir (Caqueo-Uriar ve ark. 2012; Durmaz ve Okanlı, 2014; Kate ve ark., 2013). Ayrıca hastalarının bakımını üstlenirken kendi kişisel yaşamları da olumsuz etkilenmektedir (Hsiao ve Tsai, 2015). Aile üyeleri, psikiyatrik hastalıklara bağlı olumsuz inançlara bağlı damgalanma deneyimlerini sıklıkla yaşamaktadır. Bu süreçte kendilerini değersiz hissetme, hayal kırıklığına uğrama, utanç duyma, endişelenme, yalnız hissetme, umutsuzluğa kapılma, çaresizlik ve suçluluk gibi olumsuz duygulara sahip olabilmektedir (Yüksel ve ark., 2022). Tüm bu durumları derlediğimizde aile üyelerinin psikososyal olarak desteklenmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Ruhsal hastalığı olan bireyler, hastalığa ve tedaviye uyum sağlamada, ruhsal, bedensel ve sosyal işlevlerini yerine getirmede güçlük çekerler ve ayrıca, sürekli ve kapsamlı bakıma gereksinim duyarlar (Anlar, 2002). Ruhsal hastalık belirtileri alevlendiğinde ve kontrol edilemediğinde, bireyin hastaneye yatırılması kaçınılmaz hale gelir ve hastalığın belirtileri tedaviyle kontrol altına alınmaya başlandıktan sonra, bireyin bakımı hastanın yakınları tarafından aile ortamında gerçekleştirilir. Bu nedenle, bakım verenlerin hastalık sürecini, hastaya yaklaşımı ve sosyal destek kaynaklarını bilmeleri ve bunları etkili bir şekilde kullanmaları, ayrıca bakımda sürekliliği sağlamaları ve hastanın ve bakım verenin refahını sürdürmeleri önemlidir (Tel ve ark., 2010). Buna bağlı olarak ailelerin ilgili, bilgili, duyarlı ve ruhsal, fiziksel ve sosyal yönden iyi olmalarının hastanın tedavisinin kontrolü ve iyileşme sürecine olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir. Bakım yükü ve komplikasyonlarına ek olarak deprem sürecinin olumsuz etkileri düşünüldüğünde aile bireylerine yönelik psikososyal yaklaşımların uygulanması önem arz etmektedir.

Deprem Sonrası Psikososyal Yaklaşımlar Neden Önemlidir?

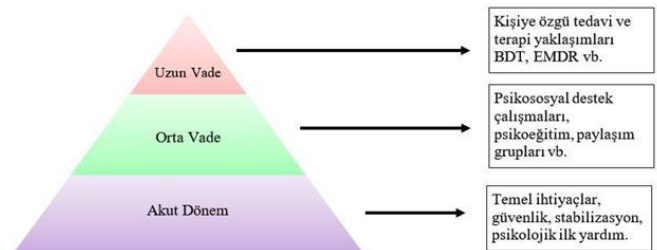
Büyük afetlerin ardından uygulanacak psikososyal destekler bireylerin psikolojik sağlamlıklarını korumaları açısından büyük önem taşımaktadır. Psikososyal desteğin bireysel olarak psikolojik iyilik halinin oluşturulmasına ve korunmasına yönelik sağlanabilmesinin yanı sıra toplum ve aile bütününde iletişimin verimli bir şekilde sağlanıp, ilişkilerin sağlıklı şekilde kurulması ve yürütülmesinde yeri çok önemlidir (T.C. Aile Bakanlığı, 2018; Özcan, 2018). Bu bağlamda psikiyatri hastalarında deprem etkilerine bağlı olarak gelişebilecek psikiyatrik semptomlarının şiddetlenmesini önlemek, ailelerin ise olumlu baş etme düzeylerini ve psikolojik sağlamlarını artırmak amacıyla uygulanacak psikososyal destekler önem arz etmektedir.

Schauer ve Schauer (2010), kitlesel travmalar sonrası ruh sağlığı hizmetlerinin amacının ruhsal acıları azaltmak, insanların anlamlı ve üretken yaşamlarına geri dönmelerine aracılık etmek, mağdurların kendilerine ve başkalarına karşı öfke ve şiddet davranışlarını azaltmak, ruhsal travmanın kuşaklar arası aktarımını önlemek ve tüm bu önlemlerle azgelişmişlik ve şiddet döngüsünü kırmak olduğunu belirtmişlerdir (Schauer ve Schauer 2010). 2000'li yılların başından itibaren kitlesel travma ve afetlerde ruh sağlığı hizmetlerinin temel paradigması, güvenliğin tesisi, yas hizmetlerinin sunulması ve toplumsal yapının yeniden işlevsel hale gelmesi için gerekli olan sosyal, eğitsel ve ekonomik onarımın sağlanmasına dayanmaktadır. Toplum odaklı önleyici tedbirler alınır. Toplumdaki risk altındaki bireylerin belirlenmesi ve dikkatli bir şekilde izlenmesi vurgulanmaktadır (Yıldız ve ark., 2023). Bu bağlamda toplumun geneline odaklı önleyici tedbirlerin alınması gerekli olmakla birlikte, psikiyatri hasta ve aileleri özelinde gerekli önlem ve tedbirler alınması gerektiği düşünülmektedir.

Deprem Sonrası Psikososyal Yaklaşımlar

Hemen hemen herkes afetlerden az ya da çok etkilenebilir. Semptomlar başlangıçta yaygın olsa da insanların çoğunda zamanla kendiliğinden azalır. Toplum temelli araştırmalara göre felaketi yaşayan kişiler arasında psikiyatrik bozukluk geliştirenlerin oranı %10-30 arasında değişmektedir. Birkaç ay sonra, semptomlar zamanla azalma eğiliminde değilse ve hala bir ruhsal bozukluğun tanı kriterlerini karşılayan semptomlar varsa, semptomların kendi kendine düzelmesi olası değildir ve tedaviye başlanmalıdır. Travmaya bağlı ruhsal bozuklukların temel tedavi yöntemi psikoterapidir (Yıldız ve ark., 2023). Bu bağlamda, Housley ve Beutley'e (2007) göre psikolojik ilk yardım, afetler veya toplumsal olaylardan sonra uygulanan psikososyal hizmetlerin en erken aşamasıdır. Olaydan etkilenen kişilerin güvenlik ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak ve psikolojik ilk yardım sağlamak akut dönemde önerilen müdahalelerdir. Bunları orta vadede daha kapsamlı psikososyal çalışmalar ve uzun vadede uzman desteği ve psikoterapi takip eder (Housley ve Beutley, 2007).

Housley ve Beutley (2007), afet ya da toplumsal travmalar sonrası psikososyal yaklaşımları Şekil 1'deki piramitle göstermektedir.

Şekil 1. Afet ve Toplumsal Travmalar Sonrası Psikososyal Yaklaşımların Sınıflandırılması (Housley ve Beutley, 2007).

Deprem sonrası psikososyal çalışmalar incelendiğinde çoğunluğunun psikolojik ilk yardıma yönelik olduğu görülmektedir (Arasan, 2015; Çağlar, 2013; Seto ve ark., 2018; Tatoğlu, 2020; Uğur ve ark., 2021). Sadece afet sonrası döneme yönelik psikososyal destek çabaları yetersizdir. Psikolojik ilk yardım afet sonrası kısa vadede önemlidir. Psikososyal desteğe olan ihtiyaç zamanla artabilmektedir (Aksoy ve Kabasakal, 2023). Akut dönemdeki girişimler kadar orta ve uzun vadeli girişimlerin uygulanmasının toplum ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesinde büyük bir konuma sahip olduğunu düşünmekteyiz.

Psikolojik İlk Yardım (PİY)

Afet ve acil durumlardan sonra uygulanabilen en pratik ve en hızlı müdahale araçlarından biri olan psikolojik ilk yardım, yapılandırılmış bir iletişim biçimidir (Alakara, 2018). Psikolojik ilk yardımda öncelik kişinin güvenliğini sağlamaktır. Kendini güvende hissetmeyen birinin ruhsal iyilik halini sağlamak mümkün olmayacaktır. İkinci adım olarak en önemli müdahale kişiyi bilgilendirmektir. Semptomların anormal bir olaya verilen normal bir reaksiyonun parçası olabileceğini açıklamak önemlidir (Ruzek ve ark., 2007). PİY, insanların bir felaketten sonra sağlıklı başa çıkma mekanizmalarını ve dayanıklılıklarını harekete geçirmelerini desteklemeyi amaçlar. Bazı durumlarda, gerekli tespitleri yapmak ve insanların daha uzun vadeli destek alabilmelerini sağlamak için rehberlik sağlamak psikolojik ilk yardımın amaçları arasındadır (Everly Jr ve Lasting 2017). PİY'in etkinliğine yönelik Hermosilla ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan sistematik derleme çalışmasında anksiyete, depresyon, travma sonrası stres ve sıkıntı semptomlarının azalmasının yanı sıra gençler ve yetişkinler arasında ruh hali, güvenlik, bağlılık ve kontrol duygusu derecelerinin arttığı bildirilmektedir. Bu bağlamda psikiyatri hastalarının ailelerine yapılması planlanan bir PİY'in ailelerdeki psikolojik semptomların azalması, güvenlik ve bağlılık duygularının artmasına bağlı olarak bakımındaki kişilerin bakımın sürekliliği ve yeterliliği konusunda etkili olması beklenmektedir.

Psikiyatri hastalarına yönelik bir psikolojik ilk yardımda ise Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization) (DSÖ, 2013)'a göre öncelikle bakım veya destek veren bir yakının olup olmadığı kontrol edilmeli, bakım veren bir yakın yoksa ancak bireyin bakıma ihtiyacı varsa bu hizmeti alabileceği bir kuruma yönlendirilmesi veya başka çözümler planlanmalıdır. Bakım veren varsa düzenli kullandığı ilaçların olup olmadığı konusunda hassas bir şekilde bilgi alınması ve ilaçları yoksa kişinin ilaçlarını temin etmesi konusunda destek olunması önemlidir. Ayrıca olası sağlık sorunları durumunda nereye başvurabilecekleri ve kimden yardım isteyebilecekleri konusunda açıklayıcı bilgiler

verilmesi ve gerekirse iletişim bilgilerinin yazılı olarak kendileriyle paylaşılması yararlı olacaktır (DSÖ, 2013).

Psikoeğitim

Psikoeğitim bir bilgilendirme ve güçlendirme programıdır (Öztan ve ark., 2003). Psikoeğitim, bireysel veya grup olarak yüz yüze oturumlar veya eğitim kitapçıkları, web siteleri veya akıllı telefon uygulamalarının sağlanması dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde verilebilir (Brooks ve ark., 2021). Psikoeğitimin travma sonrası semptomların doğasını anlamayı, semptomların aşırı veya uzun süreli olduğu durumlarda bireylerin kendilerini çevreleyen damgalamayı azaltarak yardım aramayı teşvik edeceğini; insanların kendileri veya olay hakkındaki algılarını değiştiren düzeltici bilgiler sunarak uyum sağlamalarına yardımcı olabileceğini ve psikoeğitimde verilen kendi kendine yardım rehberliğinin bireyler için güçlendirici olacağı ifade edilmiştir (Howard ve Goelitz, 2004; Wessely ve ark., 2008).

2011 Tohoku depremi ve tsunamisinden sonra, psikiyatrik mobil ekipler yerel ruh sağlığı uzmanlarıyla işbirliği içinde çalışmak üzere deprem bölgesine gönderilmiştir. Ekipler, afet öncesi psikiyatrik hizmetlerin sürdürülmesinde onlara destek olmuş, toplu barınaklarda akut stresin yerinde tedavisini ve psikoeğitimi sağlamıştır (Suzuki ve Kim, 2012). Oflaz ve arkadaşları (2008), Marmara Depremi'nden (1999) sağ kurtulan ve TSSB tanısı almış 51 kişi ile bir çalışma yapmıştır. Çalışma, ilaçla müdahale ile psikoeğitimin etkinliğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Karşılaştırmalı yapılan çalışmada 3 grup oluşturulmuştur: Sadece psikoeğitim, sadece ilaç ve ilaçla psikoeğitim grubu. Çalışmanın sonucuna sadece ilaç ve sadece psikoeğitim grubu arasında hastalıkların semptomları ile baş etmede fark görülmezken, ilaçla psikoeğitim grubunda semptomlarda anlamlı düzeyde rahatlama görüldüğü bildirilmiştir. Psikoeğitimin hastaların psikiyatrik semptomlarının kontrol altına alınmasında, baş etme becerilerinin ve kişilerarası ilişkilerinin gelişimi konusunda katkı sağlaması, ailelerde ise baş etme becerilerini artırırken eğitim almalarına bağlı olarak doğru karar almalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Psikoeğitimin kısa vadede etkili olduğunu fakat uzun vadede etkili olmadığını ifade eden çalışmalar bulunmaktadır (Ehlers ve ark., 2003; Wijesinghe ve ark., 2015; Wong ve ark., 2013). Buna karşılık NICE (National Institute for Health and Care Excellence, 2018), psikoeğitimin kanıt tabanının 'çok sınırlı ve belirsiz' olduğunu ve psikoeğitimin tek başına kullanılmasını önermek için yetersiz olduğunu belirtmektedir. Psikoeğitim, BDT gibi diğer müdahalelerle karşılaştırıldığında ise BDT gibi terapi yöntemleri daha etkili bulunmuştur (Ehlers ve ark., 2003; Wijesinghe ve ark., 2015). Ehlers ve arkadaşları (2003) bilişsel terapi alan katılımcıların (n=28) tedavi

sonrası ve altı aylık takipte psikoeğitim alan katılımcılarından (n=28) önemli ölçüde daha iyi ruhsal sağlık sonuçları gösterdiğini buldu. Wijesinghe ve arkadaşları (2015) ise 6 ay sonra, psikoeğitim alan 65 katılımcının %13,8'inin anksiyete ve depresyon psikiyatrik belirtileri gösterdiğini buldu: bu, psikoeğitim artı bilişsel davranışçı müdahale alan 69 katılımcının %8,7'sinden fazla, ancak 68 kontrolün %26,5'inden daha azdı. Şiddetli depresyon oranı kontrollerde diğer iki gruba göre anlamlı olarak daha yüksekti. TSSB prevalansı psikoeğitim katılımcılarında en yüksekti (%12,3), psikoeğitim ve bilişsel davranışçı tedaviyi birlikte alan grupta %2,9 ve kontrollerde %10,3; Psikoeğitim ve kontrol grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildi. Çalışma sonuçları psikoeğitimin kısa vadede, BDT gibi psikoterapi yöntemlerinin ise uzun vadeli etkili olduğunu göstermektedir.

Kişiyi Özgü Tedavi ve Terapi Yaklaşımları

Deprem sonrası travmaya bağlı bozuklukların belirtileri erken evrelerde ortaya çıkarsa öncelikle psikolojik ilk yardım uygulanmalıdır. Kişiyi özel terapilerden, yapılandırılmış terapi yöntemlerinden ve ilaçlardan mümkün olduğunca ilk hafta ve birinci ayda uzak durulmalıdır (Yıldız ve ark., 2023). Buna karşılık erken dönemde yaşanan uyku bozukluğu için bireyin kendini güvende hissedebileceği bir yer, uyku hijyeni için uygun koşullar ve gevşeme egzersizleri uygulanır ve işe yaramazsa benzodiazepin olmayan hipnotik ajanların kullanımı önerilebilir (Weber ve Wetter, 2022).

Doğal bir afetten sonra TSSB tedavisi için etkili olduğu kanıtlanmış bir bilişsel-davranışçı psikoterapi, afet sonrası sıkıntı için Bilişsel-Davranışçı Terapi'dir (BDT) (Leiva-Bianchi ve ark., 2018). Travma odaklı BDT müdahalelerinin TSSB'de etkili olduğu gösterilmiştir (Bianchini ve ark., 2013; Yule, 2001). Yule (2001), Atina 1999 depremini takiben TSSB semptomları olan gençlerde kısa süreli BDT'nin etkilerini gösterdi: tedaviden sonra TSSB ve depresif belirtilerde bir azalma ve 4 yıllık takipte sürdürülen psikososyal işlevsellikte bir iyileşme bulunmuştur. L'Aquila Depremi Sonrası TSSB belirtileri gösteren 39 genç deney grubu (BDT uygulandı) ve 24 genç kontrol grubu olarak karşılaştırıldı. 12 seanslık terapi sonrası, deney grubunda travma sonrası belirtilerde ve psikolojik sıkıntı şiddetinde anlamlı bir azalma olduğu belirlenmiştir (Leiva-Bianchi ve ark., 2018).

Çocuklarda deprem sonrası kaygı, korku ve panik gibi psikiyatrik bulgularının üstesinden gelmek ve psikolojik dayanıklılıklarını artırmak için sanat terapisi önerilmektedir (Ashraf ve ark., 2024; Brolles ve ark., 2017; Solina ve ark., 2022). Çocukların sanat terapisi yoluyla düşüncelerini,

duygularını ve doğrudan ifade edilemeyen çeşitli şeyleri ifade edebileceği düşünülmektedir.

Deprem Sonrası Dönemde Farmakoterapinin Yeri

Psikiyatri hastalarının düzenli ilaç kullanımından kaynaklı ilaca ulaşımında problem varsa temin konusunda desteklenmelidir (WHO, 2013). TSSB gelişimi için ikincil risk faktörlerinin olduğu depremler gibi travmatik olaylarda, hiçbir ilaç sürekli olarak kanıtlanabilir bir etkinlik ve güvenlik ile TSSB riskini azaltmaz (Yıldız ve ark., 2023). Essitalopram, imipramin, kloral hidrat, propranolol, oksitosin, gabapentin, morfin ve deksametazonun TSSB prevalansını ve semptom şiddetini azaltmadaki etkinliği randomize kontrollü çalışmalarda araştırılmış ve bu ilaçlar ile plasebo arasında bir fark bulunmamıştır (Astill ve ark., 2019). Buna rağmen Akut stres tepkisi, kişinin güvenliğini ve kendini korumasını bozacak veya fiziksel yaralanmaların tedavisini engelleyecek kadar şiddetliyse; ajitasyon, semptomların şiddetli şekilde yeniden yaşanması, psikoz ve şiddetli ayrışma durumlarında, düşük dozlarda atipik antipsikotikler tercih edilebilir (Yıldız ve ark., 2023).

Sonuç ve Öneriler

Depremler bireylerde ekonomik, fiziksel, sosyal sorunlara yol açtığı gibi ruhsal sorunlara da yol açmaktadır. Bu derlememizde çalışma sonuçları doğrultusunda psikiyatri hasta ve yakınlarının deprem sonrası yaşadıkları ve yaşayabilecekleri psikososyal sorunlara değinildi.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığı zaman deprem sonrası psikiyatri hastalarının yaşadıkları psikososyal sorunlara yönelik çalışma kısıtlıdır. Hasta yakınları ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda psikiyatri hasta ve yakınlarına yönelik travma odaklı araştırmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Deprem sonrası hızlı bir şekilde psikiyatri hastalarının tahliyelerinin sağlıklı yapılması sonucuna bağlı olarak psikiyatri hastalarının semptomlarının şiddetinin azalması önemli bir bulgudur. Bu sonuç bize deprem sonrası ilk yardımın önemini vurgulamaktadır. Bireyin kendisini güvende hissetmesine bağlı olarak semptomların şiddetlenmediği hatta iyileşme sağlandığı bildirilmiştir. Deprem sonrası akut dönemde yapılması gereken şey psikolojik ilk yardımdır. Uzun vadede psikoeğitim, terapi gibi uygulamalar önerilmiştir. Eğer belirtiler bireyin günlük yaşamındaki işlevselliğini azaltıp, çevresine kendine zarar verme gibi durumlara yol açıyorsa öncelikle düşük düzeyde ilaç başlanıp, takibi yapılmalıdır. Bu konuda tüm sağlık profesyonellerine eğitim verilmelidir. Hastaların ve yakınlarının tahliyesi, güvenliği sağlanmalı, gerekli bilgilendirmeler yapılarak güven duygusu tesis edilmelidir. Gerektiği durumlarda kurumlara yönlendirmeler yapılmalıdır. Toplumun ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesinde bu uygulamaların yapılması önem arz etmektedir. Mevcut derlemenin deprem sonrası psikiyatri

hasta ve yakınlarının yaşadıkları travma konusunda bir rehber olması beklenmektedir.

Yazar Katkıları: Ö.Z. çalışmanın tasarlanması, literatür taraması, makalenin yazılması, yayınlanacak son haline onay verilmesi, makalenin eleştirel revizyonu. G.N. çalışmanın tasarlanması, makalenin eleştirel revizyonu, yayınlanacak son haline onay verilmesi.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazarlar bu yazı için herhangi finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Aksoy, Ş. ve Kabasakal, Z. (2023). Afet sonrası durumlara yönelik hazırlanan psikososyal destek uygulamalarının ve çalışmalarının incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(15), 80-91. <https://doi.org/10.21733/ibad.976200>
- Alakara, Ö. G. (2018). *Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin AFAD'da çalışan sosyal çalışmacılar tarafından değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Amici, P. (2021). Intolerance of uncertainty: From transdiagnostic model to clinical management. *Psychiatra Danubina*, 33(9), 22-25.
- Anlar, L. (2002). *Psikiyatri hastalarının taburculuk sonrası ruhsal durumları, işlev görme düzeyleri ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Aoki, A., Aoki, Y. ve Harima, H. (2012). The impact of the Great East Japan earthquake on mandatory psychiatric emergency hospitalizations in Tokyo: A retrospective observational study. *Translational Psychiatry*, 2(10), e168-e168. <https://doi.org/10.1038/tp.2012.98>
- Arasan, Ö. Z. (2015). *Afet müdahale ekipleri için psikososyal beceri kazanımı programının hazırlanması ve etkililiğinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Fatih Üniversitesi.
- Ashraf, S., Patwary, M. M., Shoib, S., Omari, M. ve Zarrouq, B. (2024). Addressing the mental health needs of children affected in the Morocco Earthquake. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 18, e61. <https://doi.org/10.1017/dmp.2024.43>
- Astill, W. L., Sijbrandij, M., Sinnerton, R., Lewis, C., Roberts, N. P. ve Bisson, J. I. (2019). Pharmacological prevention and early treatment of post-traumatic stress disorder and acute stress disorder: A systematic review and meta-analysis. *Translational Psychiatry*, 9(1), 334. <https://doi.org/10.1038/s41398-019-0673-5>
- Baziki, Ç. S. ve Atılan F. Ü. (2024). Psychiatric morbidity and suicidal ideation among early survivors following the 2023 Kahramanmaraş Earthquake in Turkey. *Psychiatry*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/00332747.2024.2321090>
- Beaglehole, B., Bell, C., Beveridge, J. ve Frampton, C. (2015). Psychiatric admissions fall following the Christchurch earthquakes: An audit of inpatient data. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 49(4), 346-350. <https://doi.org/10.1177/0004867414560651>
- Bianchini, V., Roncone, R., Tomassini, A., Necozone, S., Cifone, M. G., ... Pollice, R. (2013). Cognitive behavioral therapy for young people after L'Aquila earthquake. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health: CP & EMH*, 9, 238. <https://doi.org/10.2174%2F1745017901309010238>
- Bisson, J. ve Tavakoly, B. (2008). The TENTS guidelines for psychosocial care following disasters and major incidents. *Wales: The European Network for Traumatic Stress*.
- Brolles, L., Derivois, D., Joseph, N. E., Karray, A., Guillier P. N., ... Chouvier, B. (2017). Art workshop with Haitian street children in a post-earthquake context: Resilience, relationship and socialization. *International Journal of Art Therapy*, 22(1), 2-7. <https://doi.org/10.1080/17454832.2016.1245768>
- Bulut, S. A. ve Kazel, Y. S. (2024). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminden sonra Samsun iline göç eden depremzedelere yönelik psiko-sosyal değerlendirmeler. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 24(1), 187-221. <https://doi.org/10.33415/daad.1398492>
- Canlı, D. ve Yılmaz, F. (2024). Deprem sonrasında bireylerin deprem kaygısı, ölüm kaygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Bozok Tıp Dergisi*, 14(1), 9-17. <https://doi.org/10.16919/bozoktip.1305106>
- Caqueo-Urizar, A., Gutiérrez-Maldonado, J., Ferrer-García, M. ve Darrigrande-Molina, P. (2012). Burden of care in Aymara caregivers of patients with schizophrenia. *Revista de Psiquiatria y Salud Mental (English Edition)*, 5(3), 191-196. <https://doi.org/10.1016/j.rpsmen.2011.07.004>
- Chou, F. H. C., Wu, H. C., Chou, P., Su, C. Y., Tsai, K. Y., ... Ou-Yang, W. C. (2007). Epidemiologic psychiatric studies on post-disaster impact among Chi-Chi earthquake survivors in Yu-Chi, Taiwan. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 61(4), 370-378. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1819.2007.01688.x>
- Çağlar, A. (2013). *2011 Van depremleri sonrası ortaöğretim öğrencilerine yönelik psiko-sosyal destek çalışmalarının değerlendirilmesi* (Erciş ilçesi örneği). [Yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Çelebi, S. B. ve Akdağ, B. (2024). Post-earthquake dizziness and its psychiatric comorbidities among adolescents following the 2023 Kahramanmaraş earthquakes in Turkey. *Auris Nasus Larynx*, 51(4), 636-639. <https://doi.org/10.1016/j.anl.2024.03.006>
- Danış, D., Sert, D. ve Sevinin, E. (2023). *Göç ve deprem durum tespit raporu*. Göç Araştırmaları Derneği Yayınları.
- DeLisi, L. E., Cohen, T. H. ve Maurizio, A. M. (2004). Hospitalized psychiatric patients view the World Trade Center disaster. *Psychiatry Research*, 129(2), 201-207. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2004.05.024>
- Druss, B. G. (2020). Ciddi akıl hastalığı olan popülasyonlarda COVID-19 pandemisinin ele alınması. *JAMA Psikiyatrisi*, 77(9), 891-892. <https://doi.org/10.1001/jama.psychiatry.2020.0894>
- Durmaz, H. ve Okanlı, A. (2014). Investigation of the effect of self-efficacy levels of caregiver family members of the individuals with schizophrenia on burden of care. *Archives of Psychiatric Nursing*, 28(4), 290-294. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2014.04.004>
- Edwards, J. G. (1976). Psychiatric aspects of civilian disasters. *British Medical Journal*, 1(6015), 944. <https://doi.org/10.1136/bmj.1.6015.944>
- Ehlers, A., Clark, D. M., Hackmann, A., McManus, F., Fennell, M., ... Mayou, R. (2003). A randomized controlled trial of cognitive therapy, a self-help booklet, and repeated assessments as early interventions for posttraumatic stress disorder. *Archives of General Psychiatry*, 60(10), 1024-1032. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.60.10.1024>
- Everly Jr, G. S. ve Lasting, J. M. (2017) *Johns Hopkins psychological first aid guide*. Johns Hopkins University Press.
- Fazel, S., Långström, N., Hjern, A., Grann, M. ve Lichtenstein, P. (2009). Schizophrenia, substance abuse, and violent crime. *Jama*, 301(19), 2016-2023. <https://doi.org/10.1001/jama.2009.675>

- Fisher, S. (2010). Violence against women and natural disasters: findings from post-tsunami Sri Lanka. *Violence against women*, 16(8), 902-918. <https://doi.org/10.1177/1077801210377649>
- Funayama, M. ve Mizushima, J. (2013). Severity of pre-existing psychiatric illness and response to the Great East Japan Earthquake. *Journal of Psychiatric Research*, 47(10), 1479-1482. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.06.006>
- Godleski, L. S., Luke, K. N. ve DiPreta, J. E. (1994). Psychological response to disaster: Implications for Hawaii. 53, 166-169.
- Han, A. E., Redican, E., Hyland, P., Karatzias, T. ve Shevlin, M. (2024). Correlates of posttraumatic stress disorder in the aftermath of the February 2023 Earthquake in Turkey. *Journal of Loss and Trauma*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/15325024.2024.2314306>
- Hermosilla, S., Forthal, S., Sadowska, K., Magill, E. B., Watson, P. ve Pike, K. M. (2023). We need to build the evidence: A systematic review of psychological first aid on mental health and well-being. *Journal of Traumatic Stress*, 36(1), 5-16. <https://doi.org/10.1002/jts.22888>
- Horan, W. P., Ventura, J., Mintz, J., Kopelowicz, A., Wirshing, D., ... Liberman, R. P. (2007). Stress and coping responses to a natural disaster in people with schizophrenia. *Psychiatry Research*, 151(1-2), 77-86. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.10.009>
- Housley, J. ve Beutler, L. E. (2007). *Treating victims of mass disaster and terrorism*. Hogrefe Publishing.
- Howard, J. M. ve Goelitz, A. (2004). Psychoeducation as a response to community disaster. *Brief Treatment & Crisis Intervention*, 4(1), 1-10.
- Hsiao, C. Y. ve Tsai, Y. F. (2015). Factors of caregiver burden and family functioning among Taiwanese family caregivers living with schizophrenia. *Journal of Clinical Nursing*, 24(11-12), 1546-1556. <https://doi.org/10.1111/jocn.12745>
- Jones, R. M., Lichtenstein, P., Grann, M., Långström, N. ve Fazel, S. (2011). Alcohol use disorders in schizophrenia: a national cohort study of 12,653 patients. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 72(6), 687.
- Kate, N., Grover, S., Kulhara, P. ve Nehra, R. (2013). Relationship of caregiver burden with coping strategies, social support, psychological morbidity, and quality of life in the caregivers of schizophrenia. *Asian Journal of Psychiatry*, 6(5), 380-388. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2013.03.014>
- Katz, C. L., Pellegrino, L., Pandya, A., Ng, A. ve DeLisi, L. E. (2002). Research on psychiatric outcomes and interventions subsequent to disasters: A review of the literature. *Psychiatry Research*, 110(3), 201-217. [https://doi.org/10.1016/S0165-1781\(02\)00110-5](https://doi.org/10.1016/S0165-1781(02)00110-5)
- Koegler, R. R. ve Hicks, S. M. (1972). The destruction of a medical center by earthquake. Initial effects on patients and staff. *California Medicine*, 116(2), 63-67.
- Kurtz, M. M. (2011). Neurocognition as a predictor of response to evidence-based psychosocial interventions in schizophrenia: What is the state of the evidence?. *Clinical Psychology Review*, 31(4), 663-672. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.02.008>
- Leiva-Bianchi, M., Cornejo, F., Fresno, A., Rojas, C. ve Serrano, C. (2018). Effectiveness of cognitive-behavioural therapy for post-disaster distress in post-traumatic stress symptoms after Chilean earthquake and tsunami. *Gaceta Sanitaria*, 32, 291-296.
- McMurray, L. ve Steiner, W. (2000). Natural disasters and service delivery to individuals with severe mental illness—ice storm 1998. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 45(4), 383-385.
- Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 150-155. <https://doi.org/10.5222/otd.supp2.2012.150>
- NICE. (2018). Post-traumatic stress disorder. <https://www.nice.org.uk/guidance/ng116/chapter/Recommendations#management-of-ptsd-in-children-young-people-and-adults>
- Oflaz, F., Hatipoğlu, S. ve Aydın, H. (2008). Effectiveness of psychoeducation intervention on post-traumatic stress disorder and coping styles of earthquake survivors. *Journal of Clinical Nursing*, 17(5), 677-687. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2007.02047.x>
- Ökten, S. B. (2024). Göç ve afet ilişkisi: Deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(Deprem Özel Sayısı), 292-313. <https://doi.org/10.54688/ayd.1375491>
- Özkan, B. ve Çetinkaya, K. F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256. <https://doi.org/10.52880/sagakaderg.868877>
- Öztan, N., Aydın, G. ve Eroğlu, Ç., (2003). *Travma sonrası normal tepkiler: Psikoeğitim elkitabı* (3. Baskı), MEB/UNICEF.
- Ruzek, J. I., Brymer, M. J., Jacobs, A. K., Layne, C. M., Vernberg, E. M. ve Watson, P. J. (2007). Psychological first aid. *Journal of Mental Health Counseling*, 29(1), 17-49. <https://doi.org/10.17744/mehc.29.1.5racqxjueafabgwp>
- Şagud, M., Janović, M. B., Ćusa, Z. V., Jakšić, N., Krakan, L. B., ... Wang, W. (2023). Depression and stress levels in patients with different psychiatric disorders during the simultaneous early-stage COVID-19 pandemic and earthquake in Croatia. *BMC Psychiatry*, 23(1), 798. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05302-w>
- Sakuma, A., Ueda, I., Rengi, S., Shingai, T., Matsuoka, H. ve Matsumoto, K. (2018). Increase in the number of admissions to psychiatric hospitals immediately after the Japan earthquake. *Asia-Pacific Psychiatry*, 10(3), e12307. <https://doi.org/10.1111/appy.12307>
- Schauer, M. ve Schauer, E. (2010). Trauma-focused public mental-health interventions: A paradigm shift in humanitarian assistance and aid work. *Trauma rehabilitation after war and conflict: Community and individual perspectives*, 389-428.
- Seto, M., Nemoto, H., Kobayashi, N., Kikuchi, S., Honda, N., ... Tomita, H. (2019). Post-disaster mental health and psychosocial support in the areas affected by the Great East Japan Earthquake: A qualitative study. *BMC Psychiatry*, 19, 1-13. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2243-z>
- Smith, G., Large, M. ve Nielssen, O. (2009). Substance abuse and violent crime in patients with schizophrenia. *JAMA*, 302(11), 1168-1169. <https://doi.org/10.1001/jama.2009.1331>
- Solina, W., Putri, B. N. D. ve Putra, F. (2022). Trauma healing through art therapy for children post-earthquake in Pasaman. *Human: Journal of Community and Public Service*, 1(2).
- Stratta, P. ve Rossi, A. (2010). Subjective adjustment of individuals with psychiatric disorders in the aftermath of the L'Aquila earthquake. *American Journal of Psychiatry*, 167(3), 352-353. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2009.09081173>
- Suzuki, Y. ve Kim, Y. (2012). The great east Japan earthquake in 2011; toward sustainable mental health care system. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 21(1), 7-11. <https://doi.org/10.1017/S2045796011000795>
- T.C. Aile Bakanlığı. (2018). Psikososyal destek. https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Psikososyal_Destek_%20Nedir.pdf adresinden 3 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Tamizi, Z., Fallahi-Khoshknab, M., Dalvandi, A., Mohammadi-Shahboulaghi, F., Mohammadi, E. ve Bakhshi, E. (2020). Caregiving burden in family caregivers of patients with schizophrenia: A qualitative study. *Journal of Education and Health Promotion*, 9(1), 12. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_356_19

- Tanrikulu, A. B., Kaya, H., Öürüm, M. H. ve Akyıldırım, S. (2024). Prevalence and determinants of post-traumatic stress disorder in patients with schizophrenia 2 years after an earthquake in Turkey. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, 59(1), 65-82. <https://doi.org/10.1177/00912174231180467>
- Taşçı, G. A. ve Özsoy, F. (2021). Deprem travmasının erken dönem psikolojik etkileri ve olası risk faktörleri. *Cukurova Medical Journal*, 46(2), 488-494. <https://doi.org/10.17826/cumj.841197>
- Tatoğlu, M. (2020). *Acil yardım afet yönetimi programı ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkisi* [Yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Tel, H., Saraç, B., Günaydın, Y., Medik, K. ve Doğan, S. (2010). Psikiyatrik hastalık tanılı hastaların primer bakım vericilerinin sosyal destek durumunun belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(3), 103-107.
- Tseng, K. C., Hemenway, D., Kawachi, I., Subramanian, S. V. ve Chen, W. J. (2010). The impact of the Chi-Chi earthquake on the incidence of hospitalizations for schizophrenia and on concomitant hospital choice. *Community Mental Health Journal*, 46, 93-101.
- Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Hatay ve Kahramanmaraş depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden 3 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Uğur, M., Kartal, F., Mete, B., Tamam, L. ve Demirkol, M. E. (2021). Deprem sonrası akut stres bozukluğu olanlarda travma esnasındaki çözülmenin, anksiyete düzeyi, algılanan stres, anksiyete duyarlılığı ve deprem stresine baş etme ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 32(4), 253-260. <https://doi.org/10.5080/u25892>
- Wang, X., Gao, L., Shinfuku, N., Zhang, H., Zhao, C. ve Shen, Y. (2000). Longitudinal study of earthquake-related PTSD in a randomly selected community sample in north China. *American Journal of Psychiatry*, 157(8), 1260-1266. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.8.1260>
- Weber, F. C. ve Wetter, T. C. (2022). The many faces of sleep disorders in post-traumatic stress disorder: An update on clinical features and treatment. *Neuropsychobiology*, 81(2), 85-97. <https://doi.org/10.1159/000517329>
- Wessely, S., Bryant, R. A., Greenberg, N., Earnshaw, M., Sharpley, J. ve Hughes, J. H. (2008). Does psychoeducation help prevent post traumatic psychological distress?. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 71(4), 287-302. <https://doi.org/10.1521/psyc.2008.71.4.287>
- WHO. (2013) Psychological First Aid: A Facilitator's Manual for Guiding Field Workers. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548618> adresinden 3 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Wijesinghe, C. A., Williams, S. S., Kasturiratne, A., Dolawaththa, N., Wimalaratne, P., ... de Silva, H. J. (2015). A randomized controlled trial of a brief intervention for delayed psychological effects in snakebite victims. *PLoS Neglected Tropical Diseases*, 9(8), e0003989. <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0003989>
- Wong, E. C., Marshall, G. N. ve Miles, J. N. V. (2013). Randomized controlled trial of a psychoeducational video intervention for traumatic injury survivors. *J Trauma Stress Disor Treat*, 2, 2. <http://dx.doi.org/10.4172/2324-8947.1000104>
- Yıldız, M. İ., Başterzi, A. D., Yıldırım, E. A., Yüksel, Ş., Aker, A. T., ... Yıldırım, M. H. (2023). Preventive and therapeutic mental health care after the earthquake-expert opinion from the Psychiatric Association of Turkey. *Turkish Journal of Psychiatry*, 34(1), 39. <https://doi.org/10.5080%2Fu27305>
- Yule, W. (2001). When disaster strikes-the need to be "wise before the event": crisis intervention with children and adolescents. *Adv Mind Body Med*, 17(3), 191-196. <https://doi.org/10.1054/ambm.2000.0313>
- Yüksel, R., Kızılkaya, M. ve Keskin, A. Ö. (2022). Şizofreni tanılı çocuğu olan annelerin Şizofreniye ilişkin metaforik algıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 9(2), 142-148. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.1167239>

DERLEME

REVIEW

Semantic Autobiographical Memory: A Literature Review

Burcu KAYA KIZILOZ¹

¹Asst. Prof., Eastern Mediterranean University, Department of Psychology, Famagusta, North Cyprus, Mersin, Türkiye

Abstract

Autobiographical memory is subcomponent of declarative memory and defined as memories of personal experiences that are closely linked to who we are. Research suggests that autobiographical memory consists of both semantic and episodic components. Semantic autobiographical memory is defined as the knowledge of the facts about one's personal past whereas episodic autobiographical memory refers to the memories of events. Most research on autobiographical memory has focused on its episodic component, while the semantic aspect has only recently begun to receive attention. The present review aims to offer a comprehensive summary of the literature on the semantic component of the autobiographical memory. For this purpose, the initial parts of the review will focus on the methods used to examine semantic autobiographical memory and the dissociation between episodic and semantic autobiographical memories. In addition, findings regarding the life span development of semantic autobiographical memory and semantic autobiographical memory in two neurodegenerative diseases will be summarized. Finally, methodological issues and directions for the future studies will be discussed.

Keywords: Episodic Autobiographical Memory, Semantic Autobiographical Memory, Mild Cognitive Impairment, Alzheimer's Disease

Semantik Otobiyoğrafik Bellek: Bir Alanyazın Taraması

Öz

Otobiyoğrafik bellek, açık belleğin bir alt bileşeni olup, kim olduğumuzla yakından bağlantılı kişisel deneyimlerin hatıraları olarak tanımlanır. Araştırmalar, otobiyoğrafik belleğin hem semantik hem de epizodik bileşenlerden oluştuğunu öne sürmektedir. Semantik otobiyoğrafik bellek, kişinin kendi geçmişine dair olgusal bilgileri içerirken, epizodik otobiyoğrafik bellek ise olaylara dair anıları ifade eder. Otobiyoğrafik bellek üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmı epizodik bileşene odaklanmış olup, semantik bileşen ise ancak son yıllarda ilgi görmeye başlamıştır. Bu derleme, otobiyoğrafik belleğin semantik bileşeni üzerine olan literatürü kapsamlı bir şekilde özetlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, derlemenin ilk bölümlerinde semantik otobiyoğrafik belleği incelemek için kullanılan yöntemler ve epizodik ile semantik otobiyoğrafik bellek arasındaki ayırım ele alınacaktır. Ayrıca, semantik otobiyoğrafik belleğin yaşam boyu gelişimi ve iki nörodejeneratif hastalıktaki değişimi ile ilgili bulgular özetlenecektir. Son olarak, metodolojik sorunlar ve gelecekteki çalışmalar için öneriler tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Epizodik Otobiyoğrafik Bellek, Semantik Otobiyoğrafik Bellek, Hafif Bilişsel Bozukluk, Alzheimer Hastalığı

Introduction

Autobiographical memory (ABM) encompasses recollections of personal experiences that evoke a sense of reliving and self-awareness (Greenberg & Rubin, 2003; Williams et al., 2008). It is classified under declarative memory, which refers to the system

responsible for consciously accessible knowledge, including facts and events (Squire, 2004). ABM consists of both semantic and episodic elements (Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Urbanowitsch et al., 2013). The semantic aspect includes general self-relevant knowledge, such as personal facts, while the episodic

Received: 12.02.2025; **Revised:** 17.06.2025; **Accepted:** 23.06.2025; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Kaya-Kizilo, B. (2025). Semantic autobiographical memory: A literature review. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 43-51.

Corresponding Author: Burcu KAYA KIZILOZ, Eastern Mediterranean University, Department of Psychology, Famagusta, North Cyprus, Mersin, burcu.kaya@emu.edu.tr

Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry, adopts an open-access policy aiming to provide its content freely to the widest audience. All articles published by the journal are freely accessible and usable under the following licensing conditions: [Creative Commons Attribution-NonCommercial License \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

component involves specific past events that are vividly re-experienced. McAdams (2001) stated that life stories are built around semantic ABMs. Prebble et al. (2013) suggested that semantic ABM is important for our understanding of the self. The main aim of the present literature review is to provide an extensive examination of the findings on the semantic component of the ABM. For this purpose, first the definition of semantic ABM and how it is distinguished from the episodic component of ABM will be discussed. Next, I will summarize the methods to assess semantic ABM and their critics to provide a better foundation to the reader to evaluate the studies reviewed here. After discussing the lifespan development of semantic ABM, I will focus on how semantic ABM is affected by two common neurogenerative diseases to highlight the importance of semantic ABM.

Method

The screening method and inclusion criteria for the studies reviewed in this article were determined as follows:

1. The keywords “semantic autobiographical memory”, personal semantic memory were searched in combination with keywords including “lifespan development,” “assessment,” “mild cognitive impairment,” and “Alzheimer’s Disease” in different combinations within the PsycINFO, ScienceDirect, and PubMed databases without specifying the type of publication.
2. Studies published between 1980 and 2025 that fit the scope of this review were identified by examining the abstracts to determine the most appropriate articles for inclusion.
3. Reference lists of the articles included in the review were examined to identify additional relevant articles not found in the initial search.
4. Only articles published in English were included.

Unpublished studies, theses, and case studies were excluded.

Semantic Autobiographical Memory

In his paper on remembering and knowing, [Tulving \(1989\)](#) summarizes the famous case of an amnesic patient, K.C., who had a closed head injury due to a motorcycle accident, suffered from both anterograde (inability to form new memories; [Baddeley, et al., 2020](#)) and retrograde amnesias (inability to recall the past; [Baddeley, et al., 2020](#)). His amnesia was so dense that he cannot remember any events from his past. Interestingly, however, he knew where he had worked before the accident, that his brother had passed away, and the location of his family’s summer house, despite having no recollection associated with these personal facts. [Tulving \(1989\)](#) stated that this kind of autobiographical knowledge should be differentiated from the ABM since it involves more knowing than

remembering. In line with this idea, [Tulving, et al., \(1988\)](#) suggested that episodic and semantic components of ABM should be examined separately, and that episodic ABM consists of memories of specific events with a sense of recollection whereas semantic ABM consists of factual information about a person’s past.

Although this distinction was accepted in the literature, different authors preferred to use different names to refer to the semantic component of ABM. More specifically, [Kopelman et al. \(1989\)](#) preferred the term “personal semantic memory” and defined it as the “factual knowledge about a person’s own past” (p. 726) whereas [Crane and Goddard \(2008\)](#) named it as “self-related information” (p. 498). [Picard et al. \(2009\)](#) defined semantic ABM as “the retrieval of general facts and events pertaining to oneself through ‘just knowing’ instead of remembering” (p. 864). [Willoughby et al. \(2012\)](#) preferred to use the term “semantic ABM” like [Tulving \(1989\)](#) and defined it as “recollection of personal facts, traits, or general self-knowledge which are independent of time, place and any sense of re-experiencing a past event” (p. 1). In sum, although different names are used, it can be suggested that these different names refer to the same phenomenon by reading the definitions. In the present review the term semantic ABM will be used to cover all in order to avoid confusion.

Methods to Assess Semantic ABM

There are three methods that are frequently employed to assess semantic ABMs ([Renoult et al., 2012](#)). The first one, Autobiographical Memory Interview (AMI), was developed by [Kopelman et al. \(1989\)](#) to examine the retrieval of autobiographical and personal semantic memories in amnesic patients, though it is later used with many different samples. AMI consists of two parts as Autobiographical Incidents Schedule (AIS) and Personal Semantic Memory Schedule (PSMS). During AIS participants are asked to remember three specific events from three different time periods (childhood, early adult life, and recent events) and provide a detailed narrative of the remembered events. If the participant cannot retrieve a memory, s/he is provided with at most 6 cue questions (e.g., Can you recall a birthday celebration you had as a child?) as probes. Two experimenters later score the narratives between 0 and 3 by two for how rich the descriptions are, and the level of specificity for the event’s time and location. The maximum score a participant can get from the AIS is 27. For the second part, PSMS, participants are asked to reply to questions about their autobiographical facts regarding their background (e.g., the name of their elementary school), childhood (e.g., the city they grew up), early adult (e.g., their major in university) and recent lives (the neighborhood they live in). A background information score over 23 is calculated using their answers for the background questions and a total personal semantic score over 63 is calculated using the remaining three.

Although it is a widely used tool, AMI is criticized for several reasons (Dritschel et al., 1992; Levine et al., 2002; Murphy et al., 2008). First of all, by making the participants remember semantic and episodic ABMs separately which normally co-exist, AMI is claimed to force an artificial division between them (Levine et al., 2002; Murphy et al., 2008). Second, it is suggested that scoring of the AIS part overlooks whether memories are detailed, single-event recollections or broad, repeated events or categorical memories, making AMI an insensitive measure (Murphy et al., 2008). Third, the task demands of AIS and PSMS are proposed to be different (Dritschel et al., 1992). Finally, Levine et al. (2002) claimed that the lifetime periods covered by AMI falls short in assessing older individuals' memories.

Based on these criticisms, Levine et al. (2002) developed another method to assess the episodic and semantic aspects of ABMs in aging: The Autobiographical Interview (AI). AI requires participants to retrieve events from five different lifetime periods: early childhood, adolescence, early adulthood, middle age and last year. Older adults are asked to remember events from all periods while younger adults are asked to retrieve events only from appropriate periods. Unlike AMI, in AI participants are only provided one detailed narrative for each time period. If the participant cannot retrieve a specific event, an unlimited number of general cues are given to aid retrieval. After the recall phase is completed, participants are further provided with specific probes to enable them retrieve as much information as possible. Then these narratives are coded for episodic and semantic ABM information.

Although AI is commonly used by the researchers in the field, it is not without limitations. Notably, Melega et al. (2024) pointed out that AI does not measure semantic ABM as directly as it measures episodic ABM since semantic details are prompted in the standard instructions as episodic details. For example, the participants are asked to retrieve a specific event (in other words an episodic one) and later on, the narrative is coded for the presence of both episodic and semantic details. Therefore, they developed the Semantic Autobiographical Interview (SAI; Melega et al., 2024) as a measure that is prompting episodic and semantic details equally and helping participants produce different types of details naturally. The structure of SAI is similar to AI, with both consisting of free recall, general prompt and specific prompt and includes personal and general semantic sections. For the personal and general semantic sections, during the free recall phase participants are prompted to summarize their experiences during a particular life period (in the personal semantic section) or to describe events that happened within their local community, nation, or globally (in the general semantic section). Subsequent specific cueing involves targeted questions that focus on precise

periods and specific categories of personal and general knowledge, as defined in our taxonomy (Renoult et al., 2012; Renoult et al., 2020).

Dissociation of Semantic and Episodic Autobiographical Memory

It is suggested that ABM has characteristics of both episodic and semantic memory. Although interconnected, episodic and semantic ABMs are claimed to be distinct (Kazui et al., 2003). Dritschel, et al (1992) examined the dissociation between the episodic and semantic ABM using an autobiographical fluency task, which requires participants to recall as many episodic or semantic ABMs as possible in 90 seconds. They are also asked to generate items from different semantic categories. A cluster analysis showed that participants' performance for semantic and episodic ABM and semantic memory differentiated from each other implying a dissociation among three types of memories.

Recent neuroimaging studies have begun to delineate the neural correlates underlying the dissociation between semantic and episodic subcomponents of ABM. Episodic ABM, characterized by the recollection of specific events with spatiotemporal context and associated emotions, primarily activates a network involving the medial temporal lobes (MTL), including the hippocampus, and regions of the prefrontal cortex (PFC). Conversely, semantic ABM, which pertains to general personal knowledge and facts about one's life devoid of specific contextual details, shows increased engagement of areas such as the anterior temporal lobes (ATL) and additional regions within the PFC (Renoult et al., 2019). These results provide neurological support for the distinction between semantic and episodic ABMs.

There are several studies that investigated semantic/episodic ABM distinction in patient samples. Kopelman et al. (1989) examined episodic and semantic ABM in amnesia comparing healthy and amnesic participants. The results revealed that controls performed much better than amnesic patients in AIS and PSMS but the group difference was robust for AIS and total personal semantic score than for background information score. Kopelman et al. (1989) further divided the amnesic group into two as normal (amnesic patients with intact autobiographical recollective experience at least for remote memories) and clouded (patients who cannot recall specific details of ABMs). It has been found that although both groups performed worse than controls in all tests, the total personal semantic memory scores of the two groups were significantly different while the difference in AIS scores did not reach significance. Based on these findings, Kopelman et al. (1989) suggested that there is a dissociation between semantic and episodic components of ABM.

A case study conducted by Hirano et al., (2002) supported this suggestion. They reported the case of Y.K., who has

anterograde and retrograde amnesia. Y.K. was tested by using a remote memory interview comprised of 20 questions for personal semantic information, 20 for autobiographical incidents and 15 for public events. In addition, Y.K. was asked whether they have a feeling remembering the incident they reported in their answer or whether they just knew it happened for each question. The results showed that Y.K. had intact semantic ABM and semantic memory but impaired episodic ABM. Furthermore, Y.K. had a tendency to give know ratings even for the episodic ABMs he retrieved. Y.K. stated that he had no feeling of recollection for such events and it is “as if his mouth talking on his own” (p.552). [Hirano et al. \(2002\)](#) concluded that his semantic ABM enabled Y.K. to retrieve episodic ABMs as facts without the feeling of recollection.

More studies are conducted to examine the dissociation between the semantic and episodic ABMs, especially on how they are dissociated at the neural level. [Levine et al. \(2004\)](#) explored the brain activity patterns associated with episodic and semantic autobiographical memories and found both similarities and differences. Both memory types activated the left anteromedial prefrontal cortex, a region involved in self-referential thinking, though this activation was stronger during episodic memory retrieval. Specifically, episodic memory tasks engaged the right temporo-parietal cortex, which plays a key role in reconstructing spatial contexts and focusing attention. In contrast, semantic memory tasks activated the left temporo-parietal and parieto-frontal cortices, areas linked to egocentric spatial navigation and attentional control. Interestingly, retrieving episodic memories also showed reduced activity in emotional paralimbic regions. [St. Jaques and Cabeza \(2008\)](#) demonstrated that the retrieval of episodic (detail-rich) memories preferentially engaged the hippocampus and other MTL structures, whereas the retrieval of more generalized personal (semantic) information involved lateral temporal and prefrontal regions. Similarly, [McDermott et al. \(2008\)](#) reported that the retrieval of episodic details was related to increased activation in the hippocampus and posterior midline regions, whereas more semanticized autobiographical retrieval engaged lateral temporal and prefrontal areas. These findings emphasize the unique neuroanatomical features of episodic and semantic ABM, consistent with clinical observations where amnesic syndromes selectively impair one type of memory.

Building on this, [Renoult et al. \(2019\)](#) argued that the distinction between episodic and semantic autobiographical memories is more of a continuum rather than a clear-cut divide. They pointed to neuroimaging evidence showing partial overlap in the neural networks supporting both types of memory, particularly in the hippocampus and prefrontal cortex. This overlap suggests an interdependence, where

episodic memories enrich semantic knowledge and semantic structures support episodic recall. Supporting this perspective, [Tanguay et al. \(2023\)](#) found that personal semantic, general semantic, and episodic memories share some neural correlates while also having distinct ones. These include regions like the inferior/middle frontal gyrus, caudate, lingual gyrus, parahippocampal gyrus, hippocampus (on both sides of the brain), and the left middle/superior temporal gyrus. Based on these findings, [Tanguay et al. \(2023\)](#) proposed that all memory types rely on similar brain networks, but the weighting of specific parts in the network differs depending on the memory type. Together, these behavioral, neuropsychological and physical finding suggest that semantic and episodic ABM can be dissociated.

Life Span Development of Semantic ABM

The development of semantic ABM is a lifelong process, shaped by the continuous accumulation and restructuring of personal knowledge. Data regarding the life span development of semantic ABM, investigating the development of different components of ABM during childhood and adolescence (e.g. [Picard et al., 2009](#); [Piolino et al., 2007](#); [Willoughby et al. 2012](#)), and the effects of aging (e.g. [Levine et al., 2002](#); [Piolino et al., 2002](#)) is very limited.

[Piolino et al. \(2007\)](#) examined the developmental trajectory of episodic and semantic ABMs in children between the ages 7 and 13. Participants' memory performances were examined using a modified version of AMI. Instead of using the original life time periods, participants remembered the present school year, the year before and previous school years. It has been revealed that children from all ages performed equally well on the semantic part of the AMI for all time periods, however, for the episodic part, performances got better as the children's age increased. These results suggest distinct developmental trajectories of semantic and episodic parts of the ABM showing that development of semantic part precedes the development of the episodic part.

There are several factors contributing to the development of semantic ABM. [Picard et al. \(2009\)](#) examined the development of episodic ABM and its relation with semantic ABM in school children between the ages 6-11 with the same task used in [Piolino et al. \(2007\)](#). [Picard et al. \(2009\)](#) demonstrated that episodic and semantic ABM capacities show significant age-related changes. There is also an indirect effect of semantic ABM on the episodic ABM development for all time periods but it was more pronounced for the first 5 years of life. In line with [Conway \(2005\)](#), [Picard et al. \(2009\)](#) suggested that semantic ABM is a leading actor in the improvement of episodic ABM.

Extending the findings of [Piolino et al. \(2007\)](#) and [Picard et al. \(2009\)](#), [Willoughby et al. \(2012\)](#), examined the

developmental course of episodic and semantic ABM and whether these two subtypes of ABM are affected by gender using a modified version of AI. In the Children's Autobiographical Interview (CAI), instead of retrieving one ABM from five different lifetime periods, participants are asked to remember 2 specific memories that are older than one month. Children and adolescents between the ages 8 and 16 participated in the study. The results demonstrated that age-related improvements in episodic ABM extend to adolescence. Furthermore, semantic ABM was also found to improve with age, although its development was not as pronounced as the improvements in episodic ABM. Willoughby et al. (2012) suggested that these findings supported the idea that the two forms of ABM have distinct developmental trajectories, and semantic ABM precedes episodic ABM supporting previous findings (Piolino et al. 2007). In terms of gender differences, it has been revealed that females were better than males for the episodic ABM but for the semantic part both females and males performed equally well. Based on these findings Willoughby et al. (2012) claimed that the gender differences in ABM are caused by the differences in episodic ABM only.

Much of the existing literature on the development of semantic ABM focuses on aging, examining how cognitive changes, life transitions, and reminiscence shape the retention and organization of personal knowledge in later life. Levine et al. (2002) examined the effects of aging on episodic and semantic ABMs using AI by comparing two age groups. The younger adult group was between the ages 19 to 34 and the older adult group was between the ages 66 to 89. The results showed that younger adults tended to retrieve more episodic details whereas older adults retrieved more semantic information. Furthermore, older adults experienced age-related impairments in their episodic ABMs but their semantic ABM was found to be intact for all time periods. These results suggested a dissociation in the effects of aging on episodic and semantic ABMs.

Piolino et al. (2002) provided both supporting and contradicting results. More specifically, Piolino et al. (2002) examined the effects of aging in episodic and semantic ABM utilizing a modified version of AMI (targeting five to eight life periods) in a group of participants between ages 40 and 79. Unlike Levine et al. (2002), the results revealed that not only episodic ABM but also semantic ABM deteriorated with age and time. As the participants' age increases, the effect of retention interval on the memory performance also increased. However, these effects are more pronounced for the episodic ABMs, still suggesting a dissociation of episodic and semantic ABMs in aging. It should be noted that these two studies used different methods to assess different components of ABM and the differences in their results may be due to the differences in their choice of methods.

Abram et al. (2014) examined the lifespan development of semantic and episodic ABM and episodic future thinking in a cross-sectional study. They examined 5 age groups: young children (6-8 years), older children (9-12 years), adolescents (13-15 years), young adults (16-21 years) and older adults (62-81 years). Their results supported the dissociation between episodic and semantic ABMs and showed that both components continue their development throughout childhood and adolescence. However, age affects semantic ABM slightly differently than episodic ABM (Piolino et al., 2007, Willoughby et al., 2012) and aging does not usually impair semantic ABM, in line with the literature (Levine et al., 2002, Martinelli et al., 2013, Piolino et al., 2002, Piolino et al., 2007). Melendez et al. (2018) found similar results using AMI for younger and older adults. Younger adults could outperform older adults only for episodic ABM scores. Older adults have their semantic ABM preserved while their episodic ABM deteriorated. Together these results suggest that there is a negative effect of aging on episodic ABM, whereas semantic ABM is preserved or even enhanced in older adults. However, it should be noted that these findings are based on healthy aging. To have better understanding of how episodic and semantic ABMs dissociate, next I will focus on dementia and how it affects these two types of ABM differently.

Semantic ABM in Alzheimer's Disease and Mild Cognitive Impairment

Dementia is defined as a range of neurodegenerative conditions that are characterized by progressive decline in cognitive abilities such as memory, reasoning, and communication (American Psychiatric Association, 2013). It is a major health concern since over 55 million people live with dementia and about 10 million new people are diagnosed with it each year (World Health Organization, 2021). Alzheimer's disease and mild cognitive impairment (MCI) are two such neurocognitive conditions. With Alzheimer's being the most common form of dementia and MCI often acting as an early warning sign, they are almost at different ends of the spectrum of cognitive decline. Alzheimer's is responsible for 60%-80% of dementia cases and gradually erodes memory and thinking abilities, making everyday life increasingly difficult (Alzheimer's Association, 2023). MCI, on the other hand, involves noticeable changes in memory and cognitive function, but these changes don't yet interfere significantly with daily activities. However, people with MCI have a greater risk of developing Alzheimer's over time (Petersen et al., 2018). Research suggests that around 10%-20% of adults over 65 experience MCI, emphasizing its role as a potential stepping stone to more severe cognitive decline (Roberts & Knopman, 2013).

Alzheimer' Disease

ABM declines significantly in AD since it relies on the hippocampus and other medial temporal lobe structures that are among the first regions affected in AD (Knopman et al., 2021).

Greene et al. (1995) examined episodic and semantic ABM and showed that both types of ABM were impaired in AD patients. In line with literature (e.g. Kopelman et al., 1989), Greene et al. (1995) showed that the impairments in episodic ABM were more pronounced for the recent events than for remote events. However, contradicting earlier findings, they documented semantic ABM for all time periods to show equal levels of impairment. The authors suggested that as the age of memory gets older it becomes more like a semantic memory than an episodic memory and therefore become more resilient to memory impairments caused by AD. Similarly, Graham and Hodges (1997) found that AD group performed worse than controls in both episodic and semantic part of the AMI. Furthermore, recent memories of both types of ABM were more impaired than the remote memories in an AD group.

Research shows that when compared semantic ABM, episodic ABM is unequally affected by Alzheimer's especially during the early stages (El Haj et al., 2015). This is attributed to the reliance of semantic memory on neocortical areas rather than the medial temporal lobe structures, which are more vulnerable in AD (Budson & Price, 2005; Nadel & Moscovitch, 1997). In a longitudinal study, Melendez et al. (2021), showed that although both episodic and semantic ABMs decline as AD progresses, the deterioration is less severe for semantic ABM. Similarly, Piolino et al. (2002) found that semantic memories from earlier life periods are better preserved than episodic memories in AD. This preservation is related to the progressive nature of hippocampal dysfunction in AD. However, as AD progresses, semantic ABM also declines, especially when the lateral temporal association cortices are affected. Semantic ABM loss becomes pronounced in advanced stages due to the involvement of neocortical regions critical for its retrieval (Melendez et al., 2021).

Other studies also supported these findings showing that episodic ABM tend to be impaired early in the disease (Irish et al., 2016), whereas semantic ABM seem to hold up better at first, although it too may begin to fade as Alzheimer's progresses (King et al., 2017). Irish et al. (2016) noted that individuals with early-stage Alzheimer's struggled significantly with recalling detailed events compared to people without the disease, while their ability to remember general life facts remained relatively intact. Further research by Melendez et al. (2021) has shown that over time, these general memories also start to decline.

Overall, it can be concluded that semantic ABM remains relatively undamaged in the early stages of AD and as the disease progresses, it also starts to deteriorate. These suggest that the loss of detailed, episodic memories can serve as an early warning sign, with broader memory issues emerging as the disease advances, highlighting the importance of understanding the different ways our memories are affected, which can be crucial for early diagnosis and better planning for care and intervention.

Mild Cognitive Impairment

Mild cognitive impairment (MCI) is defined as a condition where a person's thinking and memory abilities decline more than expected for their age and education. However, this decline isn't severe enough to significantly affect their daily activities or independence (Petersen et al., 1999). MCI is often considered as a bridge between healthy aging and dementia, and it is commonly considered as an early sign of Alzheimer's disease (Albert et al., 2011). There are two main types of MCI: amnesic MCI (aMCI) mainly affecting memory, and non-amnesic MCI (naMCI) impacting other areas like language, attention, or spatial awareness (Petersen, 2004). These two main types are also divided into two subtypes as single vs multiple domains depending on how many cognitive domains they are affecting (Petersen, 2016).

Marselli et al. (2023) conducted a systematic review exploring semantic and episodic ABM in MCI. Of the 21 studies they reviewed, all reported a decline in the episodic ABM in patients with MCI compared to healthy controls. However, when it comes to the semantic ABM, the picture is less clear. Of the 21 studies only 14 included semantic ABM to their design. Among those 14 studies, 4 did not find a significant difference in decline in semantic ABM whereas seven found that patients with MCI showed worse semantic ABM performance when compared to the healthy controls.

Murphy et al. (2008) examined episodic and semantic ABM in an aMCI sample using the AI (Levine et al., 2002). They found that narratives of aMCI participants included more semantic and less episodic information compared to controls implying impairment in the latter. This result suggests that the changes in the brain caused by aMCI affect episodic and semantic ABM differently.

However, Leyhe et al. (2009) contradicted these results. Using the AMI (Kopelman et al., 2002), they examined deficits of episodic and semantic ABM in healthy individuals, aMCI and AD patients. Healthy control participants performed better in AIS than both aMCI and AD participants but for the semantic ABMs, AD patients performed worse than aMCIs and healthy controls who performed equally well. However, when further analyses were conducted it is shown that aMCI participants' scores for recent semantic ABMs were worse than controls

contradicting the results of [Murphy et al. \(2008\)](#). It should be noted that these two studies used different tools to assess semantic ABM.

To reach a conclusion, [Barnabe et al. \(2012\)](#) compared AI and AMI in samples with MCI and AD. In line with the literature, when AMI is used AD patients showed impaired retrieval for episodic ABM at all time periods and their semantic ABM was defective compared to healthy participants. Furthermore, results for the aMCI patients were also in line with previous literature. Their episodic ABM was impaired but semantic ABM was rather intact. On the other hand, although both groups showed deficits in episodic ABM according to AI results, there was no impairment in the semantic ABM processes. [Barnabe et al. \(2012\)](#) attributed these results to the number of probes used in both methods. Although both methods use probes, AI method offers an infinite number of probes, causing an overestimation for the semantic ABM performance. Furthermore, for AMI, participants are asked to produce three memories for each time period whereas for AI they are asked to retrieve only one. [Barnabe et al. \(2012\)](#) showed that the memory impairments became more noticeable after the second one, which suggests AMI as a more sensitive tool to measure memory deficits.

In short, [Barnabe et al. \(2012\)](#) showed that both AI and AMI can detect episodic memory problems in people with AD and aMCI. However, AMI seems to be a more sensitive tool for semantic ABM because it asks for multiple memories from different time periods, making it easier to spot the full extent of memory loss—especially in episodic ABM. [Barnabe et al. \(2012\)](#) stated that future studies should consider these differences when interpreting the contradictory results.

Conclusion and Future Directions

Research on semantic and episodic ABM shows that while these two types of memory are closely connected, they are affected differently in various clinical conditions ([Greenberg & Verfaellie, 2010](#); [Tulving, 1989](#)). Episodic ABM, which allows us to recall specific personal experiences with rich details, tends to be more vulnerable—especially in conditions like Alzheimer's disease and MCI. Then again, semantic ABM, which includes general personal facts and knowledge, is often more resilient, at least in the earlier stages of cognitive decline ([Leyhe et al., 2009](#)). However, research findings don't always align, partly because different studies use different methods to assess memory. For example, structured approaches that ask participants to recall multiple memories may be better at detecting subtle deficits than those that allow unlimited retrieval attempts ([Barnabe et al., 2012](#)).

One of the main problems in the semantic ABM literature is the lack of terminology. Studies on semantic ABM usually

prefer different names for it like personal semantic memory ([Wood et al., 2006](#)) semantic ABM ([Kopelman et al., 1989](#)), autobiographical semantic remembrance ([Leyhe et al., 2009](#)) and sometimes, autobiographical facts ([Renoult et al., 2012](#)) and these terms were used interchangeably ([Parker et al., 2013](#)). As summarized in the introduction, the definitions of these terms are only slightly different from each other. The use of different terminology to refer the same phenomenon causes confusion and a consensus should be reached to cultivate more research on semantic ABM.

Furthermore, [Renoult et al., \(2012\)](#) introduced the term personal semantics as an umbrella term to cover memories related to personal information: autobiographical facts, self-knowledge, repeated events and autobiographically significant concepts. Autobiographical facts are defined as closer to semantic ABM since there is no feeling of recollection, but they contain information that is highly personal. Although studies mentioned above seemed to focus on the semantic ABM, it is not clear whether different types of personal semantic information were excluded from the semantic ABM scores of the participants. Especially in the AI ([Levine et al., 2002](#)), narratives of participants were coded for semantic details, but the definition of semantic detail is not clear cut. Different kinds of personal semantics can be coded as semantic ABM. On the other hand, in AMI, only autobiographical facts are accepted as semantic ABMs. This difference between the two main methods used to assess semantic ABMs causes contradictory results (e.g. [Levine et al., 2002](#); [Piolino et al. 2002](#)). Future studies should take the different types of personal semantics into consideration of to reach better conclusions.

As stated above, AMI received several criticisms ([Dritschel et al., 1992](#); [Levine et al., 2002](#); [Murphy et al., 2008](#)). [Levine et al. \(2002\)](#) developed the AI which does not cause artificial division between semantic and episodic ABMs like AMI does. Furthermore, AI examined more lifetime periods to be able to assess older individuals' memories. However, AI is also criticized for several reasons. [Barnabe et al. \(2012\)](#) stated that use of only one memory for each time period make AI less sensitive to assess semantic and episodic ABM. Moreover, use of unlimited probes cause the overestimation of the semantic ABM performance, causing the contradictory results in the literature. Finally, as mentioned above, the definition of coded semantic details are more clear-cut. Moving forward, researchers should work toward standardizing memory assessment methods, combining findings from neuroimaging studies, and conducting long-term studies to better understand how episodic and semantic ABM evolve with age and disease ([Willoughby et al., 2012](#)).

Finally, as can be seen above, studies on semantic ABM focused mostly on the dissociation between semantic and episodic ABMs. Although there is a great amount of

information about the condition of semantic ABM in different disease and disorders (e.g. Crane & Goddard; 2008; Kenealy et al., 2002; Kopelman et al., 1989) our knowledge about the nature of semantic ABM, its developmental course, its relation to self and other types of personal semantics is limited. Future research should examine the different aspects of semantic ABM for a more comprehensive understanding of the subject.

The importance of the distinction between episodic and semantic ABM is not only theoretical but also clinical. To advance the field, future research must prioritize methodological consistency, clarifying terminological ambiguity and standardizing assessment tools. Furthermore, examining semantic ABM in broader contexts, as its interaction with executive functions, emotional regulation, and personal identity, could enrich our comprehension of its role within cognition. Finally, longitudinal studies integrating behavioral data with neuroimaging methods will be instrumental in elucidating the nuanced trajectory of semantic ABM across the lifespan, ultimately contributing to more effective interventions and support mechanisms for individuals experiencing cognitive decline.

Author Contributions: All contributions were made by the author herself, as it is a single-author study.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Source(s) of Support: The author did not receive support from any organization for the submitted work.

Kaynaklar

- Abram, M., Picard, L., Navarro, B., & Piolino, P. (2014). Mechanisms of remembering the past and imagining the future—New data from autobiographical memory tasks in a lifespan approach. *Consciousness and Cognition*, 29, 76-89.
- Albert, M. S., DeKosky, S. T., Dickson, D., Dubois, B., Feldman, H. H., ... Phelps, C. H. (2013). The diagnosis of mild cognitive impairment due to Alzheimer's disease: Recommendations from the National Institute on Aging-Alzheimer's Association workgroups on diagnostic guidelines for Alzheimer's disease. *Focus*, 11(1), 96-106.
- Baddeley, A., Eysenck, M. W., & Anderson, M. C. (2020). *Memory* (3rd Ed.). Routledge.
- Barnabe, A., Whitehead, V., Pilon, R., Arseneault-Lapierre, G., & Chertkow, H. (2012). Autobiographical memory in mild cognitive impairment and Alzheimer's disease: A comparison between the Levine and Kopelman interview methodologies. *Hippocampus*, 22(9), 1809-1825.
- Budson, A. E., & Price, B. H. (2005). Memory dysfunction. *The New England Journal of Medicine*, 352(7), 692-699. <https://doi.org/10.1056/NEJMr041071>
- Conway, M. A. (1996). Autobiographical knowledge and autobiographical memories. In D. C. Rubin (Ed.), *Remembering our past: Studies in autobiographical memory* (pp. 67-93). Cambridge University Press.
- Conway, M. A. (2005). Memory and the self. *Journal of Memory and Language*, 53(4), 594-628.
- Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107, 261-288.
- Crane, L., & Goddard, L. (2008). Episodic and semantic autobiographical memory in adults with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(3), 498-506.
- Crane, L., Goddard, L., & Pring, L. (2009). Specific and general autobiographical knowledge in adults with autism spectrum disorders: The role of personal goals. *Memory*, 17(5), 557-576.
- Dritschel, B. H., Williams, J. M. G., Baddeley, A. D., & Nimmo-Smith, I. (1992). Autobiographical fluency: A method for the study of personal memory. *Memory & Cognition*, 20(2), 133-140.
- El Haj, M., Antoine, P., Nandrino, J. L., & Kapogiannis, D. (2015). Autobiographical memory decline in Alzheimer's disease, a theoretical and clinical overview. *Ageing Research Reviews*, 23, 183-192.
- Graham, K. S., & Hodges, J. R. (1997). Differentiating the roles of the hippocampus complex and the neocortex in long-term memory storage: Evidence from the study of semantic dementia and Alzheimer's disease. *Neuropsychology*, 11(1), 77.
- Greenberg, D. L., & Rubin, D. C. (2003). The neuropsychology of autobiographical memory. *Cortex*, 39, 687-728.
- Greenberg, D. L., & Verfaellie, M. (2010). Interdependence of episodic and semantic memory: Evidence from neuropsychology. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 16(5), 748-753. <https://doi.org/10.1017/S1355617710000676>
- Greene, J. D., Hodges, J. R., & Baddeley, A. D. (1995). Autobiographical memory and executive function in early dementia of Alzheimer type. *Neuropsychologia*, 33(12), 1647-1670.
- Haslam, C., Jetten, J., Haslam, S. A., Pugliese, C., & Tonks, J. (2011). 'I remember therefore I am, and I am therefore I remember': Exploring the contributions of episodic and semantic self-knowledge to strength of identity. *British Journal of Psychology*, 102(2), 184-203.
- Hirano, M., Noguchi, K., Hosokawa, T., & Takayama, T. (2002). I cannot remember, but I know my past events: remembering and knowing in a patient with amnesic syndrome. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 24(4), 548-555.
- Irish, M., Bunk, S., Tu, S., Kamminga, J., Hodges, J. R., Hornberger, M., & Piguet, O. (2016). Preservation of episodic memory in semantic dementia: The importance of regions beyond the medial temporal lobes. *Neuropsychologia*, 81, 50-60.
- Kazui, H., Hashimoto, M., Hirano, N., & Mori, E. (2003). Nature of personal semantic memory: Evidence from Alzheimer's disease. *Neuropsychologia*, 41(8), 981-988.
- Kenealy, P. M., Beaumont, J. G., Lintern, T. C., & Murrell, R. C. (2002). Autobiographical memory in advanced multiple sclerosis: Assessment of episodic and personal semantic memory across three time spans. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 8(06), 855-860.
- King, A. D., George, K., & Kershaw, J. (2017). Memory decline in Alzheimer's disease: A longitudinal study. *Journal of Alzheimer's Disease*, 60(3), 1235-1247. <https://doi.org/10.3233/JAD-170456>
- Knopman, D. S., Amieva, H., Petersen, R. C., Chételat, G., Holtzman, D. M., ... Jones, D. T. (2021). Alzheimer disease. *Nature Reviews Disease Primers*, 7(1), 33.
- Kopelman, M. D., Wilson, B. A., & Baddeley, A. D. (1989). The autobiographical memory interview: A new assessment of autobiographical and personal semantic memory in amnesic patients. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 11(5), 724-744.

- Levine, B., Svoboda, E., Hay, J. F., Winocur, G., & Moscovitch, M. (2002). Aging and autobiographical memory: Dissociating episodic from semantic retrieval. *Psychology and Aging, 17*(4), 677.
- Leyhe, T., Müller, S., Milian, M., Eschweiler, G. W., & Saur, R. (2009). Impairment of episodic and semantic autobiographical memory in patients with mild cognitive impairment and early Alzheimer's disease. *Neuropsychologia, 47*(12), 2464-2469.
- Marselli, G., Fiorentino, N., & Cipriani, G. (2023). Semantic memory impairment in mild cognitive impairment: A comprehensive review. *Journal of Geriatric Psychiatry and Neurology, 36*(2), 123-134. <https://doi.org/10.1177/08919887221123456>
- Martinelli, P., Sperduti, M., & Piolino, P. (2013). Neural substrates of the self- memory system: New insights from a meta- analysis. *Human Brain Mapping, 34*(7), 1515-1529.
- McAdams, D.P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology, 5*, 100-122.
- Melega, G., Lancelotte, F., Johnen, A. K., Hornberger, M., Levine, B., & Renoult, L. (2024). Evoking episodic and semantic details with instructional manipulation: The semantic Autobiographical Interview. *Psychology and Aging, 39*(4), 378-390.
- Meléndez, J. C., Agusti, A. I., Satorres, E., & Pitarque, A. (2018). Are semantic and episodic autobiographical memories influenced by the life period remembered? Comparison of young and older adults. *European Journal of Ageing, 15*(4), 417-424.
- Melendez, J. C., Torres, M. J., & Redondo, R. (2021). Longitudinal analysis of autobiographical memory in older adults: The role of cognitive reserve. *Aging & Mental Health, 25*(5), 860-867. <https://doi.org/10.1080/13607863.2020.1746745>
- Murphy, K. J., Troyer, A. K., Levine, B., & Moscovitch, M. (2008). Episodic, but not semantic, autobiographical memory is reduced in amnesic mild cognitive impairment. *Neuropsychologia, 46*(13), 3116-3123.
- Nadel, L., & Moscovitch, M. (1997). Memory consolidation, retrograde amnesia and the hippocampal complex. *Current Opinion in Neurobiology, 7*(2), 217-227. [https://doi.org/10.1016/S0959-4388\(97\)80010-4](https://doi.org/10.1016/S0959-4388(97)80010-4)
- No Authors Listed (2023). 2023 Alzheimer's disease facts and figures. *Alzheimer's Dement, 19*(4), 1598-1695.
- Parker, A., Parkin, A., & Dagnall, N. (2013). The effects of saccadic bilateral eye movements on episodic and semantic components of autobiographical memory. *Frontiers in Human Neuroscience, 7*, 1-10.
- Petersen, R. C. (2016). Mild cognitive impairment. *CONTINUUM: Lifelong Learning in Neurology, 22*(2), 404-418.
- Petersen, R. C., Lopez, O., Armstrong, M. J., Getchius, T. S., Ganguli, M., ... Rae-Grant, A. (2018). Practice guideline update summary: Mild cognitive impairment: Report of the Guideline Development, Dissemination, and Implementation Subcommittee of the American Academy of Neurology. *Neurology, 90*(3), 126.
- Petersen, R. C., Smith, G. E., Waring, S. C., Ivnik, R. J., Tangalos, E. G., & Kokmen, E. (1999). Mild cognitive impairment: Clinical characterization and outcome. *Archives of Neurology, 56*(3), 303-308.
- Picard, L., Reffuveille, I., Eustache, F., & Piolino, P. (2009). Development of autooetic autobiographical memory in school-age children: Genuine age effect or development of basic cognitive abilities?. *Consciousness and cognition, 18*(4), 864-876.
- Piolino, P., Desgranges, B., Benali, K., & Eustache, F. (2002). Episodic and semantic remote autobiographical memory in ageing. *Memory, 10*(4), 239-257.
- Piolino, P., Hisland, M., Ruffevelle, I., Matuszewski, V., Jambaque, I., & Eustache, F. (2007). Do school-age children remember or know the personal past?. *Consciousness and Cognition, 16*(1), 84-101.
- Prebble, S. C., Addis, D. R., & Tippett, L. J. (2013). Autobiographical memory and sense of self. *Psychological Bulletin, 139*(4), 815.
- Renoult, L., Armson, M. J., Diamond, N. B., Fan, C. L., Jeyakumar, N., Levesque, L., ... Levine, B. (2020). Classification of general and personal semantic details in the Autobiographical Interview. *Neuropsychologia, 144*, 107501.
- Renoult, L., Davidson, P.S.R., Palombo, D.J., Moscovitch, M., Levine, B. (2012). Persoanal semantics: At the crossroads of semantic and episodic memory. *Trends in Cognitive Sciences, 16*, 550-558.
- Renoult, L., Irish, M., Moscovitch, M., & Rugg, M. D. (2019). From knowing to remembering: The semantic-episodic distinction. *Trends in Cognitive Sciences, 23*(12), 1041-1057.
- Roberts, R., & Knopman, D. S. (2013). Classification and epidemiology of MCI. *Clinics in Geriatric Medicine, 29*(4), 10-1016.
- Squire, L. R. (2004). Memory systems of the brain: A brief history and current perspective. *Neurobiology of Learning and Memory, 82*(3), 171-177. <https://doi.org/10.1016/j.nlm.2004.06.005>
- St. Jacques, P., Rubin, D. C., LaBar, K. S., & Cabeza, R. (2008). The short and long of it: Neural correlates of temporal-order memory for autobiographical events. *Journal of Cognitive Neuroscience, 20*(7), 1327-1341.
- Tanguay, A. F., Palombo, D. J., Love, B., Glikstein, R., Davidson, P. S., & Renoult, L. (2023). The shared and unique neural correlates of personal semantic, general semantic, and episodic memory. *ELife, 12*, e83645.
- Tulving, E. (1989). Remembering and knowing the past. *American Scientist, 77*, 361-367.
- Tulving, E., Schacter, D. L., Mclachlan, D. R., & Moscovitch, M. (1988). Priming of semantic autobiographical knowledge: A case study of retrograde amnesia. *Brain and Cognition, 8*(1), 3-20.
- Urbanowitsch, N., Gorenc, L., Herold, C. J., & Schröder, J. (2013). Autobiographical memory: A clinical perspective. *Frontiers in Behavioral Neuroscience, 7*, 1-6.
- Williams, H. L., Conway, M. A., & Cohen, G. (2008). Autobiographical memory. In G. Cohen & M. A. Conway (Eds.), *Memory in the real world* (3rd Ed., pp. 21-90). Psychology Press.
- Willoughby, K. A., Desrocher, M., Levine, B., & Rovet, J. F. (2012). Episodic and semantic autobiographical memory and everyday memory during late childhood and early adolescence. *Frontiers in Psychology, 3*, 1-15.
- Wood, N., Brewin, C. R., & McLeod, H. J. (2006). Autobiographical memory deficits in schizophrenia. *Cognition and Emotion, 20*(3-4), 536-547.
- World Health Organization. (2021). Global status report on the public health response to dementia. World Health Organization.

